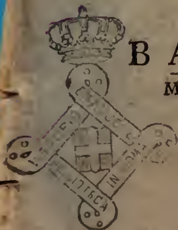
2

POMPONII LAETI DE ANTIQVITATIBVS VRBIS ROMAE Libellus longè utilissimus.

TOPOGRAPHIAE VETERIS ROMAE IO. Bartholomaei Marliani Patricij Mediolanensis, EPITOME, nunc primum in lucem edita.

P. VICTORIS DE VRBIS ROMAE REgionibus & locis libellus.

Rerum ac uerborum in hisce omnibus memorabilium INDEX.

BASILEAE
M. D. XXXVIII.

RERVM AC VERBORVM IN HIS de Antiquitatibus Romæ libris memorabilium Index.

A

Aqua

cereris

cupidinis

G

Mica

portę

S. Vita

V

uitellianum

BASILEAE, PER THOMAM PLATTERVM, ANNO M. D. XXXVIII.
Mense Martio.

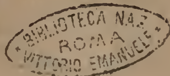

POMPONII LAETI DE ANTIQVITATIBVS VRbis Rom. Libellus.

AMPHITHEATRVM.

In media urbe Amphitheatrum: inchoatum à Vespasiano, perfectũ à Domitiano cum incrustatione intrinsecus, & extrinsecus cum signis. Et in singulis superioribus arcubus erãt statuę marmoreę. Ibi fiebãt ludi: sub tãto ædificio subsunt cloacę, adeo ut pars ędificij sustineatur à cloacis. Ab latere ædificij, uersus Septentrionem & orientem, erat Via publica, strata lapidibus quadratis magnis. Amphitheatrum nunc appellatur Colosseũ, ab colosso qui ibi erat. Est autem colossus magna statua, quando fiebant ludi, ædificium cooperiebatur linteis.

Busta Gallica.

Post Capitolium inter septentrionem & orientē, est locus appellatus Busta gallica, ubi Galli in magna copia à Camillo interfecti fuerunt, & ibi habēt sepulchra, locus nunc dicitur Porto Gallo.

Templum Aesculapij & templum Concordiae.

In horto sanctae Mariae nouae, est uestigium templi Aesculapij, & templū Concordiae.

Arcus Triumphalis Constantini.

In radicibus mōtis Palatini uersus Colosseum, est arcus Constantini principis cum uictorijs allatis post profligatū Maxentium filium Maximiani.

Septizonium Seueri.

In templo sanctae Luciae, sub colle sancti Gregorij, est Septizonium Seueri, ornatum columnis, dictum à septē zonis.

Suburra.

Suburra inde ubi est Colosseum incipit, & producitur usq; ad superiores Exquilias.

Fragmentum.

Fragmentũ minimæ rotunditatis prope Colosseum, cinctũ erat marmoribus, supra erat Iouis simulachrum.

Circus Maximus. templum Iouis Statoris.

Domus. M. T. Ciceronis.

In ea parte Palatini montis quæ aspicit Circum maximũ, templũ fuit Iouis Statoris, propè quod templũ fuit domus M. Ciceronis.

Templum Pacis.

Post Palatium statim uersus Septẽtrionem, sunt ruinæ templi Pacis, quod templum Vespasianus post bella ciuilia ædificauit.

XIII. *columnæ Domitiani in signum sui triumphi.*

Inter Capitoliũ et Palatiũ, ubi remanserunt tantummodo tres columnæ altæ, erãt XIII. satis ornatæ, supra has columnas erat statua equestris, Domitiani Augusti, et sub pedibus erat Rhenus fluuius Germaniæ. Triumphauit enim de Germania.

Apertura Curtij.

In eodē loco fuit olim illa apertura terræ, in quam ſe demiſit Curtius armatus unà cum equo : terra tunc ſtatim coiuit, & peſtis euanuit. Iſte locus eſt in parte fori Romani, circum quod fuerunt multa templa & ornamenta: inter quæ tēplum Vulcani, ante quod templum pendebat ſcyphus, qui tenuit Remū & Romulū.

Porticus Antonini & Fauſtinæ.

Prope forum, ubi nūc hoſpitale eſt aromatariorum, fuit porticus Antonini Imperatoris & Fauſtinæ.

Templum Saturni & Opis. ærarium Po. Rom.

Sub Capitolio eſt parua eccleſia diruta, quæ imminet hoſpitali ſanctæ Mariæ de porticu. ibi fuit templū Saturni & Opis eius uxoris, in quo templo fuit ærarium pop. Rom.

Arcus triumphalis Seueri. Templum Iunonis Monetæ.

In radicibus Capitolij, uerſus Aquilonem & Zephyrum ad ortum æſtiuum,

est arcus triũphalis Seueri Imperatoris. Propè fuit tẽplum Iunonis Monetæ, & templum Concordię. & inde fuere multi gradus ad Capitolium.

Tullianum.

In radicibus Capitolij, supra forũ Romanum, uersus Septentrionem, est carcer, nunc dicitur sancti Petri, olim fuit illa pars carceris, quam construxit Tullus Hostilius, & appellabatur Tullianum.

Carcer. Theatrum Marcelli.

Ex altera parte Capitolij, uersus meridiẽ, ubi est ecclesia sancti Nicolai in carcere, fuit pòst ædificatus carcer ab Claudio Decemuiro, appellauit carcerem urbis Romanæ. propè est Theatrum Marcelli, nunc domus Sabellorum.

Velia domus Catilinæ.

Illa pars montis Palatini quæ uidet forum Romanum, appellatur Velia. quia ibi antiqui pastores ante tonsurã ouium, uellebant lanam ex ouibus, eadem pars habuit domum Catilinæ & Catuli.

Aedificium Neruæ Imperatoris.

Inter Capitoliū & Esquilias, uersus Arcton, adhuc sunt magna uestigia, cum inscriptione Neruæ Imperatoris.

Forum Traianum, & amplæ porticus.

Inter Capitolium & Quirinalem montem seu collem, ab ædificio Neruæ usq; ad columnam Cocłidem, & radices Capitolij, fuit forum Traiani, circum quod erant ornamenta innumerabilia, huc fuerant ornamenta aducta ex toto orbe terrarum.

Versus occasum porticus cum amplis & excelsis columnis, & cum magnis epistilijs, adeo mirabile opus fuit, ut qui inturerentur nō poterant adduci ad credendum, ut illa essent facta manibus hominum, sed gigantum: pars tota quæ uergit ad occidentē quia mōs Quirinalis impediebat, illa pars mōtis tota excisa fuit, et solo æquata, ne forum spacio fraudaretur.

Sepulchrum Augustorum.

Locus ille qui uidetur esse mons, supra

flumen

flumẽ eundo ad populum, ſepulchrum fuit quorundam Auguſtorum.

Columna Traiani.

Columna quæ eſt in foro Traiani, erecta eſt à Po. Rom. in honorem Traiani, poſt uictoriam de Dacis, facta eſt columna, & ipſe Traianus columnam non uidit, conceſſit enim ad Indicam expeditionẽ. Hæc columna ab radice, ſiue à pede uſq; ad uerticem imaginibus egregie ornata fuit, ut hodie partim apparet.

Pantheon.

Vbi nũc eſt eccleſia ſanctæ Mariæ Rotundæ, ibi fuit Pantheon, dedicatum Ioui Vltori, cuius cognomen fuit ex laminis argenteis, illas laminas ſuſtulit Conſtans nepos Heraclij ueniens ad urbem.

Antipantheon.

Antipantheõ appellat̃ Prothyriõ, locus ante portã tẽpli. M. Agrippa fecit illud.

Templum Conſi. templum Herculis.

Antiqui ingrediebantur tẽpla per gradus aſcendendo, in unum tantum deſcẽ-

debant, quod fuit ædificatum in honorem dei Consi. qui erat deus consiliorum, quod templũ erat prope templum Herculis in Circo maximo.

Templum boni Euentus.

Prope supradictũ Pantheon, erat templum boni Euentus.

Ruinæ M. Agrippæ.

Aedificia propè Pantheon, sunt ruinę M. Agrippæ: & extenduntur usque ad domum quæ fuit Cardinalis Spoletani.

Thermæ Neronis.

Aedificia quæ sunt in sancto Eustachio, fuerunt Thermæ Neronis, postea instauratæ ab Alexãdro Imperatore, dictæ sunt Alexandrinæ.

Campus Martius. Horologium.

Vbi est ecclesia sancti Laurentij in Lucina cũ hortis, ibi fuit Campus Martius, in quo habebant comitia. Et ubi est domus noua facta, quæ est capellanorum cuiusdam capellæ sancti Laurẽtij, ibi fuit basis horologij nominatissimi.

Horologium

Horologium effossum.

In campo Martio ubi est epithaphium capellanorum, ibi fuit effossum horologiũ, quod habebat septẽ gradus circum, & lineas distinctas metallo inaurato.

Solum cãpi erat ex lapide amplo quadrato, & habebat lineas easdem, & in angulis quatuor uenti, cũ inscriptione, ut Boreas spirat: ex opere misino.

Collis Hortulorum.

Collis ille qui surgit à dextris, eundo ad ecclesiam beatæ Mariæ de populo, uocatur Collis hortulorũ, in quo sepulta fuerunt ossa Neronis. Pars quę subiacet plana, uergẽs ad austrum, et libim, habebat hortos, & est tota humida.

Porta Collina.

Antiqui cogitauerũt à porta Collina protẽdere mœnia urbis, usq; ad Pontem Miluium, propter securitatem istius planitiei, sed aruspices uetuerunt, quia non licebat intra urbem comitia facere, & legere milites pro exercitu.

Pintius.

Collis Hortulorũ, nũc appellatur Pintius, à quodam ciue.

Candidati.

Ex colle Hortulorũ deſcendebant candidati, albis ueſtibus, qui erãt petituri magiſtratum.

Pila Tiburtina. domus Martialis.

Inter collem Quirinalem, & Hortulorum, eſt locus depreſſus ubi nunc eſt uinea, qui appellatur Pila Tiburtina, prope quã Pilam fuit domus Martialis: unde ait: Sed Tiburtinę ſum proximus accola Pilæ, iſta pila nũc uocatur Tibur uetus.

Duæ ſtatuæ equorum.

Exeundo à domo Pomponij, per dorſum montis Quirinalis uerſus ſeptẽtrionem, ſunt equi cum ſtatuis marmoreis, fuerũt miſſi à Mithridate rege Armenię ad Neronem Imp.

Tres ſtatuæ marmoreæ.

Sunt tres ſtatuæ marmoreæ Conſtantinorum.

Duæ ſtatuæ marmoreæ.

Sunt duæ ſtatuæ marmoreæ tenentes Cornucopiæ ſiniſtra manu, hæ ſunt ſtatuæ fluminum Deorũ, ſignificant rerum copiam.

Cybele.

Cybele ſedens ſuper duobus leonibus turrita, quia præeſt turribus & caſtris.

Floralia,

Mons Clatræ, & Apollinis.

Eundo à ſiniſtris eſt uallis incluſa parietibus, ubi fiebant Floralia: & mons à ſiniſtris habens domum Cardinalis Neapolitani, & eſt pars Quirinalis mõtis, & uocatur mons Clatræ & Apollinis.

Capitolium uetus.

Mons à dextris uocatur Capitoliũ uetus, et eſt pars Quirinalis, ubi fuit tẽplum Iouis, quod templũ antiquius eſt quàm templum Capitolinum.

Templum Herculis. templum Quirini.

In medio ferè dorſo à ſiniſtris fuit templũ Herculis. A dextris templũ Quirini.

Spoliatio templi.

Quidam Otto Mediolanensis senator urbis expoliauit templũ: & ex ornamentis facti sunt gradus in Ara cœli, & gradus quibus ascenditur in ædificium Capitolij.

Vicus Mamurij.

Adhuc per dorsum Quirinalis, ubi est templum sanctæ Susannæ, à sinistris, ibi fuit uicus Mamurij, et ibi erat eius statua.

Forum Sallustij.

Post templũ ubi fuit ecclesia sancti Gabini, ibi fuit Sallustij forum.

Mamurius Ancilia.

Fuit autem iste Mamurius faber ærarius, qui fecit ancilia Numæ Pompilij. Est autem breue scutum, longius q̃ latum sit, dictum quasi ambecisum.

Porta Collina.

In ipso colle Quirinali est porta Collina, quæ olim fuit ultima pars urbis, & mœnia non multo spacio extẽdebantur uersus occasum & erat finis.

Antrum Vestalium impudicarum.

A ſiniſtra intrinſecus exeuntibus, eſt locus editus & eleuatus, ubi erat antrum ex artificio factum, teſtudinatum, cum exiguo foramine, unde demittebãtur ueſtales, id eſt, moniales, quæ commiſerant ſcelus impudicitiæ: & ne perirent fame, in antro erant excauatæ duæ paruæ feneſtræ. In altera erat lucerna accenſa, in altera lac & aqua. Poſtea populus mittebat terrã, quouſq; terra ad ſummitatem perueniret foraminis, ita moriebantur.

Ritus ſacerdotum circa hoc.

Illic ſacerdotes cũ ueſtibus ſacerdotalibus, priuſquã hoc fieret intrinſecus antè portam auferebant ſacra monialibus, & poſtea egrediebantur portã, ſed nõ poterant uertere caput. Deinde nõ licebat exire ſacerdotẽ per illam portã per unũ annũ, & totus populus ea die in luctu erat.

Via Salaria.

Via extrinſecus Salaria, qua Sabini ferebant ſalem ex urbe.

Horti

Horti Sallustiani.

Intrinsecus à porta Salaria à sinistris, est uallis longa, ubi fuerunt horti Sallustiani uersus uentum Libyn, circũdati pulcherrimis ædificijs, qui fuerunt nõ modò pomorum, sed etiam propter sumptum, & ornamentum ædificiorum satis amœni. Aquæ subterraneæ manu factæ irrigabant hortos.

Propè portam Viminalẽ, quæ proxima est portæ Collinæ, cõiunguntur duo colles Viminalis, & Quirinalis.

Via Nomentana.

Extra portam Viminalem incipit uia, quæ uocatur Nomentana, ubi Viminalis collis à Ioue Vimineo dictus, & Exquiliæ cõfunduntur, qui sunt duo montes urbis.

Esquiliæ.

Esquiliæ ab excubãdis, id est, excubando, quasi excubiæ, quia Seruius Tullus Rex in urbe Rom. in eo colle habuit uigilias, propter prædones & alios.

Thermæ Diocletianæ, Thermæ Maximiani.

Vbi ſunt Thermæ Diocletiani, & Maximiani quæ non fuerunt inchoatæ ab ipſis, ſed à ueteribus, inter ipſas Thermas à Septentrione fuit templum Quirini.

Alta ſemita.

Dorſum Quirinalis mõtis, appellatur alta ſemita.

Balnea L. Pauli.

In deſcenſu Quirinalis montis uerſus meridiẽ, ubi nũc eſt domus de comitibus, & turris militiæ, fuerũt balnea L. Pauli.

Thermæ Conſtantini.

In ipſo colle Quirinali, erant Thermæ Conſtantini Imp. quę extenduntur uſq; ad domum de Columna.

Vallis Quirinalis.

Domus Pomponij Attici.

Inter Viminalem & Quirinalem, ualles eſt, Quirinalis dicta, ibi templũ eſt ſancti Vitalis, ubi Romulus ante lucem apparuit Proculo, cũ aſcenderet in cœlum, ibi fuit domus Pomponij Attici.

Puteus

Puteus Dominæ Probæ.

In eo Quirinali templũ eſt ſanctę Agathæ, & in ipſa ualle, nõ longè à tẽplo ſancti Vitalis, eſt puteus qui dicitur Puteus Dominæ Probę, nã Proba uirgo fecit.

Lauacrum Agrippinæ.

In Aſcenſu Viminalis collis, uerſús Septentrionem, eſt templũ ſancti Laurentij panis perne. Vbi lauacrum eſt Agrippinæ matris Neronis, quod lauacrũ àdornauit poſtea magna impenſa Adrianus Cæſar, ubi nunc ſunt moniales.

Turris Mecœnatis.

In uia quæ eſt poſt Thermas inter oriẽtem & aquilonem, ubi eſt aſcenſus, in illa parte eminentiore fuit turris Mecœnatis. Vnde Nero Imp. dicitur conſpexiſſe incendium urbis.

Campus ubi cõburebantur cadauera mortuorum horti Mecœnatis.

Sub illa turri, uerſus ſeptentrionẽ, eſt campus Eſquilinus, ubi olim comburebantur cadauera mortuorum: cuius rei nidor

nidor multum urbi nocebat. Augustus qui studuit emendare aerẽ, consensu Po. Rom. & senatus concessit campum Mecœnati, ubi faceret pulcherrimos hortos, nunc appellant campũ illum Viuarium, quod ibi postea detinebant animalia.

Porta Esquilina & Tyburtina.

In hoc campo sunt duæ portæ urbis, altera Esquilina, quæ est clausa, inde & Tyburtina.

Porta Interaggeres.

Inter hanc portam, & portam Viminalẽ, erat porta quę uocabatur porta Interaggeres, quæ nunc est clausa, ubi uia erat satis munita.

Arcus Gordiani Imp.

Intrinsecus è regione huius portæ erat Arcus Gordiani Imp.

Puticuli.

Extra portam Esquilinam erat locus, q dicebatur Puticuli, ubi erant frequẽtes putei, in quibus condebantur ossa combustorum cadauerum.

Castrum Custodiæ.

Castrũ Custodiæ extra portã erat Interaggeres. Porta sancti Laurentij est in aquæductu, & est arcus, & non porta.

Ad Vrsum pileatum.

Iuxta portam sancti Laurẽtij ad dextrã eũtibus, est templũ sanctæ Bimanę, & sex militũ martyrũ, qui locus uocabatur antiquitus ad Vrsum pileatũ, ꝙd ibi fuit imago ursi habẽtis pileum in capite.

Duo trophæa.

Post ecclesiam sancti Iosephi, est pars ædificij diruti, ubi sunt duo Throphæa, id est, spolia hostiũ, alterum habet thoracem cum ornamentis & clypeis, & ante imaginẽ Victoriæ. Alterum habet instrumenta omnia ad pugnãdum, et clypeos, & habet uestes.

Prope triuium unã ad sanctum Ioannem. Aliam ad sanctã crucem, aliam ad sanctam Mariam.

Vbi est ecclesia sancti Viti, est arcus dirutus cum monimento Galieni Imp.

Templum

Templum sanctæ Mariæ Maioris est in Esquilijs.

Ruinæ Thermarum Titi.

Post ecclesiã sancti Martini uersus oriẽtem, sunt ruinæ Thermarum Titi & Vespasiani.

Capotiæ.

Cisternæ Thermarum Titi, uocantur nunc Capotiæ, id est, capaces aquarum.

Thermæ Philippi Imp.

Post Thermas Titi inter Aquilonẽ et Eurum, sunt Thermę Philippi Imp. pòst est uallis inter Esquilias & Cœlium montem, quæ ducit ad portam sanctę crucis, quæ est pars aquæductus.

Esquiliæ.

Esquilię incipiũt à tẽplo sancti Petri ad Vincula, et protendũtur usq; ad ecclesiã sanctæ crucis. Inde ad Thermas Diocletiani, illic usq; circũeundo, includit ecclesiã sanctæ Mariæ Maioris, prope quam erat Basilica strenui Romani Sicinini, et

ſanctæ Praxedis, uſque ad ſanctum Petrum ad uincula.

Cœlius mons. Ioannes Lateranenſ.

Cœlius mons incipit ab eccleſia ſancti Ioannis Lateranenſis: dicitur autem à familia Lateranorũ ciuiũ Romanorum.

Porta Cœlimontana.

Porta ſub S. Ioanne appellatur porta Cœlimontana.

Via Campana.

Via Campana extra portam eſt.

Latitudo Cœlij montis.

Finit mons Cœlius ubi eſt eccleſia S. Gregorij, & eſt magni ambitus, & includit eccleſias quatuor Coronatorũ, ſancti tẽpli rotundi, S. Ioannis & Pauli. S. Petri, Marcellini in radicibus mõtis Cœlij, q mõs à quodã Cœlio Vibenno, qui præſtitit auxiliũ Romanis, dictus eſt: ſupra eſt quadruuiũ inter Cœliũ & Eſquilias. Poſt templũ ſanctę Marię in dominica, ſiue in nauicula, ubi eſt nauicula marmorea propè eſt eccleſia ſancti Thomæ

ſancti

sancti Stephani rotūdi: sunt istę tres ecclesiæ in Cœlio mōte, ducta uia à sancto Ioanne Lateranēsi uersus aquę ductū.

Porta Metrodori. Cœlicolus.

Inter portam Cœlimontanam & portam in uia Latina, est porta quæ appellatur Metrodori, clausa nunc: & ille mons parui ambitus qui est post Cœliū montem ad orientem, appellatur Cœlius minor, id est, Cœlicolus, eius meminit Martialis.

Regio portæ Capenæ.

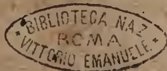
Regio portæ Capenæ, est post Cœliū montem & Auentinum usq; ad radices, & ascensus usq; ad sanctum Ioannem.

Porta Capena. uia Appia.

Porta sancti Sebastiani uocatur porta Capena, & extrinsecus uia, uocatur Appia. quæ est regina aliarum uiarum, ducit usq; Brundusium.

Via noua. Thermæ Antonini.

Ista uia priusquā peruenias ad ecclesiā sanctorum Nerei & Achillei et Xisti, uo

catur Via noua, quæ ducebat ad Thermas Antoninianas, quæ fuerunt Antonini Caracallæ, quæ Thermæ sunt à dextris, post ecclesiã sancti Nerei & Achillei.

Fluuiolus.

Fluuiolus qui oritur longius ab urbe XII. mil. passuum in agro Mariano, rigat radices mõtis Auẽtini, & ingreditur Tyberim.

Auentinus.

Auentinus ab auibus dictus est, & incipit à flumine, magnũ habet ambitum, & extenditur usq; ad mœnia, ubi est porta sancti Pauli.

Ambitus Auentini.

Mons Auentinus, est lõgior & latior, habet ecclesias multas, ad occidentem, supra Tyberim habet ecclesiam sanctę Sabinæ, Alexiæ, Mariæ in medio, sanctæ Priscæ, ad orientem prope finem longitudinis, sanctæ Barbinæ.

Pyramis Cestij epulonis.

Prope portã sancti Pauli, extra quam

uia

uia eſt, & appellatur Hoſtienſis, eſt Pyramis quadrata, ſepulchrum cuiuſdã Caij Ceſtij epulonis.

Curſus equorum.

Campus cis portam ſancti Pauli, poſt Auẽtinum, eſt campus ubi hodie fit curſus equorum.

Mons teſtarum.

In medio ſurgit collis, ubi fuerunt figuli, & ipſe collis factus ex fragmentis uaſorum fictiliũ. Aliæ figlinæ erant extra portam Viminalem à dextris, ubi ſurgit côllis cuiuſdam materiæ.

Horrea Pop. Rom.

Poſt Auentinũ montem, uerſus meridiem ſupra Tyberim, planicies magna, ubi erant CXL. horrea, quę ſeruabant triticum Romani Pop. & erant longa, & magna.

Pons Sublitius, poſtea Pons Aemilius dictus.

Sub Aeuẽtino mõte eſt pons, qui olim appellabaẽ Sublitius, erat enim ligneus quia ſublicæ intelliguntur magnæ arbo-

 res,

res poſtea ab Aemilio prætore factus eſt lapideus, & appellatus Aemilius.

Templum Matutæ Leucothoës.

Parua eccleſia rotũda ſupra Tyberim, dicitur ſancti Stephani, olim fuit Matutæ Leuchothoës, id eſt, albę deæ, hoc eſt, deæ matutini temporis.

Templum Herculis

Poſt muros ædificiorum ſcholæ Græcæ, ſtatim non longe fuit templum Herculis in foro Boario rotũdum, cum multis antiquitatum ueſtigijs, & dirutum tẽpore Xiſti. IIII.

Circus Maximus, Ara maxima.

Non longe ab hoc tẽplo uerſus Auentinum montem, fuit altum templum, appellatum Ara maxima: ſupra hoc templo ad oriẽtem, circus eſt Maximus, circũdatus columnis cum epiſtolijs aureis, id eſt, columnis & ſtatuis.

Duo obeliſci magni.

Pauimentum Circi fuit ex criſocolla. Eſt autem criſocolla dura materies quæ naſcitur

nascitur postquàm aurum effosum est, ex auro retinet colorem, in cætero est lapis. In hoc circo fiebant ludi: ubi erant duo magni obelisci, quorum alter maximus omnium, qui sunt in toto orbe. Est autem hic circus inter Palatinum montem & Auentinum.

Mons Palatinus.

Mons Palatinus habet in circuitu mille passus: & fuit prima sedes Pop. Rom. & primus locus habitatus, & sedes Imp. ibi constituta (propterea quod Hercules in eo mõte hospitio fuit exceptus ab Euãdro rege) ferebatur.

Palatium.

Palatium appellatur à Palãto urbe Arcadiæ, unde Rex Euander uenit.

In eo mõte fuit sedes Imp. Pop. Rom. propter quã causam, ubicunq; est sedes magni principis, Palatiũ appellatur, sed malum omen est Imp. Rom. quod propria sedes est inhabitata.

Duo Iani.

In foro Boario duo Iani, id est, logiæ ubi recipiuntur mercatores, & habet in se quadruuium unus Ianus qui extat, hęret ecclesiæ sancti Georgij.

Velabrum.

Non longe hinc inter Auentinum fuit Velabrum, ita dictum, quod cum locus esset paludinosus, homines qui uolebant transire in Auentinum, ferebantur cymbula, & soluebant stipē. Pecunia autem quæ soluitur nautis, uelatura appellatur, unde Velabrum.

Sinus Tyberis.

Sub Capitolio Tyberis inferebatur sinus, qui pertingebat radices Palatij, ubi nunc est ecclesia sancti Theodori.

Romulus & Remus expositi.

In eo spatio propè fuit templū, & ibi expositus Romulus & Remus in alueolo, id est, scypho ligneo, ibi fuit ficus Ruminalis, nominata à rumine Lupę, est autem ruma mamma.

Lupercal.

Supra in Palatio è regione istorum locorũ fuit Lupercal, hoc est, mansio Lupę quę nutriuit Romulũ & Remũ. Erat autẽ Lupercal antrũ prope tres columnas.

Templum Castoris & Pollucis.

In fine fori Romani fuit templum Castoris et Pollucis, prope quendam paruulum fontem.

Mons Tarpeius.

Tarpeius mõs diuiditur in colles duos, in Capitolium & Arcem. In medio erat uallis in qua fuit Asylum, ad quod confugientes tuti erant.

Asylum.

Est autem Asylum templum inuiolabile, & ibi fuit templum Vęiouis.

Templum Iouis magni.

In Capitolio fuit tẽplum Iouis magni Capitolini quod erat quadratũ quoquouersus pedes, C, altitudine L.

FINIS.

IO. BARTHOLOMAEI MARLIANI PATRICII MEDIOlanensis, de Antiquæ Romæ topographia,

EPITOME. LIBER PRIMVS.

DE SITV VRBIS Cap. I.

RIVSQVAM ad ædificiorũ urbis declarationẽ aggrediamur, pauca quædã de situ ipsius attingenda sunt. Ab ipso igitur deorum immortalium domicilio (à quorum inuocatione ordiri poëtę in re ardua & difficili cõsueuere) auspicabimur.

Capitolinus mõs qua parte latissimus est, 800. non excedit pedes: longitudo autem occasum æstiuum uersus, 1500. Habet autẽ utrunq; cornu in hemicycli formã, & in orbẽ 7. formè stadia continet.

Ab

Ab hoc ſecundum longitudinem, con ualle eiuſdem, uel paulò amplioris latitu dinis diſterminatur Palatinus mõs, qua= drangulum cõſtituens 1200. paſſuum, la terum inæqualium: quippe quorũ uno 600. pedum, Capitolino iminet: ſecũdo 700. pedum in ortũ æſtiuum uergit: ter= tio duplici propè lõgitudine, hyemalem ortum Cœliumq; mõtem reſpicit: quar= to cæteris omnibus maiore, circum Ma= ximũ continet, eq; regione Auentinum ſpectat. Ad ſecundum eius latus plani= cies à capite fori Romani ad extremam collis Quirinalis partem, in Suburram uergentem 500. pedum eſt. Longitudo autem propè mille paſſibus, ab utraque frõte inter Capitolium, forum Neruæ, Cœlium montem, itemq; ab eodem Cœ lio & Palatino, Suburra & Eſquilijs, ad S. Marcellini uſq; ædẽ cõſtat. Altera pla nicies ad alterum Capitolij cornu, apud Marcelli theatrum, ab ipſo monte ad Ty berim in 500. pedes extenditur, moxq; è

regione

regione cōuallis, ex obliquo fluuij cursu, Auentini'que à Palatino recessu, latius diffusa, inter eosdem deinde montes coarctatur, usq; ad Cœliolum & portam Capenam ipsam, tātum uia Auētino à Cœliolo dirempto: mille quoq; passuum longitudo est, à dextra Tyberim & Auentinum, à sinistra Capitolium, Palatinū, & Cœlium habens.

Sequitur Cœlius à Palatino distās planicie, pyramidis formam ita constituente, ut basis 500. pedum prope Amphitheatrum sit: ab eodem uero etiam uia Appia disterminatur, apud circum Maximum, quæ ad portam Capenam tendens, à sinistra uallē relinquit latitudine 600. pedum, inter Cœliū & Cœliolum, longitudine ad stadia quatuor extensa, moxq; ad stadium mœnia, quę in Asinariam usq; portam cum Cœlio iungūtur. Hic igitur inde ad 4. stadia secundum urbis muros in ortū æstiuum fertur. Hinc muri occurrūt à fronte ad stadia duo, ad

portam

portam Næuiam usq;, unde redeuntibus in occasum æstiuũ Labicana uia ab Esquilijs dispartitur: mox à fronte apud S. Marcellinũ sese offerens, ad Amphitheatrum usq; progreditur: nulla deniq; certa forma 2500. passuũ ambitu cõstat. Cœliolus porrò ea qua diximus ualle, uiaq; Appia, & ab ortu æstiuo ac hyemali, mœnibus urbis clauditur, 1000 propè passuum ambitu.

Auentinus, duos montes complecti uidetur: cuius pars ad Tyberim latior, pariq; forma secundum lõgitudinem à Tyberi ad mœnia, mox prope portam Hostiẽsem scinditur obliqua uia ad circi Maximi & Cœlij montis angulum ducente: alteramq; eius partem, à dextra diuisam à Cœlio uia Appia usq; ad Capenã portam relinquente. Ambitu fuit stadiorum 18. Dionys. quoq; attestãte, ab occasu hyberno campũ habuit amplissimũ, quatuor laterum inæqualiũ meridiẽ uersus stadiorum fermè 6, in occasum 5. paulò

minori

ad occaſum pertinentem deſpicit, dextra ut ex iam dictis liquet, Viminali expoſita. Tertio latere ſeptentrionem uerſus, ſtadijs ſex ad Hortulorum collem. Interiacet uallis latitudine 4. iugerum, ad portam Salariam propè extenſa. ambitum habet paſſuum ferè 3000.

Proximus eſt Hortulorum collis, quãquam extra antiquum urbis pomerium ſitus: ualli autem Martiæ, inter ſe & Tyberim iacenti, ad 3. ſtadia incumbit: longitudine à porta Flumẽtana ad Collinã, ſecundum urbis muros, cæteris lateribus 1000. paſſ. productiore: ambitu ſtadiorum plus minus octodecim.

Supereſt Ianiculus mons, Transtyberinæ regionis, ultra dimidium intra mœnia non cõtinetur, à Vaticano quidem campo ad 3. ſtadia in meridiem extẽſus, flumini adiacet: reliqua eius parte muris clauſa, ad quinq; ſtadia.

Porrò ſupra Vaticanum campũ, eiuſdem nominis collis, duo cornua porri-

git, ad Ianiculum alterum, alterum aqui lonem uersus, arcu maximè intenso, cuius cõuexum mille passus complectitur.

Iam planiciẽ percurremus, quę à Capitolio inchoans ad portam Flaminiã nũc terminatur ab ortu æstiuo, seu septentrione, 8. propè stadiorũ curriculo Quirinali Hortulorũq́ colle septa: ab occasu spacio propter ripas maiori paulo, Tyberi alluitur. Cęterũ recta linea à colle Hortulorũ, qua Domitiani Naumachiæ imminet, ad ripam Tyberis, è regione molis Hadriani, duobus stadijs deducta, quatuor laterũ inæqualium, 3000 pass. amplius capax: quadrangulus constituetur: relicta etiam extrà ualle Martia, quanta est inter Hortulorum collem, mœnia urbis, & Tyberim, arctata eius subinde magis magisq́ ad Flamineam portã latitudine.

Superest Trãstyberina regio, quæ unà cũ Ianiculo ambit pass. circiter 3000. Ex ipsius autem Tyberis cursu facilius obseruabitur, qui urbẽ ingrediens, ad dextram portæ

portæ Flaminiæ per Martiam uallē defertur, moxq́ꝫ ſenſim à ſeptentrione in occaſum cōuerſus, hemicycli formam conſtituit, cuius conuexu Vaticanus, concauum, Martius campus exiſtit, infra autem Hadriani molem ad priſtinum curſum reuerſus, ad primas Auentini radices uſque: in meridiem obliquo curſu, haud longe à Portuenſi porta urbē egreditur.

Hactenus de urbis, regionis q́ꝫ eius ſitu & forma, uſqꝫ adeò mutatis hodie, ut ueſtuſtæ illius uix reperire ueſtigium liceat.

De urbis Romæ conditoribus, Regibus, atq; cultoribus. Cap. II.

VRbem Romam in occidente ad Tyberim conditam, centum & uiginti ſtadijs à mari diſtantem, Siculos primum inhabitauiſſe conſtat. Aborigines deinde, Arcadiam deſerentes, duce Oenetrio Lycaonis filio, in hāc plagam deuenere, lociq́ꝫ fertilitate allecti, Siculis expulſis, locum occupauere. Poſtea Pe-

laſgi, Græci cũ Theſſalis Aboriginibus aduerſus finitimos auxilium ferentes, in his ſedibus ipſi quoq; (uolentibus Aboriginibus) permanſerunt, ad bellũ uſq; Troianum: ſeruata tamẽ Aboriginum, ut qui priores regnũ armis occupaſſent, appellatione. Longo poſt tempore Saturnus Creta à Ioue filio expulſus, in Italiam fugit. Ibi Ianum Aboriginũ regem, uinearum ac falcis uſum docens, partem regni ob hoc beneficium à Iano dono accepit: defuncto Iano ſolus regno potitus eſt. Arcades deinde Palãtio urbe relicta, Euandro ductore, alias ſedes, patriæ pertæſi, quærentes, in locum ubi nunc Roma eſt, delati, à Fauno rege Aboriginum portionem agri accipiẽtes, caſtellum in colle haud procul à Tyberi ædificant, Palantiũq;, ob patriæ urbis à ſe relictæ memoriã, nominant. Poſt hoc Peloponnenſes, Phaneti, Epij, uaſtata prius Elide eorũ patria ab Hercule, ab eodẽ abducti in Italiam, in monte Saturnino ſedẽ poſuerunt:

rũt: uixerũt hĳ aliquãdiu suis legibus, moribusq́, donec uicti ab Aboriginibus, ab ĳsdem in ciuitatem communẽ accipiuntur. Latinus deinde Fauni filius regnauit: Donec Aeneas Anchisæ filius, post Ilĳ deuastationẽ cum socĳs Troianis in Italiam uaria fortuna uexatus, fatis uolẽtibus ad Latinũ uenit. Eiusq́ filia Lauinia uxore accepta, in societatẽ regni à Latino adoptatur. Iunctis igitur Aboriginibus Troianisq́, communi nomine Latinos uocauit. Aeneas à Turno, quòd Lauiniam sibi prius promissam uxorem duxisset, bello prouocatus, Aeneas uictor singulari certamine Turnũ occidit. Quo tẽpore etiã Latinus Aenea genero regni herede relicto, obĳt. Aeneas à Mezẽtio Hetruscorũ rege aliquot annis pòst interfectus, Ascanius eius filius regno succedit. Hic Lauinio Albaq́ oppidis extructis, è uiuis decedẽs, Syluio fratri regnũ dedit. Post hũc sequuti sunt reges, Aeneas Syluius, Latinus Syluius, Alba,

Atys, Capys, Capetus, Tyberinus, Agrippa, Romulus, Auētinus, Procas, Amulius. Hic regnum q̄d Numitori fratri propter ætatē debebat, fraude occupauit. Et ne uindex regni ex fratris genere oriretur ac ipse regno eijceretur, Rheā filiam Numitoris Vestæ sacerdotem consecrauit. Hæc perpetuæ uirginitati deuota, à Marte grauida facta, geminos procreauit pueros, Romulū scilicet ac Remum. Amulius igitur hac re cognita pueros exponi iubet. Hij à Faustulo pastore in ripa fluminis Tyberis reperti, inter pastores ab ipsius uxore nutriuntur. Remus ubi ætatem uirilem est adeptus, captus à prædonibus, perductus'que ad Amulium patruū regē. Accusatur, ut qui Numitoris greges abigere solitus sit. Itaque Numitori traditur ut ipse de eo prò arbitrio, pœnas sumat. Verum Remus multis sermonibus uicissim habitis, & signis cognitis, nepos Numitoris ex filia agnitus est. Superuenit et Romulus cum Faustulo,

ſtulo, auxilium fratri Remo laturi. Cõiuratione igitur facta, ex inopinato Amalium obruunt atq; obtruncãt, regnumq; patruo Numitori reſtituunt. Anno Numitoris regno ſecundo, Romulus & Remus urbem Romam in eo loco ubi expoſiti fuerãt (anno à capto Ilio quadringẽteſimo trigeſimo ſecũdo, ad XII. Cal. Maias) condiderunt. Exorto poſtea bello inter Romulum ac Remum de imperio, Remus occiditur, Romulus ciuitati ac ciuibus Romanis nomen dedit.

De forma ac magnitudine urbis Romuli. *Cap.* III.

ROmulus urbem quadratã deſignauit, ut autor eſt Plutarchus: Vnde Quadrata à quibuſdã appellata eſt. Alij formam & ambitum incertum & ob uetuſtatem hodie incognitum affirmãt. Palatinus mons primũ à Romulo, quod in eo educatus foret, munitus fuit. Ad huius radices pomerium inſtitutum. Poſtea Capitolium, & Romanũ forũ additum.

Vrbs designari cœpta est à foro Boario: inde certis spacijs interiecti lapides, per ima montis Palatini, ad aram Consi: mox ad Curias ueteres: tum ad sacellum Larium, forumq; Romanum meta ducta, mœnijs locus, & urbi spaciũ designatum fuit.

T. Tatius à saxo Carmentali, ad uiam quæ nõ longe abest à Tyberi: inde in meridiem, usq; ad circi Maximi partem extremam: hinc in ortum æstiuũ, ad forum Neruæ murum duxit: & tãdem coniunxit cum altero cornu Capitolij, Capitolium ipsum & Palatinum inclusit. Addidit postremo ad urbis magnitudinẽ etiã montes Quirinalem, & Cœlium.

De Portis urbis Romuli. *Cap.* IIII.

ROmulus urbem Romã post se reliquit tribus portis patentem, Carmẽtali, Romana, & Pandana: Alij quartam addunt Ianualem.

Carmentalis à Carmenta Euandri matre, cuius fanum Carmentale ante portam

tam fuit, nomẽ accepit. Hæc sub Capitolio à dextra, inter saxũ Tarpeium, & Tyberim, è regione ædis D. Catherinæ, uersus circum Flaminium sita fuit. Huic postea Sceleratæ nomẽ fuit, quod extra portam hanc in æde Iani S.C. de mittendis trecẽtis Fabijs ad Cremeram factum sit. Qui per hanc portam egressi, omnes ad Cremeram sunt interfecti.

Romana à Romulo sic dicta: ædificata est in hortis ædis D. Mariæ nouæ, non procul ab angulo Palatini, in infimo cliuo Victoriæ. Hãc postea Mugoniam, à boum mugitu appellatam alij affirmãt: alij Trigoniã à tribus angulis nominãt.

Pandana, sic uocata, quod rebus in urbem inferendis pateat. Eidem Liberæ & Romulidæ nomẽ fuit. Locum illi dedere ubi Saturniæ ueteris et dirutę urbis Saturnia porta stetit.

Ianualis à Iani fano, quod haud longe distat nomen traxit. Constituta ad radices collis Viminalis.

De uario ambitu, & mœnibus urbis. Cap. V.

CVm Romani finitimis Italię populis subinde bellum inferrent, ab illis illatum à se depellerent. Vnde plerũq; bello superiores, uictos in ditionẽ suam redigentes, ciuitate tandẽ donabant, accidit ut urbs à Romulo condita, tantã multitudinẽ non caperet. Tullus igitur Sabinis Albanisq; deuictis, Cœlium mõtem, & Esquilias urbi addidit, & ciuitatẽ ampliauit. Politorio deinde capto, & multitudine Romam traducta, Ancus secundo ciuitatem auxit, mõtem Auentinum nouæ multitudini cõcessit. Veteres itaq; Romani Palatium, Sabini Capitolium, Albani Cœlium, noua multitudo Auentinum inhabitabant. Postq; & Latini in ciuitatem sunt accepti, Ianiculum quoq; (traiecto Tyberi põte Sublitio) urbi adiunxere, Quiritium fossa urbis planioribus locis circumducta. Sic regio Transtyberina urbi coniuncta, ciuitatem fecit ampliorẽ, augustioremq;. Postremo Ser.

Tullius

Tullius collem Viminalem & Quirinalem supradictis quinque collibus addēs ciuitatē ampliauit. Tarquinius Superbus, ciuitatem prius ruderibus, uilibusque structuris munitam, muro ex lapidibus primus inclusit. Atque ijdem muri qui hodie quoque sunt, à posteris in antiquorum fundamētis sunt restaurati. Verum antiqua urbs dum floreret maximè longè ampliores terminos habuit. Nam Plinij tempore, totus ambitus muro comprehensus, passus continebat circiter mil. XX. Nostro tempore uix XIII. mil. pass. complectitur. Totius uero ciuitatis, id est, omnium ædificiorum, quæ etiam circa murum extrinsecus erāt latè diffusa, quę tamen sub ciuitatis nomine comprehensa, ambitus Plinij tēpore erat mil. pass. L.

De urbis pomerio. *Cap.* VI.

SPacium quod intra extraque mœnia neque arari, neque habitari fas est, pomerium dicitur. Aliquādo etiam pro totius urbis ambitu ponitur. Pomerium sæpe à

Romanis imperatoribus propagatũ, atque mutatum eſt. Neq; cuiq; id concedebatur, niſi qui Imperio Romano aliquid adieciſſet, aut ciuitatem ingẽti aliquo beneficio affeciſſet, ut Claudius Imperator, & alij complures. Quemadmodum uero Imperij certos limites Romani nõ habuere, ſic nec ciuitatis, nec pomerij certi fines erant conſtituti.

De Portis Romæ antiquis quæ hodie non extant & quæ extant. Cap. VII.

QVemadmodum urbis & pomerij termini ſæpe ſunt mutati, ita portæ quoq; aliæ dum muri extenduntur intra urbem relictæ, nomenq; amiſere: aliꝫ omnino uetuſtate collapſæ, nomine manente, locus ignoratur; aliæ nouæ factæ, nomen quoque nouum ſunt adeptæ, aliquæ nomen retinuerunt; aliquæ locum mutarunt, antiquo etiam nomine retento, aliæ duo habuerunt nomina aliæ plura. Fuerunt autẽ hæc ferè portarum nomina,

Flumentana

Flumentana, ſiue Flaminia.
Quirinalis, ſiue Agonenſis, uel Collina.
Numentana, ſiue Viminalis.
Ianualis, ſiue Sabiuſa, quę in Sabinos du cebat. Eſquilina, ſiue Taurina.
Næuia, ſiue Labicana.
Cœlimontana, ſiue Aſinaria.
Capena, ſiue Appia.
Tergemina, ſiue Hoſtienſis.
Portuenſis, ſiue Naualis.
Ratumena, ſiue Vientana.
Triumphalis, ſiue Vaticana.
Carmentalis, Mugonia, Pandana, Querquetulana, Raduſcula, Saginalis, Sancualis, Collatina, Interaggeres, Tyburtina, Gabiuſa, Latina, Aurelia, Catularia, Laurẽtia, Fontinalis, Lauernalis, Ferentina, Minutia, Salutaris, Mutia, Piacularis, Præneſtina, Libitinẽſis, Valeria, Tarpeia, & Ferentina.

Flumentana porta dicta eſt à flumine Tyberi, nam in ripa eius fluminis haud procul à ponte Xiſti principio eſt conſtituta,

culensis à figlinis quæ extra ipsam fiebãt est dicta. Nunc S. Agnetis & Numentanam uocant.

Interaggeres, sita in campo Viminali inter portam Viminalem et Esquilinam, à Tarquinij aggeribus, inter quos ædificata, nomen sortita est.

Tiburtina, inter Esquilinã et Numẽtanã, ita ut duodecim stadijs distaret ab Esquilina constituta, in campo Esquilino, in aquæductu aquæ Mariæ.

Esquilina, ab Esquilijs denominata. Eadẽ olim Taurina ab antiquis à capite tauri illic inuento dicta, fuit nãq; longo post tempore caput tauri in fortispicio interiori depictum. Hodie porta S. Laurentij uocatur.

Næuia à propinquis nemoribus nomen traxit. Olim etiam Labicana, nunc Maior appellatur. Fuit & arcus eodẽ nomine, & eodem loco à ueteribus Romanis instructus.

Cœlimontana à Nęuia octo stadijs distans,

phalē quoq; nominãt: quod triumphantes per eam pompam ducant. Fontinalis etiam à quibusdam dicitur: à fontiũ ubertate. Hodie porta S. Sebastiani uocatur.

Tergemina à uetusta porta eodem nomine, sibi idem adaptauit. Per hanc contra hostem egressi Tergemini, qui & portæ nomen primum dederunt. Huius portæ quædam adhuc uestigia iuxta Salinas cernuntur.

Hostiensis, quod ad Hostiã ciuitatem mittat, ita nominare placuit antiquitati. Nunc portã S. Pauli uocant: Distat à Capena stadijs fermè octo.

Portuensis Transtyberina porta est, à flumine Tyb. dimidio distãs stadio. Ideo sic dicta, quia ad Hostiensem portum ducit. Hodie portam Ripæ uocant.

Aurelia Ianiculũ uersus est. Distat à præcedenti stadijs fermè septem. Hac ætate S. Pancratij portam appellant.

Aelia ab Aelio Hadriano ędificata, ab eodem nomen sumpsit.

Septimiana à Septimio Imperatore de- nominata. Hæc quia Ianiculo ſubiacet, Subtus Ianũ hodie uocat̃. Quidã Fonti nalẽ hanc eſſe aſſerunt,quia è mõte, qui Aureus dicitur fontes ſcatent:huic mon ti porta hæc coniungitur: Diſtat ab Au- relia ſtadijs quatuor,à Tyberi flumine iu geribus ſeptem.

Hactenus de portis Romanæ urbis, & earum etymologia.

Turres murorum tercẽtum & ſexagin ta numerabantur olim:harũ quędam col lapſæ,aliæ reſtitutæ, multæ iam olim rui nam minantur.

Tempus nunc & rerum ordo exigere uidetur,ut relictis turribus ac portis intra mœnia nos conferamus, & ædificiorum quæ intra muros in montana planáque urbe ab antiquis exædificata ſunt, origi- nem et locum commonſtremus. Ac pri- mum quidẽ à digniſſimo deorũ omnium terreſtri domicilio,nempe Capitolio au- ſpicabimur.

DE VARIIS NOMINIBVS CAPITOLII, LIBER Secundus. CAP. I.

APITOLIVM à ueteribus Romanis Saturninus mons uocabatur, à ciuitate quæ sub ipso mōte Saturnia nomine in eo loco ubi nūc Roma stat, fuit ædificata. Aut quòd Saturnus olim in isto monte habitauerit: Siue, ut alij uolūt, quod in Saturni tutela mons ipse fuerit. Hic deinde à Tarpeia uirgine (de qua Liuius) Tarpeius mons est dictus. Postremo Tarquinius Priscus in eo monte Ioui templum ædificaturus, cum fundamēta apperiret, caput hominis est in imo repertum, hinc Capitolinum uocarunt. Vnde augures super ea re consulti, quid capitis inuentio significaret, Respōderunt: Arcē hāc, locum fore Imperij, et caput mūdi totius. Diuidunt autem montē hunc in Arcem & Capitolium: Arcemq; aquilonem uersus,

ſus, tanq̀ firmiorem locum ædificāt: Capitolium uero ad Tyberim locum natura munitum extruunt.

Capitolij fundamenta quis primus iecerit, quis abſoluerit, quoties incenſum, & à quibus reſtauratum. Cap. II.

TArquinius Priſcus bello Sabino Capitolium ędificaturum ſe uouit: at confecto bello poſtq̀ iecit fundamentum obijt. Poſt hunc Tarquinius Superbus ex ſpolijs captæ Pomeriæ ædificium ex quadratis lapidibus abſoluit. Hoc Roma ob tyrannidē expulſo, Horatius Puluillus Cos. Capitolium Ioui cōſecrauit. Stetit itaque incolume quadringentis & quindecim annis, donec bellis Marianis, Scipione & Narbone Coſſ. igne cōſumptum eſt. Reſtituit Sylla, Q. Catulus uero cōſecrauit. Durauitq̀ ad Vitellianum bellū: hoc bello ſecūdò incenſum, clauſis foribus indefenſum, indireptūq̀ cōflagrauit. Reſtituit Veſpaſianus, eoq̀ adhuc uiuente tertio igne abſumptum, cum ipſo

Capitolio

Capitolio Vespasianus quoque mortem obijt. Domitianus deinde magnificentius quàm antea unquã fuisset, supra duodecim millibus talentis insumptis, restituit. Capitolij turres, statuas, ac imagines fulmine tactas saepe meminere autores.

De templis Iouis Feretrij, Iouis Opt. Max. Iunonis & Mineruae. *Cap.* III.

CApitolium Deorum domicilium à Cicerone nimirum eam ob caussam appellatũ, quod omniũ fermè Deorum templa, statuas, atque simulachra contineret. Templorum uero omnium primũ Romę à Romulo in bello Cenenensium uotum, Iouis Feretrij fuit. Peracto igitur bello, uictoria Romam reportata, Templũ in uertice Capitolini mõtis extruit. Feretrium autem Iouem, hinc à Romulo uocatum uolunt, quod ei in hoste feriẽdo, ubi templum uouit, Iupiter tulerit auxiliũ: Aut quod per eius sceptrum & silicem iurantes Romani, pacem referre sint soliti. Tecta huius templi ob ue

tustatem & Romanorum negligentiam collapsa, restituit Augustus. Ampliauit postea Ancus Martius.

Iouis Opt. Max. templũ celeberrimum maximumq; cæteris fuit: Hoc alio nomine Capitolinum uocabant. Vouit Tarquinius Priscus. Post eũ Tarquinius Superbus libris quadraginta millibus argẽti in fundamentum impenditis, anteq; absolueret, regno ob tyrannidẽ eiectus, imperfectum Romanis absoluẽdum reliquit. Dedicauit Horatius Publicola. Extructum fuit autem in Capitolini montis crepidine, Tyberim uersus, quemadmodum etiam supra indicatum est. De forma, magnitudine, & pulchritudine huius tẽpli uide Dionysium, et alios passim autores q res Romanas, ipsamq; Romã scriptis celebrauere. In uestigio erat fictilis Summanus deus: huius de cœlo tactũ caput decidit in Tyberim. Habebat præterea cellam, quam ingredi prophano non concedebatur. In ipsa cella coronæ

aureæ

aureę erant duæ: alteram Galli Ioui Opt. Max. consecrarũt: alteram Carthaginenses, ob partę uictoriæ in Samnites cõgratulationẽ, Romam Ioui miserunt. Erãt insuper sacella in eodem templo tria, scilicet Iouis Opt. Max. in medio, à dextra Mineruæ, à sinistra Iunonis. Et quia Mineruæ numerorũ inuẽtio à ueteribus tribuebatũ, lex erat scripta ut qui maximus Prætor esset, clauum iuxta eiusdem simulachrum pangeret, unde annorum numerus cognosceretur. Cõflagrauit autẽ simul totum hoc tam præciosum ædificium bello Vitellino. Nunc locus ubi stetit prophanus est: Cernuntur tamen uestigia etiamnum, & fundamenta, sed inculta, atq; omnia dissipata.

De Saturni tẽplo, Iouis Tonantis, et Iouis Custodis, Fortunæ, Væiouis, Misericordiæ, Iunonis Monetæ, & Luni templo, Orestis sepulchro, Aerario publico, Domo Manlij, fanoq; Carmentæ. Cap. IIII.

POstq; Iouis Deorũ Regis templum quo loco situm, & à quo constitutũ,

descripsimus, par est deinceps aliorum ro quoq; qui sua domicilia in Capitolio habuerūt meminisse, ac primo quidē de Iouis patre Saturno.

Saturnus antiquitus arā quà itur ex fo in Capitolium secundum uiam habuit, ab Hercule in eum locum, ut nōnulli uo lunt constitutam. Sunt qui ab Herculis comitibus, Saturno tēplum ædificatum uolunt: alij Tatium conditorem dicunt. Verum huius autorum uariæ sententiæ hæc poterit esse ratio, quod duo templa Saturno sacra fuisse quidam, sed diuer= sis locis atq; temporibus excitata confir= mant. alterum ad Saxum Carmentæ an te cliuum Capitolinum. (Quo etiā ossa Orestris ab Aritia allata condita fuerūt: alterum in eo loco ubi nunc S. Saluato= ris sacellum est, extructū fuit: ubi adhuc hodie turris apparet, quā uocant in Aera rio, & illic omniū primùm fuit ærarium publicum Romanis. In templo Saturni à Catulo Luctatio dicato, Ianus quadri frons

frons erat: hic quatuor anni tẽpora signi ficabat, unde etiam Ianuario primo mẽsi nomen est impositum.

Iouis Tonantis templum ad cliuum capitolinum ad ortum brumalem ædificauit primus Augustus. Hic dũ noctu in expeditione Cantabrica lectica latus, fulgur lecticam perstinxit, & seruus dux interijt, Hinc Ioui Tonanti hoc tẽplum uouit, & absoluit.

Fortunæ quoq; templum haud procul inde ædificatum fuit.

Væiouis templum inter arcem & Capitolium fuit, hac parte ubi hodie Conseruatorum ædes extant. Væiouem aũt ueteres ideo uocabant, ut cui iuuandi potestas adempta esset: Ei capram sacrificabãt: Hic cũ sagittas teneret, pleriq; Apollinem esse opinati sunt.

Asylum, id est, Misericordiæ templũ in Capitolio fuit, ad lucum opacum, mediũ inter Capitoliũ et Arcẽ, in ualle constitutum. Vocatur autem templum inter

montium duorum quercetorum. Hoc Romulus constituit, ut quicũq; reus illuc cõfugisset liber esset. Tiberius postea hũc malefaciendi ansam ratus, irritum fecit. Asylum autem omnium primum Herculis nepotes constituisse dicuntur.

Templum atq; Officina Iunonis Monetæ in area ubi olim Manlij domus stetit. Hanc ædem alij L. Furium: alij Cicereium prætorem: Ouidius à Camillo uotam refert. Moneta autem à monendo dicta, quod ex eo loco ubi postea ędis cõstituta, uox Iunonis de clade à Senonibus futura monentis sit audita. Hoc loco nũc Senatoris Romani domus est.

Iani Custodis arcis Capitolinæ, templum eo loco, ubi hac ætate facinorosorum custodiæ sunt & carcer, uersus occasum hyemalem, è regione fori Romani fuit. Ianum autem in Capitolio bifrontem Romulus & Tatius, quasi duorum populorum imaginem effinxerunt. Alij propter solertiam prouidẽtiamq; bifron tem

tem pictum uolunt. hic enim primus coronam, rates, nauigãdi artem, & æneum numum, aliaq́ꝫ multa reperit. Ab eundo Ianus dictus, quod hic cœlum cæteraq́ꝫ omnia uertat. Idẽ & Vertumnus eadem de causa uocatus est. Veteres unum, posteritas plures credidit fuisse Ianos.

Iouis Custodis templũ Domitianus regno accepto exædificauit, seq́ꝫ in ipsius dei sinu constituit. Fuit in eo loco ubi hodie Salinæ sunt, prope Iani templum.

De templis deorum incertam sedem nunc habentibus in Capitolio. Cap. V.

INter deos quibus in Capitolio certus locus ubi fuerit designatus ignoratur, primus est Terminus, ut cui in toto orbis terrarũ nullus sit locus proprius constitutus. Erat autẽ Terminus lapis rudis atq́ꝫ informis. Huic Tatius templũ primus uouit: alij Numã uolunt dedicauisse: utcũque sit, antiquũ, admodum fuisse, ut in sequentibus facile colligitur, dubium non est. Cur uero in Capitolio ueteribus deus

fuerit

fuerit existimatus, hæc causa fuit. Cum Tarquinius Superbus Ioui tẽplum ædificare decreuisset, consuluit Augures de loco, ne quid inauspicato ordiretur. Indicant Tarpeium. At hic locus iam antea à dijs occupatus, quorum illic sacella erant sacra. Hi igitur ut Ioui cederẽt sacrificijs euocandi, & in alium locum transferendi. Dij omnes libenter Ioui deorum regi loco cesserunt, solus Terminus locum dare recusauit: itaq; remãsit. Templum ubi absoluit, prima tecti pars quæ lapidẽ spectabat, nuda apertaq; relicta, ut qui deus includi nec debeat, nec possit. Augures igitur ea de re consulti, quur Terminus omnibus abeuntibus solus cũ Ioue mansisset: Respondent, æternum cum religione imperium significari. Huic non nisi sub dio sacrificabatur, & publicè, ut qui finium deus custosq; esset. D. Augustinus, Martem quoq; & Iuuentutẽ cum Termino Ioui cedere noluisse testatur, quod Imperium Romanum nullos haberet

beret terminos, necq; ulla labefactaretur senectute.

Menti, & Veneri Erycinæ Attilius, & Q. Fabius Max. duumuiri ædes in Capitolio, unico canali diuisas dedicauerunt.

Iunoni Reginæ bello Ligurtino Cn. Flaminius templum in Capitolio uouit.

Opi uero Tatius Rex templum consecrauit, quòd hæc terra dicatur, quæ quidem terra mater rerum omniū est, quum omnia procreet, in seq; resumat. Eadem Ops etiam Maia, Fauna, & Bona dea uocatur. Hoc templum de cœlo tactum scripsit Liuius.

Marti Vltori templum extruxit in Capitolio Augustus in colle Saturnino.

Fidei in eodem Attilius Colatinus templū dedicauit.

Saluti, Concordię, Lib ertati, Victoriæ tēpla in Capitolio extruxerūt. Licet Concordię etiam in urbe multa tēpla fuerint.

Fortunæ Primigeniæ, & Obsequenti, Tullus templum dicauit.

Veneri

Veneri Caluæ in Capitolio templum posuerũt in memoriã matronarum Romanarum & laudem sempiternã, ut quę capillos ultro dederint ut tormenta ex illis bello gallico cõtra hostẽ conficerẽtur.

Ioui Sponsori ædẽ posuit Tarquinius Superbus, dedicauit Sp. Posthumius.

Ioui Pistori itẽ in Capitolio templum antiqui consecrarunt Romani.

De statuis quæ in Capitolio olim fuere, uel etiamnum sunt. Cap. VI.

STatuarum priscis temporibus uaria erãt genera, & ex uaria materia conflata. aliæ nãq; marmoreæ, alię argẽteę, aureæ aliæ. Harum plurimæ in Capitolio, uarias ob causas & in genus humanũ beneficia dijs immortalibus sunt erectæ, longoq; tempore cultæ atq; obseruatæ. Viris item claris & bene de Rep. meritis mos fuit antiquis statuas in templis, quæ alijs ad uirtutem stimulum adderẽt constituere.

Ioui in Capitolio statuam Sp. Caruilius,

lius, deuictis Samnitibus, sumpta magnitudine effegieq; à statua Iouis Latiarij in templo posuit. Hanc à fulmine tactam meminit Florus. Idem & Ioui Tonanti statuam erexit.

Victoriæ in templo Iouis Opt. Max. & Fidei statuas singulas posuerunt prisci Romani.

Nemesi in Capitolio statua constituta, quod hæc dea superbos, & perfidos ulciscatur. Eadem à Rhamnunte uico Attico, in quo colebatur, Rhamnusia: Et Adraste ab Adrasto qui primus ei templum extruxit, est dicta.

Herculi ob insignes res gestas plurimas in Capitolio statuas erexerũt. Vnã P. Sulpitius, & P. Sempronius. Aliam Q. Fab. Maximus attulit à Tarentinis deuictis.

Euẽtus boni, & Fortunæ bonæ statuę Praxitelis opera in Capitolio fuere.

Appollinẽ diadematũ, eiusdemq; Colossum, cubitorũ triginta, centũ & quadra-

draginta talentis in eo insumptis, Lucullus ex Apollonia Ponti in Capitolium transtulit.

Iani simulachrũ in Capitolio trecentorũ in dextra, sexaginta quinq; numeros, q anni dies significent, in sinistra tenens.

Castoris & Pollucis statuæ aureæ duæ à D. Claudio in tẽplo Iouis sunt dicatę.

Nili & Tygris fluminũ seminuda sunt simulachra ante Conseruatorũ ædes collocata: Alterum Sphinga, alterum tygridem animalia humeris habent: Vtrunq; cornucopię in sinistra, quod rerũ affluentiam significat tenet.

Herculis simulachrum nudũ, æneum, auro perfusum, imberbe, dextra clauã, sinistra Hesperidum aurea mala habẽs, prope scholam Græcam, & forum Boarium in ruina aræ maximę est repertum.

Sunt etiam simulachra quædam parietibus inclusa, ex æde S. Martinæ triumpho Parthico Dacicoque sublata.

Statuæ Viris illustribus in Capitolio constitutæ. Cap. VII.

SCipioni statuã chlamyde & crepundijs indutam, ob Antiochũ uictum, in perpetuam rerum gestarum memoriam, in Capitolio erexerunt.

Syllæ pedestris statua in Capitolio constituta.

Aemilio Lepido adhuc puero, quia hostẽ in acie uicisset, ciuemq; liberasset, statua est à populo Rom. extructa.

Metellũ uero ideo quod Palladium ex æde Vestæ incensa eripuit, hoc honore ut superiores affecerunt.

Corneliæ Gracchorum matri, quod in annonæ caritate frumentũ assibus præstitisset, statua posita beneficium rependerunt. Sic & Trebio Aedili.

Fab. Maximus sibi conflauit statuam & iuxta Herculis eam erexit.

Bruto Romani, quia à Tarquinij tyrannide Romam liberasset, inter regum statuas mediam ipsi posuerunt.

Domitianus non tulit ullam ſibi erigi ſtatuam niſi ex auro argēto ue certi ponderis conflata eſſet.

Cōmodus Imperator ſtatuæ quam in Capitolio habuit, caput quod ex Neronis coloſſo auulſit, ſuę impoſuit: huius coloſſus in Cōſeruatorum ædibus fractus cernitur.

Lupę æneum ſimulachrum in ædibus Cōſeruatorum extat: ex cuius uberibus cōditores urbis Romulus et Remus pendere cernunur.

Romuli & Remi forma iuuenili ſimulachra in Capitolio remanſerūt: alterius ſtantis, et ſeruili habitu induti: alterius ſedētis, paſtori haud abſimile, curuato corpore, è planta pedis ſuppurati ſpinam euellit.

Statuæ innumerabiles fuere in Capitolio, præſertim deorum, aliunde Romam allatę, hinc exterarum nationum templis ſpoliatis, ſua ornarunt, atque ditarunt Romani.

De

De Cliuo Capitolino, Tarpeia Rupe, Saxo Carmēta li, & Porta Stercoraria. Cap. VIII.

CLiuum Capitolinum uocabāt antiqui, locum, & uiam qua in Capitolium aſcendebatur. Verum is locus ubi fuerit olim, uariæ ſunt opiniones. Alij ad eam arcis partem quæ Auentinum reſpicit, ubi nūc S. Gregorij templum in Velabro eſt, fuiſſe affirmāt: Alij inter Saturni & Cōcordiæ templa, prope Seueri arcum, ad Senatoris ſtabula. Arcus autem Seueri ad radices Capitolij in fori Rom. capite excitatus: ſub quo tranſeūtes triūphaturi, Capitolium aſcendebant. Fuit ergo Cliuus Capitolinus ad forum Romanum, ſilice à Cenſoribus ſtratus, porticum ab æde Saturni in Capitolium ad ſenaculum, & ſuper id curiam conſtituerunt. Cor. Tacitus Capitoliū priſcis temporibus uarios habuiſſe aditus ſcribit, & hinc tam uarię de Capitolino cliuo natæ ſunt opiniones. In cliuo autem Capitolino olim Floralia feſta celebrata: cuius rei

quædam in eodem adhuc extant signa. Domum etiam Milonis scutis refertam & armis, in eo fuisse, autor est Cicero.

Tarpeia rupes locus is dicitur ex quo sontes præcipitati olim, etiam hodie in eo loco puniuntur, supra forũ Romanum.

Saxum Carmentæ Tyberim respicit, è regione pontis Senatorum.

Stercoraria porta in cliuo Capitolino cõstituta: ad eam sordes, è Vestæ templo expurgatæ abijciebantur, mox in Tyberim transferendæ.

De tabulis, columnis æneis, ansere argenteo. *Cap.* IX.

TAbularum genera duo in Capitolio fuere: alterum quod fortium uirorum res gestas cõtinebat depictas, aut pugnas, ciuitatumq; opugnationes. Fuere enim alij ita laudis cupidi, ut non esset illis satis, statuas in Capitolio erectas cernere, nisi etiam gesta sua tabulis descripta depictaq;, et in publico positis, gloriã suam etiam posteris celebrandam relinquerent.

querent. Alterum tabularũ genus leges antiquiſſimas, ut Romuli, Numæ et alio rum regum: item poſterorũ legislatorum ſtatuta, acta publica, fœdera, ritus ſacros, & antiqua monimenta in tabulis æneis inciſa continebat: quarum adhuc hodie quædam extant, quædam uetuſtate, bello, incendio, negligentia periêre. His antiquitus cuſtodes certi conſtituti, ne quid fraudis in re tã ardua fieret, erãt ordinati.

Columnæ quoq; æneæ in Capitolio à Domitiano ſunt poſitæ, quas Auguſtus Aegypti domitor, ex multis roſtris æneis in quatuor columnas ingentes conflauit, Romamque aduexit. Sylla etiam ex Iouis templo Athenis columnas æneas Romam perduxit, & in Capitolio Ioui conſecrauit.

Anſeris argẽteum ſimulachrum in arce à Romanis, ob perpetuã memoriam, quòd anſer clamore cuſtodibus arcis hoſtium aduẽtum ſignificaſſet, Capitoliũq; ſeruaſſet, conſtitutum fuit. Hãc ob cau-

ſam Romæ etiam longo poſt tempore è publico anſeribus cibus dababatur. Sunt item aliæ complures antiquitates in Capitolio tabulis æneis et marmoreis inciſę ut epitaphia, aliaq́ꝫ quæ hic breuitatis cauſa omittuntur.

De quibuſdam ædificijs in Capitolio, alijsq́ꝫ rebus in genere. Cap. X.

POſtq́ꝫ de ſtatuis, tabulis, & columnis quæ notanda uidebantur, indicauimus, de ædificijs uetuſtis quædam obiter hoc in loco notanda.

Calabram Curiam Romulus in Capitolio ædificatam, culmis texit. Ad hanc Senatus populusq́ꝫ Romanus, à rege Sacrificulo, ut ludorũ, & ſacrificiorũ diē ex ipſo diſcerent, calabat̃, id eſt, uocabatur.

Non procul à dicta curia diſtabat caſa Romuli.

In eodē fermè loco ſtetit Porticus Metelli & Conſtãtini. Bibliotheca item Maiorum, columnis marmoreis artificioſiſſime extructa. Atriũ præterea publicũ.

Erat

Erat & locus in Capitolio ſacer, unde uerbena ad coronas fœcialibus & Patri-patratus, quibus fœdera pacem'que facturi, aut bellum indicturi coronabãtur.

Silex quoque lapis iſthic reperiebatur: hunc iuraturi per Iouem in manu tenebant, hæc uerba ſonantes: Si ſciens fallo, tum me Dieſpiter, ſalua urbe, & arce, bonis, ut ego hunc lapidem, eijciat.

Habebat Capitolium cellas quaſdam ciſternis ſimiles, in quas quæ uetuſtate erãt inutilia conijciebant. Seiuges quoq; illic à Cn. Cornelio poſiti conſpiciebantur. Clypei itẽ duodecim aurati, hi facti ex pecunia, qua Aediles frumentarios, qui annonã compreſſerant, condemnarunt. Clypeus Martis Aſdrubalis imagine inſignis: & Columna Roſtrata, de qua Liuius, iſthic cernebatur. In tẽplo Iouis Capitolini pallium breue, purpureum, laneſtrum fuit, ad quod aliæ purpureæ ueſtes admotæ, cineris, diuini fulgoris cõlorem trahebant. Hoc muneris Perſarum Rex

ab extremis Indis allatũ, Aureliano dedisse perhibetur. Lamina ipsius Capitolij ænea sunt fabricata. Tegulas quoque æreas, Q. Catulus inaurauit. Locus ubi auguria à Numa fiebãt, in Capitolio fuit: à Tatio in Arce, ubi olim Manlij domus stetit, postea Monetæ Iunoni ædes extructa: Libri Sibyllini in templo Iouis Capitolini, sub terrra in arca lapidea à custodibus decem conseruantur. Tot præterea ædificia, tanta Capitolij pulcritudo, diuitię tam ingẽtes, tot ornamẽta & deorum delubra artificiosè extructa fuerè, ut merito deorum & Iouis domicilium terrestre ab antiquis sit dictum. Ita namq; extructum & ornatũ fuisse, saluis adhuc Rom. rebus ferunt, ut quantũ diuina terrenis, tantum hoc ædificium omnia totius mundi superauit, quæ uocant mirabilia, ut à dijs potius, cum humana superet ingenia, ædificatum uideatur. Hodie omnia nuda relictaq; cernuntur.

De

De Concordiæ & Iouis Statoris templo: deniq; quid sit Curia. Cap. XI.

INter Capitolium & Palatinum montem, uallis est, (de qua superius,) huius templa, ædificia, & loca post Capitolium describere ordo requirit. In ea igitur ualle primus locus meritò Concordiæ templo debetur: ut quæ à corde congruente dicta: sola quicquid in orbe est augeat atque conseruet.

Concordiæ igitur templum Camillus, si plebem patribus reconciliasset uouit. Populo itaq; in gratiā senatus reducto, ædem Cōcordiæ supra Comitium in forū usq; produxit. Huius porticus adhuc ad radices Capitolij extant. Ab hoc templo centum gradibus ad Monetæ ædem ascendebatur. Concordiæ templum uetustate collapsum, á Senatu postea restitutū fuit. In eo sæpe Senatus cōgregatus, & conciones ad populum sunt habitæ. In hoc etiā cella fuit, in qua dum conciones dimitterentur, sæpe latrones, ar-

mati, & sicarij tanquam in carcere inclusi re-
seruabantur. Habuit & multas artificio-
sas statuas & imagines: ut statuas Iuno-
nis, Apollinis, Latonæ Apollinē & Dia
nam infantes sustinentis. Item, Aescula
pij & Hygiæ à Nicerato fabrefactas. Io-
uis statuam, Cereris, Mineruæ, & matro
narum lachrymantium & adorantium
statuas à Stene factas. Martis & Mercu
rij Pisicratis opera. Marsiæ ligati à Zeu
xide factam. Liber pater & Cassandra à
Theodoro picta. Victoria ipsa in pro-
nao fulmine icta uidetur.

Ioui Statori Romulus in bello Sabi-
no, ut fugam Romanorum sisteret, tem
plū uouit: Vnde & Stator Reip. Roma
næ dictus est. Parta ergo uictoria, tem-
plum in radice Palatini montis, è regio-
ne ædis Concordiæ, ubi hodie spōdę mu
rorū altissimæ ædificauit. In hoc quoque,
sicut & in Concordiæ templo, Senatus
cōuocabatur sæpe. Item in alijs templis.
Curiæ in quibus Senatus habebatur tē-
pla

pla erant,& illic fiebant S.C. at in ædibus ſacris neq; Senatus cōueniebat,neq; conciones ad populum fiebant. Templum Statoris Neronis incendio exuſtum fuit neq; deinceps reſtitutum..

De templo ac luco Veſtæ,& templo Fidei,atque Romuli. *Cap.* XII.

VEſtæ deæ templū inter Capitolium & Palatinum montem, nō procul à foro Romano, ubi hodie Mariæ Gratiarum templum conſpicitur à Romulo conditum fuit. Prope hanc ædem Numæ Regia extructa. Pontifices Romani conſultaturi de rebus magnis ad religionem pertinētibus,in Veſtæ atrio conueniebāt: Quemadmodum Senatus populusq; Rom. de rebus maximis in Fidei templo cōſultabant. Fuit autē Fidei templum antiquiſſimū in Palatio à Romulo, uel ut alij uolūt, à Numa extructum.

Veſtæ lucus item erat ſacer, qui à Palatij radice, in Nouam uiam uſq; pertingebat. Ex eo luco ante urbem captam, uox audita

audita, futurũ ut caperetur nisi muri portæq; reficerentur.

Romuli templum, ad radices Palatini, in medio eius lateris quod Capitoliũ respicit situm fuit, eo in loco ubi nunc D. Theodori templum est. In templo Romuli lupæ simulachrum uetustissimum est, quæ conditoribus urbis ubera lactanda præbet.

De Lupercali ficuq; Ruminali. Cap. XIII.

LVpercal spelunca in radicibus Palatini montis fuit, arbustis tecta, fontesq; sub petra profundi. In intimo antri loco ara Pani sacra fuit. Verum de nominis ipsius etymologia uariæ sunt, sicut de situ quoq; opiniones: ut nãq; locus erat latebrosus & incultus olim, sic iã undiq; habitatur, ut ne uestigium quidem appareat ubi fuerit Lupercal: maior tamen autorum pars in ea urbis parte fuisse affirmat, ubi hodie S. Theodori templũ conspicitur: in hunc locum namq; ad forum Romanum aliquando Tyberis sinu fa-

cto alluebat,& proximum erat ubi pue= exponerentur. Igitur in Lupercali Ro= mulum & Remum expositos constan= ter autores quidã affirmant, & in locum qui postea Ruminalis dictus delati, sub ficu à lupa nutriti sunt. Hæc in antro Lu percali suam mansionem habebat,& ex eo ad ripam sub ficum Ruminalem ad pueros lactandos decurrebat, ipsiq; spe= luncæ nomen dedit: ut sit Lupercal lupæ mansio & latebra. Sunt qui Euandrum speluncę nomen dedisse uolũt. Hic enim (ut superius demonstratũ) ex Arcadia natus, qui Panem deũ pastorũ antiquis= simo ritu ornatissime colunt. Cui etiam mons in Arcadia sacer Lycæus dictus, quòd λύκους, id est, lupos ab ouibus pro= hibeat, gregemq; cõseruet. Euander ita= que in Italiam ueniẽs, in his partibus con sistens, lucum hunc & speluncam Pani consecrauit: eum patrio ritu coluit. Ara itaq; in ea spelunca extructa caper in ea sacrificabatur, ut deo custodiq; gregis; &

quum

quum lupos à gregibus arceat, locus in quo colebatur Lupercal est dictus.

Lupercalia autem festa à Romulo & Remo instituta. hi enim à Numitore loco extruendæ ciuitati impetrato in eo loco ubi expositi fuerāt, sodalitium ad conuiuium lęti aduocant. Sacrificantes cibo refecti, ubi largius bibissent, iocantes pellibus immolatarum caprarū sese induunt & saltando gestiunt. Inde posteri eius rei celebrantes memoriam, Lupercalia festa egerunt. Lùpercalia autem à loco ubi primum cœpta sunt agi, nomen retinuerūt. De his uide plura apud Val. Maximū, Seruiū, & Plutarchum in Antonij uita.

Ficus autem Ruminalis à Tyberi flumine qui Rumon dictus est, nomen habet. Alij à Romulo nomē habere uolūt. Quidā à lacte infantibus dato: pars enim gutturis, quo lac attrahitur, ruma dicit. Fuit autem locus is è regione ædis DD. Cosmę et Damiani, ad latus Palatini mōtis: circo Maximo oppositum. Romulus

&

et Remus in Lupercali expositi, et in hũc locum delati, in Comitio sub Ruminali ficu sunt educati. Huius arboris uestigia ad Augusti usq; tempora perdurasse, testis est Ouidius.

De uia Noua, uico Iugario, & Thusco uico. Cap. XIIII.

Via Noua è regione tẽpli Iouis Statoris, per uallem inter Capitolium & Palatium ducta, foro Rom. coniungitur. Hæc tametsi dicatur Noua, antiquissimã esse constat, & diuersa est ab ea quã Caracalla sub thermis suis restituit.

Iugarius uicus, qui alio nomine etiam Thurarius dicitur, à porta Carmẽtali per Capitolij radices, ad forum Romanum ducit. In eo uico Iunonis Iugæ, quæ matrimonia iungere putabatur, ara fuit, & hæc uico Iugario nomen dedit.

Thuscus uicus à foro incipit, & per Palatini radices in Velabrum iter præbet. Nominis etymon hoc est. Thusci aduersus Aritios pugnantes, superantur ab illis,

lis. Multis itaq; in bello occisis, pauci Romam confugiunt. Hi igitur urbis amœnitate, & loci commoditate secum persuasi, illic manere decreuerunt. Itaq; à Senatu illis loco inter Capitolium & Palatium ad quatuor stadia cōcesso, eum inhabitarunt. Hinc Thuscus uicus ab illis dictus, nomen hoc multis pòst seculis retinuit. In hoc uico lenones, alijq; eius generis homines postea habitarunt, unde ignobilis factus, nomē quoq; amisit.

De arcubus Romuli, Senatulo & Ouidij domo. Cap. XV.

ARcus ueteres (quos Romulū quidam extruxisse putāt) lateritij longo tempore mansere, neq; passi sunt Romani ut quisq; marmoreos faceret, ut cōditoris urbis memoria mentibus hominum tenacius remaneret. Verùm longo tempore pòst uetustate collapsi, in loco urbis, ubi nunc templū S. Mariæ de gratia est, nunquam restaurati.

Senatulū uocabant Rom. eum locum qui

qui inter Capitolium & forũ fuit, in quo Senatores cõsultandi gratia consistebãt.

Ouidij domũ sub Capitolio sitam fuisse Ouidius ipse testatur, ubi hodie templum D. Mariæ de Consolatione.

Hactenus de Capitolij & uallis adiacẽtis ædificijs. Sequitur mons Palatinus.

DE VARIA PALATII ETYMOLOGIA, LIBER Tertius. CAP. I.

VANQVAM Palatinus mons longo tempore ante urbẽ conditã inhabitatus fuerit, ut à Valentia Itali filia: & post eam ab Euandro: qui & arcem in eo constituit: Sucesserunt huic post urbẽ conditã Reges & Imperatores, adeò ut Romæ uix alius locus scriptis magis celebratus sit hoc monte, tamen nominis, cur ita uocatus sit, ratio certa, quam tuto sequaris inueniri uix potest. Volunt alij hinc di-

ctum quod Arcades cum Euandro palantes, nullo ordine in eum locum, & Palatini ex agro Rheatino, qui etiam Palatiũ appellatur, uenerint, & montẽ hunc occuparint. Alĳ à Palãte Euãdri proauo. Liuius à Palanteo Arcadiæ urbe primũ Palantiũ, postea Palatiũ, uocari cẽsuit. Sunt pręterea qui à Palatia Latini uxore nominis originem ducant. Vel à Palatho Hyperborei filia, quæ ex Hercule Latinum suscepit, & montẽ hunc incoluit. Vel à Palantia Euandri filia, quæ in hoc monte sepulta fuit. Aut à Palante qui & ipse illic sepultus. Quidã à pecorũ balatu, quę olim antequã incolereť, illic pascebãtur sic dictũ autumãt aut q̃d balare, id est, errare illic soleãt greges. Atq; hinc Nęuius Balantium nominauit. Tremellius Romuleum montem uocat, à statua Romulei quæ in ipsius mõtis pede inuenta fuit. Hæc de nominis etymologia dixisse sat est.

De

De Victoriæ, Cereris, Iunonis Sospitæ, Matris deûm, & Libertatis templo, & eiusdem porticu ac de Caßij domo. Cap. II.

POst Palatini nominis declaratione̅ eiusdem mo̅tis templa atq; ædificia, quemadmodu̅ in Capitolini montis descriptione factum est, persequemur.

Cu̅ Romani multa feliciter armis gessissent, uictoriamq; ab hostibus sæpe retulissent, ne dijs, quibus pręclare gesta accepta ferebant ingrati arguere̅tur, ac deinceps minus prosperis successibus uterentur, Victoriæ deæ templum in Palatio in ea parte quæ Mariæ Nouæ hortos spectat, in infimo cliuo ad Portam Romana̅ consecrauere. L. Posthumius Aedilis Curulis ex multatitia pecunia extruendum curauit, absolutum Victoriæ deæ dedicauit.

Prope hoc fuit & ædicula Victorię uirgini sacra, quam Portius Cato uouit.

Præterea Iunonis Sospitę templum, in eodem loco fuit.

F 2 Arcades

Arcades qui ad Palatinum cum Euandro uenerant, Victoriæ templum, sed à superiore diuersum, & multo antiquius in Palatio extruxerunt, & annua sacra in honorem deæ celebrarunt.

Iidem & Cereri in Palatio templũ ædificarunt.

In libris Sibyllinis carmẽ erat: Pelli Italia alienigenam hostem posse, si Mater Deûm Romam allata esset. Lapis uero erat quem incolæ sic appellabant. Missi ergo in Asiam Pessinuntem Phrygię oppidum legati, Magnam deûm matrẽ mari in Italiã aduexerunt: P. Cornelius deinde à mari in Palatiũ portauit, & in Victoriæ templo, tantisper dum & illi ædificaretur collocauit. M. Liuius et C. Claudius Censores Matri Magnæ deûm ædẽ faciendam statuis, columnis & pauimentis, ex uarijs lapidibus prætiosam locauerunt. Dedicauit aut Iunius Brutus. Ludi quoq;, quæ Megalesia uocant, ob dedicationem instituti: de quibus Cicero.

Libertati

Libertati autem templum & porticum ſtruxit P. Clodius, in parte domus Caſſij prope Iouis Statoris templum.

De Fano & Ara Febris, Aede Larum, deæ Viriplacæ ſacello, templo Fidei, & Iouis Victoris æde. Cap. III.

NOn ijs ſolum dijs, qui generi mortalium benefacerent templa conſecrauerunt Romani, ſed etiam ijs qui nocebant, ut minus nocerent, ac mitius punirent, ſacella ſtatuerunt. Sic Febri in Palatio templũ & arã cõſecratam fuiſſe certum eſt. Sic & Nemeſi, de qua lib. 2. &c.

Larum ædem præterea in Palatio extruxerunt.

Deæ item Viriplacæ ſacellum in Palatio ſacrum fuit. In quod ſi maritus cum uxore etiam diſcordes ueniſſent, concordes, compoſitis animis mutuo ſimul domum redebant.

Fidei templũ, poſtq̃ Aeneas cũ Aſcanio & Roma filia in Italiam uenit, exædificarũt in Palatio: Quod tamen filiæ no-

mini dicatum, & in frōtiſpicio templi inſcriptū. Multis ergo pòſt annis, cum Romulus & Remus de nomine urbi imponendo contenderēt, S.P.Q.R. nomē Aeneæ filiæ in templi frontiſpicio legentes, ab ea ciuitatē Romā nominare placuit.

Ioui Victori Q. Fabius bello Sabino ædem uouit, & poſtea in Palatio monte conſtruxit, dedicauitq́.

De Heliogabali, Apollinis, & Penatium templo, de æde Orci, loco Palladij, & templo Augusti. Cap. IIII.

ANtonius Heliogabalus, deum Heliogabalum in Palatio cōſecrauit, & templum in eo loco ubi prius Orci fuerat extruxit. Verum ut huic nouo & fictitio deo, nomē autoritatemq́ faceret, magna ueneratione typū Magnę deûm matris, Veſtæ ignem, Palladium, ancylia, & omnia quæ inſigniter Romani colebant, in ſuum templum transferre contendit. Chriſtianorum quoq́ & Iudæorum religionē aſſimilans, ut nemo eſſet

cui

cui non in huius templi & dei ueneratione prætextum facere queat, quo minus salua conscientia hunc coleret.

Apollinis præterea templum uetustissimum in Palatio extructum fuit. Hoc fulmine deiectum, cum desiderari à deo aruspices dicerent, Augustus, addito porticu ad illius ruinas, et templum q̃d prius steterat, nouum excitauit. In quo templo Augustus iam senio cõfectus, sępe Senatum habuit, & decurias iudicũ recognouit. In eo item lychni arboris instar erant, quo probati poëtæ sua scripta reponebant. Huius templi uestigia quędam, sed obscura extare uidentur prope Fedræ uineam, ubi Tiberia domus stetit. Huic ludi Apollinares instituti, de quibus lege Ciceronem.

Penatium deorum templum in Palatij ea parte quæ Boream spectat, in Velia haud procul à foro stetit. In hoc deorum Troianorũ imagines erant. Sunt in eodẽ adolescẽtes duo sedentes & pilam in ma-

nu habent, Litui itē ferrei atq; ærei: prete rea uas Troianum fictile. Apollo quoq; & Neptunus in eo conspiciebantur.

Vestæ deæ templum cum conflagrasset, Palladiū ereptum, in Veliam translatum, templo D. Andreæ, quod in eo loco consistit, Pallaræ nomen dedit.

D. Augusto qdā templū à filia sua Liuia extructū in Palatio fuisse memorāt.

De domibus Palatinis, & Saliorum Curia. Cap. V.

QVod Romulus & Remus olim pastores in his locis fuerint, tabernæ & casæ, quæ longo post tempore lignis & harundinibus tectæ sunt inuentæ testificātur, quas pastores si quæ uetustatæ corruissent, ex eadē materia, ad pristinā formā reficiebāt, ut ꝑpetua Romuli & Remi urbis conditorū, qui olim fuissent, & quas domus habitauissent, ad posteros manaret memoria. In angulo Palatij qui in Circū ducit, Casa quam Romuli uocarunt, multis seculis stetit.

Tullus

Tullus Hostilius, antequã Curiam ædificasset, Veliam, in eo loco, ubi postea Penatum templum fuit inhabitauit.

Non longe ab eo loco, in ea Palatij parte quæ forum uersus respicit, Catilinę domus ædificata fuisse dicitur.

M. Scauri uero domus paruo trãsitu à Catilinæ ædibus separatur.

Ciceronis domus à L. Crasso empta, supra ædẽ Iouis Statoris, prope Palatium in montis Palatini loco celeberrimo fuit.

Crassi oratoris & Viturbij domus in Palatio olim euersas, autor est Plinius.

Vani ducis domus quoque in Palatio fuit.

Tiberij item, de qua etiam capite præcedenti.

Augustus natus in Palatij regione ad capita Bubula, ubi post eius obitum Sacrarium illi constituerunt, primum iuxta forum Romanum supra scalas Annularias, in domo quæ Calui oratoris fuerat, habitauit. Postea Palatiũ ex suis im

pensis ædificatum, Reip. donauit, ipseq; in Palatino paruas Hortensianas ædes inhabitauit.

Saliorũ curia in Palatio ædificata conflagrauit, & in eius cineribus Romuli lituus illæsus inuentus.

Publicola Foro imminentem domum Subueliã nominatam inhabitauit.

Tarquinij Prisci domus ad Iouis Statoris fuisse, facile ex Liuio probatur.

De Summa Velia, Statuis palatinis, alijsq; rebus in genere. *Cap.* VI.

VElia Summa fuit in Palatij parte altiori quæ in ortum æstiuũ spectat, ubi nũc Mariæ Nouæ templum est. Velia autẽ dicta est, quod olim ante ouium tonsuram inuentam, pastores illic lanam uellere consueuerint.

Augustus in Palatio Latinã Græcãq; bibliothecã ex Apollinis Thuscanici colossi ære nobilissimo instituit atq; exornauit. Addidit & Porticum quã Palatinam uocarunt. In hac à Senatu Numeriano

Imperatori

Imperatori & Oratori insigni statua constituta fuit. In eadē Porticu M. Varrone adhuc uiuēti statua à Rom. est instituta.

Auguratorium, id est, augurijs captandis locus in Palatio fuit.

Apollo item Palatinus Scopæ opus in Palatio erat. Latona eodem loco collocata fuit.

Britannico Titus Imperator statuam auream in Palatio posuit.

Arbor præterea ex hasta Romuli nata in Palatio erat. Is enim post auguria in Auentino monte capta, hastam in Palatinum iecit, quæ fixa in terra, fronduit, & in arborem creuit.

Laurus item in Palatio eodem die quo Augustus natus, cum eo enascens subito apparuit. Ex hac lauro triumphaturi coronari solebant.

Balneæ Palatinę, quorum Cic. pro Roscio meminit, in eodem Palatio fuere, & quædam adhuc uestigia supra circū Maximum nō multū à uinea Fedræ extant.

In

In eodem monte etiam locus qui Sicilia dicebatur fuit. Item Iouis cœnatio.

Plateæ Antonianæ pulcherrimæ, saxis Lacedæmonijs, & porphyreticis stratæ in Palatio fuere.

Vicus Padi & Fortunæ, quoq; in Palatio extabant. Ludi ibidem celebrabantur quos Palatual uocabant.

De Palatio nūc Maiori, Atrio, & ueteri ipsius Palatij porta. Cap. VII.

QVātum spacij olim Palatium occuparit, quàm splēdide fuerit ædificatum, quàm opulentum, & quàm frequenter inhabitatum; ruinæ ingentes, picturæ, statuæ, columnæq; preciosissimæ illic inuentæ facilè demonstrant. Nullus enim unquàm scriptū reliquit, quis tanta ædificia primum instruxerit: deinde auxerit, & in tam insigni loco domicilia cōstituerit. Paulatim & tanquam ignorantibus antiquitatum autoribus, in tantum fastigium creuit, nec quicq; uno tempore simul factum, quod memoria dignum

uideretur

uideretur fuit. Solent enim rerum ſcriptores ea ſolum poſteris tradere, quæ admiratione digna uidentur, & rara. Palatinus hodie Palatium Maius uocatur, & præter S. Andreæ ædem, uix unam aut alteram domum, quę inhabitetur habet. Reliqua uinetis, & paſcuis apta loca, ouibus, caballis, capriſq; gramina et uictũ præbent, ut rectius Balãtium à pecorum clamore, quàm Palatiũ dici uideatur. Et idem de Palatio Vaticano, quod etiam ipſum deſertum eſt, dici iure poſſit.

Atrium Palatij augurato olim conditum, Senatus cõſulebatur in eo, quia Senatum, niſi in augurato loco habere non licebat. In quo etia oues ſacrificabãtur.

Porta Palatij uetus, prope Roſtra, è regione D. Laurẽtij in Miranda fuit. Hanc quidam Romuli portã olim dictã uolũt.

De templo Iani, Auguſti, & Fauſtinæ. Cap. VIII.

PAlatij templis ædificijſq;, quæ tertia pars urbis erat, deſcriptis: Sequitur quarta

quarta: forũ ſcilicet Romanũ. In eo Iani templum, (à Iano enim, qui rerum omnium ianua habetur, incipere rite uidemur.) ampliſſimum, quatuor portarum: Nam Ianus ipſe, qui in eo colebatur, quadrifrons, ex Faliſcis Thuſciæ ciuitate captis in Forum Trãſitorium Romam translatus erat. Templum autẽ in ea parte fori, quæ forũ Rom. ſpectabat, prope Pauli Baſilicam, extructum fuit. Procopius ſua ætate in medio foro, ex aduerſo Capitolij, paulo ſupra eũ locum, quem Romani tres Parcas uocabãt, ædificatũ fuiſſe memorat. Fuerunt & alia Iani tẽpla, ut in Capitolio ad Marcelli theatrũ Iani bifrontis, quod totum æneũ erat, portis duabus æneis: quæ pacis tempore clauſę, bello uero ingruẽte apperiebãtur.

Auguſti templum in foro Rom. poſitum fuit. Hoc Tiberio imperante adhuc imperfectum, Caligula abſoluit. ponteq; ſuper ipſum transmiſſo, Capitolium Palatio coniunxit.

Fauſtinæ

Faustinæ tẽpli quædã adhuc uestigia extare uidẽtur. Hoc illi maritus eius Hadrianus sub Tauri radicibus, ut diuinis afficeretur honoribus, fundauit. Id postea filius eius Antonius Heliogabalus, sibi, uel Ioui Syrio, uel Soli templum esse uoluit. Hodie templũ S. Laurentij in Miranda est.

De Castoris & Pollucis templo & Rostris. Cap. IX.

CAstoris & Pollucis templum in foro Rom. ante Rostra, apud Faustinæ templum olim fuisse nemini dubium est. Hanc ædẽ dedicauit A. Posthumius Dictator. L. Metellus deinde ex Dalmaticis manubijs restaurauit. In hac, ut in alijs multis Senatus est habitus, & conciones ad populum factæ. Cecilius Metellus hanc statuis, columnis, & nobili pictura exornauit, & Floræ simulachrum insigni pulchritudine in ea posuit. Tabulam quoque, quæ ciuitatis equitibus Campanis donatæ monimenta continebat.

bat. Huius templi gradus deinde auulsit Clodius, ut testis est Cicero.

Rostra templum, ad Palatij radices fuerunt, è regione Castoris & Pollucis templi, ubi nunc paruum S. Mariæ de Inferno sacellum est. Ex rostris autem sententiæ, & s. c. ad populum referebantur.

De Cæsaris, Veneris genitricis: & Martis Vltoris templo, & Atrio Veneris Cap. X.

DIuus Cæsar prope forum suum ad uiam Sacrã, post Faustinæ ædem templum habuit. In eo ab Augusto Victoria, & Castor dij sunt positi.

In eodem Cæsaris foro, fuit etiam Veneris Genitricis post Faustinæ templũ. Hoc Cæsar bello Pharsalico uotum ædificauit.

Post uictoriam contra Pompeiũ, Cæsar Veneris templũ Atrio inclusit, quod Hadrianus deinde restaurauit.

Marti Vltori Augustus in bello Philippẽsi templũ uouit, quod postea in suo foro extruxit. In quo scyphi ferrei Marti dicati,

cati, & Alexandri Magni tabernaculum ſuſtinẽtis ſtatuæ duæ. Hoc templũ quod hodie D. Martinæ uocãt; fuiſſe putatur.

De Vulcani, Concordiæ, Pacis, Romuli, ac Veneris Cloacinæ templo. Cap. XI.

VOlcani templũ ſupra Comitium & forum Rom. ad radices Palatini poſuit Romulus. Tatius autem Volcani, ſicut & Solis, Lunę, Saturni, Rheę, Veſtæ, Dianæ, & Quirini dedicauit. In templo Volcani Romuli æneus currus quo ſecundo triumphauit, Volcano fuit dicatus. In quo & Coclis ſtatua erecta manebat. Conciones ſæpe in hoc templo ad populum ſunt habitæ.

In area Volcani templi, Concordiæ ædem Fuluius libertino patre natus, 303. annis poſt Capitolij extructionem, ſi populo ordinẽ Senatorium, & equeſtrem recõciliaſſet, uouit. Extructũ deinde ex condemnatorum fœneratorũ multaticia pecunia, in Palatini radicibus. Opimius Cos. poſtea reſtaurauit. In eadem area

biduo ſanguine pluiſſe, teſtis eſt Plinius.

Liuia Druſilla in Porticu ſua ob ſuam & mariti mutuam beneuolentiam, Concordiæ templũ erexit. Quod poſtea Tiberius dedicauit.

In quo loco Druſilla prius Concordiæ poſuit, Veſpaſianus deinde Pacis templum à Claudiano antea inchoatum mira celeritate poſt bella ciuilia abſoluit. Fuit admodum amplum hoc, & quadratum, maximis pulcherrimiſque columnis exornatum, templorum omnium locupletiſſimum. In hoc uaſa & ornamenta templi Hieroſolymitani à Tito triumpho allata impoſuit Veſpaſianus. Habebat & Ganymedis ſtatuam, & alia innumerabilia ornamẽta, quibus decoratum fuit. Hoc templum igne accenſum, ſubito totum exhauſtum eſt, necq; uncq; cognitũ unde iſte ignis acciderit, niſi quod quidam putant, in terręmotu, qui eadem hora fuerat ex lapidum attritu, ignem fuiſſe excuſſum.

Ara

Ara Pacis ab Augusto primū excitata,quo in loco,posteris incognitū. Hanc postea auxit & exornauit Agrippa. Inter Pacis & Faustinæ extat adhuc templum antiquissimum, & eiusdem porticus columnæ duæ, quod nunc DD. Cosmæ & Domiano dicatum est. Hoc Romuli & Remi fuisse putant, nempe quod Caruilius Cos. uictis Samnitibus dedicauit, & ex spolijs,quæ innumerabilia erant exornauit.

Veneris Cloacinę templū prope uiam Sacram constitutum fuisse, testis est Ouidius. Cloacinæ autem simulachrum in Cloaca maxima repertū,cōsecrauit Tatius. Et quia,cuius effegies esset ignorabatur,ex loco ubi inuentum fuerat, nomen illi est inditum.

De Telluris, Salutis, Victoriæ, Solis et Lunæ templis, de domo Caßij, deq; Armamentario. Cap. XII.

TEllūris ædis locum alij incertū, alij non longe ab Esquilijs, prope cliuū

quod ad D. Petri in uinculis ædẽ ducit, fuiſſe putant, ubi nũc S. Pantaleonis templum eſt. Vouit hoc Sempronius: Qui dum ad Aſculum Picentinorum caput cum hoſte pugnat, terra tremuit. Vt igitur deam Tellurem, quam iratam putabat, placaret, templum hoc illi uouit. Aedificatum eſt autẽ in area ubi domus Sp. Caſſij regnũ affectantis euerſa eſt. Prope hoc templum Telluris Armamẽtarium fuit, cuius in quodam loco etiam Cicero meminit.

In eodem hoc ambitu Saluti ædem bello Samnitico uouit C. Iunius Bibaculus Cos. Hæc ab eodem Cenſore locata, & Dictatore dicata fuit.

Victoriæ ædem prope forum Rom. L. Volumnius Aedilis ex pecunia mulsatitia faciendam curauit.

In hoc loco etiam Apollinis ara fuit.

Concordiæ & Aeſculapij in hortis D. Mariæ Nouæ fuiſſe, uerſus Amphiteatrum quidem uolunt.

Mercurij templum quoq; in foro fuit.
Isidis & Serapidis templa in Emporio fuere. Hæc quidam Solis & Lunæ à Tacio dicata fuisse putant.

De Foro Traiani, deq; ijs quæ in eo sunt, uel olim fuere. Cap. XIII.

HActenus de templis, locis sacris, & quæ ad religionem notanda uidebātur, perscripta sunt breuiter, deinceps de ijs pauca quæ ad hominum memoriam & laudem pertinere uidebuntur dicemus: & ab optimo Principe Traiano auspicabimur.

Traiani forum inter Neruę forum, Capitolium & collem Quirinalē ab Appollodoro mira industria extructū fuit. Idē architectus, Traiani iussu Metodeum, & Gymnasiū ædificauit. Fori tectū ęneum, intus undiq; circum simulachra equorum, et signorū militariū aurata tegebat. Simulachra autem hęc publico sumptu, in eorū, q bene de rep. meriti, aut alioqui ob facinus insigne memoriā ponebātur.

Arcus item triumphalis, & alia multa in Traiani laudem extructa, forum eius exornabant.

Fori porticus amplissimis excelsisq; columnis & magnis epistylijs imposita, tantã præbebat intuentibus admirationem ut Gigantum potius quàm hominũ opera crederentur. In hanc summorum uirorũ statuas pulcherrimas Alexander Seuerus in Traiani honorem transtulit.

Equus itẽ Traianus in medio altus columnis impositus stabat. In numismate etiam Traiani cum hac inscriptione reperitur S.P.Q.R. OPTIMO PRINCIPI. Verum de his multa Lampridius.

Idem Palatium uarijs mamoribus, intus picturis & statuis exornasse fertur.

In medio foro colũna Traiani Cochlidis structura stabat. Hęc circumquaque rerum gestarum à Traiano summã, mira arte cælata habebat, in primis uero Dacitum bellũ. Intus 185. gradibus ad summum fastigium, quadraginta fenestellis

lucem

ſucem admittentibus præbet aſcenſum. Alta pedum 120. Vel ut Eutropius ſcribit 140. In ſummo Traiani oſſa in pila aurea condita ſeruabantur. Hanc columnam Traianus ipſe nõ uidit. Nam dum hic contra Parthos bellum gereret, Senatus hãc illic abſenti dedicauit. Qui dum è Perſis redit, in itinere apud Seleuciam Syriæ urbem, fluxu ſanguinis à uita deceſſit. Cadauer uero Romam perlatum, ſolus hic, teſte Eutropio, inter Imperatores in urbe ſepultus fuit. Quod autem in columna oſſa ſeruantur ea ratio eſt: Maioribus mos fuit, Principes nobiles'que ſub montibus ſepeliri. At cum mõtes ſepulchris excitandis ubiuis nõ ſufficerẽt, accidit ut pyramides altæꝗ columnæ ſuper cadauera collocarentur.

De foro, Palatio, & Porticu Neruæ. Cap. XIIII.

NEruæ forũ poſt S. Hadriani ædem occurrit. In medio huius columna ænea ingenti magnitudine, tecta ex lami

nis aurichalci, intrinſecus lúmine ambiguo ſtetit. Forum uarijs ſtatuis & columnis, quæ Neruæ geſtorum ordinem continebāt, exornatū fuit. Hoc poſtea Tranſitorium forum, quod inde in Auguſti & Romanum forum iretur, uocatū eſt.

Porticus ipſius fori pars quædā adhuc apparet. Hæc incendio conſumpta, obſcura quædā, quod in eo loco Neruæ forum fuerit, ueſtigia reliquit.

Palatij quoq; Neruę pars ex quadratis lapidibus, et columnę adhuc inter Comitium, & Militię turrim cum S. Blaſij æde incluſæ ſunt.

De foro Romano, Comitio, Carcere Tulliano, & Marforij ſimulachro. *Cap.* XV.

ROmanum forum, quod etiam Latium uocatur, à radicibus Capitolij ſecundum longitudinē uſq; ad templum S. Mariæ Nouæ, quæ in Velia eſt perducebatur. Verum ab initio fines multo anguſtiores habuit. Nam ab eo quod dictum eſt initio, non ultra primas radices

Palatini progrediebatur. Multos deinde post annos ampliauit Augustus.

Comitium foro coniunctũ, imò pars fori fuit, incipit namq; à Palatij porta & finitur ad templum D. Mariæ Nouæ.

In radicibus Capitolij, uersus ortum brumalem, Ancus Martius carcerem, in quem rei includerentur ædificauit. Addidit deinde Tullius Rex eam partem quæ sub terra est, & carceri, ut Tullianum uocetur, nomen dedit. Fuit autem ex ingentibus saxis, angustis & oblongis foraminibus, lucis umbrã recipiẽtibus factum. Camera intus lapideis fornicibus, inculta tenebris, odore tetro ac fœtido. Carcer hic in duas partes, Camerã superiorem & inferiorem distributus. Vocatus est autem carcer à coërcendo, is enim inclusos, ne exeant coërcet.

Ante hunc carcerem ingens simulachrũ marmoreũ iacet, quod Marforium appellant. Hanc alij Pistorum dei, alij Iouis Panarij, quod tumores panũ instar

undiq; promineāt, effigiem esse putarūt. Nam Romani olim in Capitolio à Gallis obsessi, moniti sunt à Ioue in somnis, ut ex omni frumēto quod reliquum erat, panem facerēt, & in castra hostium projicerent. Quo facto, Gallis, inopia subigi posse Romanos, desperātibus, ab obsidione desistunt. Romani igitur Ioui Pistori aram & statuam ob perpetuam beneficij memoriam erexerunt.

Putatur & hæc effigies Rheni flu. Germaniæ esse, cum in scopulo sit erectum. Cur autē Marforium dicatur, nisi ea sit causa quòd in Augusti foro constitutum est, ignoratur.

De Secretario Pop. Rom. Arcu Septimij, templo Saturni: ac de Aerario, & officina cudendi pecuniam. Cap. XVI.

POst Marforij simulachrum, à regione arcus Septimij, templum D. Martinæ est. Hinc olim Pop. Rom. Secretarius in marmore incisus fuit.

Ex aduerso Martinæ ædis, ad Tarpeiæ

rupis radices arcus Septimij, in utroque frōtiſpicio eius Imperatoris terra mariq́ꝫ geſta continet.

Sequitur mox rectà, nunc D. Hadriani, quod aliquādo Saturni templum fuit. Saturni autem templum antiquiſſimum fuit. Conditorem referūt quidam L. Largiū, alij L. Tarquiniū, tametſi Largium dedicauiſſe ratio ſit uериſimilior. Liuius, A. Sempronio, & M. Minutio Coſſ. dedicatum, Numantium Plancum reſtauraſſe ſcribit. Aerariū publicū Pop. Ro. ex Capitolio in hoc templum trāslatum fuiſſe nemo ſcriptorū negat. Verū quare in Saturni æde ærariū eſſe uoluerint ueteres, uariæ ſunt opiniones: Quidā ideo hoc factum uolūt, quod Saturni temporibus furtum nullū commiſſum ſit: Sub illo enim omniū omnia cōmunia erāt, neq́ꝫ quiſq́ꝫ auarus, aut improbus proximo ſtruebat inſidias, ſed iuſticia, fide, charitate adminiſtrabantur omnia. Cyprianus hanc refert cauſam, quia Saturnus

primus

primus numum signari in Italia institue rit. Seruabantur autē in ærario promulgata publica. Libri Elephantini, in quibus XXXV. tribus Pop. Rom. continebãtur. Omnium publicarum rationum libri. Tabulæ item ærarij ueteres, & debitorum. Præterea militaria signa. Deniq; quæ Prouincijs subiugatis, ab Imperatoribus ducibusq; per triumphos adferebantur. Postremo, quæcunq; Reip. communiter reseruare ex usu erat: Vt leges, literas, et alia quę ciuitatis sunt cõmunia. Censores ipsi in Saturni quoq; iusiurandum subire cogebantur.

Inter templum quod nunc D. Hadriani, olim Castoris & Pollucis, cudendi pecuniã, priscis temporib. stabat officina.

De Miliario Aureo, Ponte Caligulæ, et de Rostris ac Curia. Cap. XVII

MIliarium Aureũ in capite fori Ro. sub Saturni æde, prope arcum Septimij olim fuit. Columna autē fuit quæ ita dicebatur, in qua omnes Italię uiæ incisæ

cisæ finerent, & à qua ad singulas portas mensuræ regionum currerent.

Caligula per forum Rom. à colle Palatino ad Capitolium põtem marmoreum duxit: quo ædificio nihil in tota urbe ambitiosius unquàm extitit, nam pons octoginta ingentibus ex marmore candidissimo columnis sustẽtabatur: quarum tres adhuc ad huius mõtis radices, totidemq; ad illius, ut olim à Caligula sunt constitutæ cernuntur. Ad ipsum pontem, in medio foro, è contrario D. Hadriani tẽplo columna stat, hæc una ex illis fuisse creditur, quæ equum Domitiani æneum & inauratum sustinuit. Ad pedes equi huius, Rheni fluminis Germaniæ simulachrum erat, quod de hac prouincia Imperator Domitianus triumphasset. Et hoc est simulachrũ quod postea Marforiũ appellarunt: de quo plura capite præcedẽti.

Ex nauium Antiatium rostris, suggestum in foro Rom. ad Palatij radices extructum à Romanis, quod Rostra templum

plum uocabant, ut in ijs s.c. fierent. Rostra autem duplicia, Noua, quæ, ut dictũ est, ad Palatij radices, & Vetera, quæ apud Curiam in Comitio fuere. In Rostris leges ferebantur, agebantur causæ, habebantur conciones. In ijsdem uiris clarissimis statuas erigere mos fuit. In loco prçclaro fori Rom. pro Rostris in leone lapideo, in statua Faustuli Romuli & Remi nutritoris corpus fuit: Is enim dũ certamẽ Romuli & Remi cõditorum urbis dirimere uellet, ibidẽ cecidit, ubi postea ei statuam erexerũt. Post Rostra sepulchrum quoque Romuli fuit. Pro Rostris etiã statua Herculis tunicata, habitu Aeleo, facie torua posita. Sibyllę quoque tres statuæ in eodem loco. Mos item fuit Romanis ut cæsorũ capita pro Rostris aspicienda exponerent.

Curiæ duę Romæ fuere prope forum, ad Pacis templũ Hostilia; Altera in Cœlio monte, de qua infrà.

De

De Lacu Curtio, Cloaca Maxima, & Doliola. Cap. XVIII.

LAcus Curtius in medio foro iuxta Domitiani equū fuit. Nomen autē hic lacus à M. Curtio, qui se sponte pro Rep. cū equo armatus in hiatū medij fori præcipitauit accepit. Hæc apud Liuiū copiosè declarantur. Alij à Metio Curtio Sabino, qui per lacum hunc ad suos euasit, dictum uolūt. Vel à Curtio Cos. qui locum eum sepsit.

Cloaca Maxima Tarquinio iubente, montibus subfossis, & urbe pensili fornicibus suspensa, receptaculum omnium urbis sordium facta. Hæc ad Iouis Statoris ædem in tres ductus diuisa, duo nunc clausi sunt, tertius per lacum Curtium, sub foro Rom. per Palatini montis radices, in Velabrū aqua limpidissima fluit: et inde canali è saxis quadratis extructo, in Tyberim effluit. Olim cloacæ erāt plures, eæq; publicæ: Verum post urbem à Gallis captam & incensam, dum quisq; sibi

ſibi domiciliũ reædificare, qua parte primum potuit feſtinant, uicorum nulla, ut antè fuerat ratio obſeruata, neq; ciuitas, ut prius in certas regiones diuiſa, neque cloacæ, quæ olim per publicum ductæ, ubi eſſent animaduerſæ, poſtea priuata ſubintrarunt tecta, unde factũ ut quæq; domus hodie ſuam ferè habeat cloacam. Hinc fit ut autor hic, cuius nos epitomẽ ſcribimus, nõ, ut ueteres ſcriptores, regiones diſtribuerit, ſed ut facilius intelligi & retineri poſſent quæ ſcribit, ciuitatem ut nunc eſt in ſuas regiones diuiſit, & cum oſtẽdit in qua parte ciuitatis olim quiſq; locus fuerit, oſtendit ea in locis quæ hodie habitatoribus nota ſunt. Sed ut dixi primum cloacas fuiſſe publicas, ita curatores quoq; publici erant inſtituti.

Iuxta cloacam Maximam, locus erat quem à doliolis quæ ſub terra erant, Doliola uocabant. Hic locus tam putabatur eſſe ſacer, ut ne ſpuere quidem in eo liceret. In hoc Numæ myſtica quædã fuiſſe putantur.

putantur. Tametsi quidam Senonũ Gallorũ cineres illic esse sepultas crediderint.

De Comitio, templo Veneris Genitricis, statuis & simulachris, quæ in Comitio, & foro Romano fuere, ac de Cæsaris statua atq; columna. Cap. XIX.

COmitium ubi sit, unde incipiat, & qua urbis parte finiatur, superius, huius libri capite XV. ostensum est. Dictum est autẽ Comitium, Plutarcho autore, quod Romulus & Tatius in locum hunc ad fœdera facienda coire consueuerint. Vbi deinde S. P. Q. R. aliquid quod ex usu Reip. erãt decreturi coibant, ut dũ Cõsules, Tribuni, aliiq; magistratus crearentur, aliaq; quæ passim apud autores scripta sunt fierent. Is locus prope Senatulum in radicibus Palatini erat. Comitium multis annis tecto caruit, unde sæpe comitia indicta, ob tempestatem ingruentẽ agere sunt prohibiti. Lõgo pòst tẽpore ubi Annibal in Italiã uenit, tectũ imposuerũt: restaurauit deinde Cęsar. In

Comitio sæpe ludi celebrati. In eodē (ut est apud Liuium) libri Sibyllini combusti. Item multa in comitijs facinora perpetrata, de quibus etiam alibi.

In Comitio Coclitis statua fuit: quæ postea de cœlo tacta, in aream Vulcani trãslata fuit. In Comitij cornibus Pythagoræ & Alcibiadis statuæ: in gradibus ad læuam Curiæ Actij statua, item cos eiusdem Actij & nouacula fuere.

Statæ matris deæ simulachrum in foro constitutum. Hanc deam qui colebant, eius lapides igne comburi nō posse, hinc cōiectabantur, quòd ad eius statuā cum ignes, præsertim noctu, crebri fierent, neq; læderetur tamen, hanc illi, quam dixi, uim esse dixerunt: inde in omnibus ferè plateis coli cœpta, aræ & sacellulæ extructæ.

Veneris Genitricis templum in foro, (ut prius ostensum est) fuit. Ante templum hoc, Cæsaris statua, cometam in capite gerens constituta.

Columna

Columna item Cæsaris ex marmore Numidico, pedum XX. conflata manebat. Ante Castoris ædem Q. Martij equestris, Tremellij togata, M. Attij uelata statua fuit.

De Columna Mœnia, Pila Horatia, de Cæsaris, Constantini, & Domitiani equo: deq; tẽplo ac area eiusdem Cæsaris. Cap. XX.

Columna Mœnia in ea fori parte fuit ubi Basilica Portia stetit. Dicta est autem à Mœnio Censore Mœnia. Is enim cum domum suam Catoni uenderet, Flaccus Censor iussit ut illic Basilica ædificaretur. Mœnius tantum spacij, quantum columna occuparet, sibi excepit, super quam tectum tignis prominentibus & tabulatis in eos iniectis imponere liceret, unde ipsi & eius posteris munus gladiatorium spectare ius esset. Id quod obtinuit. Hinc deinde & alij eadẽ industria columnas in foro, quibus concedebatur extruebant.

Petra in foro erat etiam, in qua Tergeminorum ſpolia impoſita.

Pila item, Horatia dicta.

Decorauit præterea forum equus Cæſaris, Conſtantini, & Domitiani.

Item Atriũ Mineruæ, Tabernæ, Veteres & Nouæ.

Cæſaris cadauer è Curia in forum delatũ, in eo loco ubi poſtea ei aram & templum extruxerunt poſitum fuit.

In foro item magiſtratũ deponere mos Romanis fuit.

De foro Cæſaris, Baſilica Pauli, & eiuſdem Bibliotheca. Cap. XXI.

A Tẽplo Saturni, ſiue ærario publico (de quo ſupra huius libri cap. XVI) in foro Rom. uerſus ortũ æſtiuũ, forũ Cęſaris erat, in eo loco qui poſt Fauſtinæ tẽplum decliuior apparet. Ibi Veneris Genitricis tẽplum, cui Cęſar atriũ circũduxit, & forũ, non uenaliũ, ſed eorũ quæ ad iudicia conueniebãt cõſtituit. In hoc, inter alias ſtatuas, quæ ibi erãt pluri

mę

mæ pulcherrimæq́, sibi ipsi loricatam ex-
trui passus est. Forũ ipsum breue quidẽ
spaciũ cõplectebatur, sed ornatũ eximiè.
Constitit ærea supra sestertium millies.

Cæsar Paulum Aemilium collegã C.
Marcelli in consulatu mille & quingen-
tis talentis sibi amicum defensoremq́ pa
rauit. Hac pecunia ab eo accepta, Pau-
lus in medio foro, prope Castoris & Pol
lucis ædem, ex columnis Phrygibus mi-
rabilem, ac nobilissimã extruxit Basilicã:
quã Pauli Basilicã deinde nominarũt.

Bibliothecã quoq́ idem Paulus prope
suam Basilicam construxit.

De foro Augusti, Porticu Antonini, Faustinæ, & Liuiæ, ac de Cæsaris domo. *Cap.* XXII.

FOrum Romanum, Cæsaris, & Au-
gusti prope inuicem fuisse certũ est.
Augusti, apud Marforij simulachrum in
urbis parte celeberrima fuisse adserunt,
angustis quidem limitibus, sicut & Cæsa
ris circumscriptũ, sed statuis insignibus,
& alijs rebus ornatissimũ. Habebat nãq́

ſtatuas Caſtoris et Pollucis,cum Alexan dri Magni uictoria. Coruini præterea, & in eius caſſide corui pugnãtis ſimulachrum, Apollinis eburnea: & præter hęc alia inſignia ornamentaq́ uirtutis.

In hoc foro publica iudicia & ſortitiones iudicum fiebant. Hic de bellis, triumphis, aliiſq́ rebus magnis conſultabatur. Hinc prouincias cum imperio potituri exibãt. Huc uictores qui redibant, triumphorum inſignia inferebãt. Hoc forum uetuſtate detritũ, reſtituit Hadrianus.

Habuit forũ hoc porticus duas in quibus omniũ ſtatuæ triumphali effigie erãt exornatæ.

Habitauit Auguſtus in uia Sacra, in ædibus non uſq; adeo amplis, ſed mirè à nepte ſua Liuia inſtructis. Hanc opulentiam Auguſtus nõ ferens, ſolo æquauit. In huius area, deinde extructa porticus Liuiæ. Hæc etiã Claudia uocata. Quam Nero euertit, Domitianus ſub priſco nomine reſtaurauit.

Antoninæ

Antoninæ & Faustinæ porticus pulcherrimæ & uarijs marmoribus exornatæ, ubi hodie D. Laurentij templũ in Miranda, olim extructæ sunt.

De Sororio Tigillo, Vico Cyprio, Scelerato & Patricio, atq; M. Antonij domo. *Cap.* XXIII.

SOrorium Tigillum locus sacer erat causa expiationis ab Horatio ob sororem à se interfectam, in honorem Iunonis prope Carinas constitutus.

Vicus Cyprius prope cliuũ, qui ad D. Petri templum in uinculis ducit, est. Sic dictus à Cypro. In hoc Sabini primum, ciuitate donati, habitarunt.

Vicus Sceleratus ex Tulliæ facinore (de qua Liuius) sic est cognominatus. Hunc alij eundem cum superiore, alij diuersum putant.

Vicus Patricius, quod ibi Patricij habitare iussi sunt à Tullio, sic est appellatus. Nã hic locus editior paulò erat, unde se facile ab aliorũ subita ui, si ingruisset, sese è loco superiore defenderent.

M. Antonius domũ, ubi olim Telluris templum fuerat, inhabitauit. Post Antonium in eodem loco D. Pantaliones templum excitatum fuit.

De Bustis Gallicis, & Aequimelio. Cap. XXIIII.

BVsta Gallica, locus in media urbe, ubi Gallorum, qui Romam occuparant, cadauera combusta atq; sepulta sunt. Fuit in ea urbis parte, ubi hodie S. Andreæ in Busta Gallica templum existit. Hoc corrupto uocabulo Portugallo hodie appellant: haud multum ab Amphitheatro abest. Varro prope Aequimeliũ Busta Gallica ponit. Aequimelium autem dicitur, quòd Melij, qui regnũ affectauit, domus solo ibidem sit æquata.

De uia Sacra, Arcu Fabiano & Vespasiano. Cap. XXV.

VIę Sacrę à Curia ueteri principium in angulo Palatij iuxta arcum in Constantini. Varro à Carinis & Sternię sacello initium cepisse existimat. Ex quo

colligitur uiã Sacram aliquando per D. Mariæ Nouæ hortos, ad Pacis tẽplum, & forum Cæsaris, rectà ad arcem Capitolij esse productam. Satcræ autẽ nomẽ obtinuit, quòd augures ex arce profecti per eam augurando procedebant, & sacra quoque mensæ per eã uiã ferrent in arcem. Vel, quòd in ea fœdus inter Romulum & Tatiũ ictum sit. In summa huius habitauit olim Ancus Martius, prope Larum ædem.

Cœliæ statua insignis in hac uia constituta fuit.

Arcus item Fabianus in eà iuxta Regiam, ad Pauli Basilicam à Fabio Censore, qui Allobroges deuicit, excitatus fuit. In hoc arcu eius scuta, & uictoriæ signa insculpta. Ad hunc Scribonius Libo sedem, & Prætoris tribunal, quod Puteal dictum, posuit.

In eadẽ uia arcus marmoreus Vespasiani, omnium antiquissimus qui nunc sunt, à Vespasiano deuictis Hierosoly-

mis extructus fuit. In hoc eiusdem uicto riæ sculptæ sunt cum arca fœderis ex par te una, ex altera triumphi, spolia, aureum candelabrum, septem lucernæ, duæ Mo sis tabulæ, uasa templi, mẽsa aurea, pon deris talenti magni, & alia multa, de qui bus Iosephus.

De Græcostasi, Senaculo, Curia, & Basilica Opimij & Portij. Cap. XXVI.

GRæcostasis locus est è Comitio eun tibus ad dextram Rostrorum. Ibi exterarum nationũ Legati ad Senatum missi, donec admitterentur, stare consueuerunt.

Opimij Basilica & Curia prope Græcostasim fuit constituta. Supra Græcosta sim, ad Concordię ædem Senaculum po situm. Senaculum autem, quod Senatus in eo, aut seniores conuenire soleant appellatur. Græcè γερουσία dicitur.

Curia in Comitio fuit, & idem hic locus est, ut quidam uolunt, cum Senaculo. In Curia publicas curas gerebãt. Fuit autem

autem Curia Sacerdotum, ubi res diuinæ tractabantur: & Senatus, ubi humanæ gerebantur. Curia autem ubi Senatus conueniebat, templum erat. Non licebat enim S. C. & senatum, nisi in loco per augaria constituto, fieri. Hinc Curia Hostilia, Pompeia & Iulia, antea loca prophana, templa per auguria, ut Senatus in ijs haberi possit, sunt cōsecrata. In Curia, Victoriç ara erat: in gradibus Curiæ signum eiusdem deæ ex puro auro signum fuit.

Cato Maior in sua Cēsura Basilicā ex ære publico, foro uicinam sub Curia ædificauit, & portiam à se cognominauit, Romuli etiam Palatiū apud ædem Mariæ nouæ positum fuisse putāt. Itaq; hęc loca quæ quarta urbis regione descripta sunt, eodē ferè loco coniuncta fuere, quæ inter eum ambitum, quo à Comitio eundo uersus Pacis, & Mariæ Nouç templa & hortos penè usq; ad Esquilias inclusa continebantur.

DE

DE TEMPLO IANI ET PIETATIS, AC DE CARcere plebis Rom. Liber Quartus. CAP. I.

ESRIPTIS quatuor partibus urbis, ſequitur quinta: hęc ea loca quæ Tyberim, Auētiniq; à dextra partem, à ſiniſtra uero Tarpeiam rupem, Palatium, Vallemq; inter ipſos montes comprehenſam inclu dit. Quapropter à proximis locis quæ poſt Marcelli Theatrum ſunt, memoratu dignis auſpicabimur, & per ipſius urbis planiciem percurremus. A Iano igitur, qui ab antiquis rerum ianua principiūq; eſt creditus exordiemur. Iano tem plum Numa ad portam Carmentalem, poſt ſacellū deinde S. Catharinæ ad imū Argiletum, iuxta Marcelli theatrum exſtruxit. Geminæ templi ianuæ: Pacis tem pore clauſæ, belli uero apperiebantur, à Conſule qui prior, tanquàm dignior fue

rat

rat creatus. Hoc ter tãtum clausum fuisse memoriæ proditũ est. Primùm ab ipso Numa: secundo, à T. Manlio Cos. tertio, post bellum Actiacum ab Augusto. Cur autem belli tempore apertum fuerit, uariȩ traduntur rationes: præcipua tamen existimatur, quod accidit Romulo contra Sabinos bellũ gerẽte. Cum enim Sabini portam Carmentalem iam occupassent, & urbẽ irrupturi essent, ex inopinato copiosum aquæ feruidæ flumen, ẽ Iani templo, quod ante portã in propinquo erat, in hostes erupit. Itaq; illis in fugam cõuersis, ciuitas liberata est. Vnde posteri Iano, tanquam in auxilium prouocato, tempore belli, fores illi, ut liber sit, apperiunt.

Alij Tatium & Romulũ tẽpli eius autores referũt, ut qui, cum fœdus inter eos ictum esset, communem deum tãquam fœderis icti testẽ, inter duos reges, et duos populos Ianum bifrontem esse consenserint, & eidem hoc templum in eo loco

ubi

ubi nunc ruinæ S. Catharinæ ædis conſpiciuntur, conſtituiſſe.

Alij inſuper Cn. Duilium uouiſſe, Tiberiũ uero ædificauiſſe adſtruũt. Verum diuerſæ hæ autorum ſententiæ hinc natæ uidentur, quod apud poſteros plures Ianos fuiſſe cultos certò cõſtat, cũ apud ueteres unus ſolum ſit creditus, & quod de alijs atq; alijs dicitur, de eodẽ dictum falſo putatur. Id quod ſuperius, ubi de Iano quadrifronte, cuius templum in foro conſtitutum ſcripſimus, uideri poteſt. Ianus omnium primus dijs templa feciſſe, & ritus inſtituiſſe fertur, & ob id in ſacrificijs primas meruit: figuraturq; cum claui et uirga, ut qui portarum cuſtos, et uiarum rector ſiet.

Auguſtus præterea eius ſimulachrum ex Aegypto Romã attulit, & in foro Holitorio templũ in honorẽ eius extruxit.

Pietati in foro Holitorio templum M. Attilius Glabrio, in quo loco hodie S. Nicolai templum in Carcere, dedicauit.

In

In eodẽ loco primum Ap. Claudius Decemuir Senatus decreto carcerẽ, quũ publicus, de quo ſuperius, non ſufficeret, ædificauit, & Carcerem Pl. Romanæ appellauit: in eodẽ poſtea ipſe, iudicij reus, ſibi mortẽ conſciuit. In quo etiã multis poſt annis puerpera quædam paupercula, & humili loco nata, capta, & ob flagitiũ, ut fame moreretur condemnata. Huius filia cũ carceris ianitori ſupplicauiſſet, ut illam accedere liceret, exquiſiuit prius nunquid alimenti afferet, poſtq̧ nihil habuit: admiſſa eſt: et id ſæpius factũ. Tãdem cognitum illam quæ capta erat, uberibus filiæ nutritã, itaq̧ mater libera dimiſſa, utriq̧ elementum è publico deinceps decretum, et ob illius pietatis memoriam, Pietati deæ, hunc locum conſecrarunt. Liuius non matrem, ſed patrem ea rationem à filia nutritum autumat.

De

De foro Holitorio, Aede Iunonis Matutæ, & Spei, Sacrario Numæ, columna Lactaria, ac ara, & Fano Carmentæ. *Cap.* II.

FOrum Holitorium hinc nomen habet, quod illic holerum copia sit, extra portam Carmentalem, ubi olim antiquum macellum fuit. Hũc locum hodie plateam Montanariam uocant.

In eodem foro C. Cornelius Cos. bello Gallico, ædem Iunoni Matutæ uouit: quam idem postea Censor locauit, in eo loco, ubi deinde D. Andreæ, cognomento in Mentuza templum stetit.

Idem C. Cornelius in foro Holitorio Spei templum, uarijs ornatum marmoribus construxit, quod postea Collatinus consecrauit: fulmine longo post tempore ictum, postremo conflagrauit.

Columna quoq; Lactaria in eodem foro, ad quam pueri infantes lacte alendi deferebantur.

Numæ Sacrarium ad theatrum Marcelli ad imum Argiletum fuit.

Ara

Ara Carmentalis ab Euãdro Carmentæ matri consecrata, ante Carmentalem portam fuit.

Ibidem Fanum Carmẽtæ à matronis Romanis ædificatũ. Hęc primum Nicostrata, sed quia carminibus oracula redebat, Carmenta est uocata.

De foro Piscario, & templo Fortunæ Virilis. Cap. III.

FOrum Piscarium secundum Tyberim ad Iunium, inter S. Marię in porticu, & Aegyptiacæ templa, intraq; portam Carmentalẽ, haud longe à foro Boario ponitur.

S. Mariæ Aegyptiacæ templum, iuxta Tyberim, & eiusdem cognominis pontem hodie est. Hoc alij Misericordiæ, alij Fortunę atq; Pudicitię olim tẽplum fuisse, affirmare conãtur, sed frustra nam illa templa non hoc loco, sed in foro Boario fuere. Verũ hoc quo de hic fit sermo, Fortunę Virilis templũ prope Tyberim fuit. In hoc Seruij Tullij lignea statua, auro

perfusa stetit, quæ incendio exorto, cæte-
ris absumptis, sola remansit incolumis.

De templo Vestæ, Salinis, Coclitis
arcu. *Cap.* IIII.

AD Mariæ Aegyptiacę ædem, extat adhuc templum antiquissimũ, nũc D. Stephano dicatũ, cuius forma est circularis, columnæq; in circuitu dispositę, testudinem, quæ unica totam ædem operit, sustinent. Hoc templum Vestæ olim sacrũ fuit, Numa, sumpta forma ab eo quod Albę fuit, orbiculari, in uertice foramen lucis causa habentem extruxit. Cæterũ dea ipsa simulachrum non habet, quum nec ignis, cuius dea hæc esse perhibetur, effigiẽ ullam certã constantẽq; habere queat. Vestã autẽ hinc appellarũt Latini, q̃d uarijs sit uestita rebus. Grę ci ab ἑστία, quod uis eius ad aras focosq; pertineat. In hoc tẽplo sacer ignis non custodiebatur, sed in eo quo de supra mẽ tionẽ fecimus, quod Romulus inter Capitoliũ et Palatiũ extruxit, cõseruabatur.

Salinæ

Salinæ, ſalis publici, in ea ripa Tyberis quæ à prædicta Veſtæ æde, in Auentinũ pertinet, receptacula fuerunt.

Arcus Horatij Coclitis ad primas Auẽtini radices, inter montem ipſum & Tyberim fuit.

De foro Boario. *Cap. V.*

HActenus ab huius libri quarti initio deſcripta ſunt, quæ ad dextram Tyberis partem notanda fuerunt, deinceps quæ ad ſiniſtrã eiuſdẽ fluminis memoratu digna uidẽtur, pro more percurremus, ac primum quidẽ de foro Boario.

Forum Boarium prope Velabrum & Ianum, inter Palatinum mõtem, & ſcholam Græcam apud tẽplum D. Gregorij fuit. In eo æneum tauri ſimulachrum antiquiſſimum fuit. Quidam ab hoc foro Boario nomen eſſe uolunt: Alij quòd illic boues uenundẽtur: uel quòd in eo boues immolare ueteribus mos fuerit. Vel quia Euander in eo loco Herculi ob interfectum Cacum & boues receptos, bo

uem immolauit. Ibidem erãt olim instru menta cum uictimarijs, & sacrificulis ad sacrificia ipsa accinctis.

In hoc foro primum gladiatorium mu nus exhibitum.

De templo Herculis Victoris, & ara Maxima. *Cap.* VI.

HErculis Victoris templum rotundum in foro Boario, iuxta scholam Græcã, ubi olim Euander Herculi aram Maximam posuit, extructum fuit. Hoc tanta ueneratione esse prædicant, ut neq; muscæ neq; canes eius tecta subintrent. Hercules namq; cum sacrificulis suis uisceratione committeret, Myagirum, id est, muscarum cõgretorem deum, imprecatus est. Hic ergo procul ab hoc templo suas muscas abigit. Clauam uero ad fores reliquit, quã ubi canes conspexerint, procul illinc aufugiunt: & hoc ad Plinij usq; tempora ita à muscis canibusq; immune fuit. Huius sacris neq; mulieribus, neq; seruis aut libertis interesse licet. Tem

plum

plum hoc postremo Neronis incendio consumptum est.

Statua præterea Herculi ab Euandro erecta, quæ, quia triũphali ueste induitur quoties triumphatur in urbe, Hercules Triumphalis est dicta.

Euandro regnante aram solum, quam Maximã uocabãt, Hercules habuit. Hãc ipsi Euander ob Cacum interfectum, & boues restitutos excitauit. Et insuper bovum decumas obtulit. Dixerat namq; ille, Vitam hos ducturos felicem, qui sibi bonorum decumas dedicauissent: Hinc etiam Decimæ Herculeanæ nomen.

De Pudicitiæ, Fortunæ Prosperæ, Matutæ, Fortis Fortunæ æde, ac de Vico publico, Velabro, & Accæ Laurentiæ sepulchro. Cap. VII.

AD Herculis templũ, Pudicitiæ Patritiæ ædem ab Aemilio conditam esse constat. Pudicitię autẽ huius signum in foro Boario erat, ad cuius deæ sacra Plebeijs uirginibus accedere nõ licebat. Quare plebeia quędam uirgo etiam Ple

beiæ Pudicitiæ ſacellũ excitauit, à cuius ſacris Patritiæ uirgines uiciſſim arceban tur. Fuerunt & alia multa Pudicitiæ loca templaq́ꝫ conſecrata.

Fortunæ Proſperæ & Matutæ templa conſecrauit in foro Boario, Ser. Tullius. Proſperam autẽ uocauit eam fortunam, quæ cæca non erat. In eo loco aliquando oleam fuiſſe ferunt, ex qua cum mel flue ret, augures arculam ex ea fieri iuſſerunt, in ea ſortes, quę puerorum manibus For tunæ monitu tractatæ fuiſſent, aut miſce bantur, tanquàm felices futuræ ac nobi= les, recondebantur. Ser. Tullius omnes actus ſuos qualeſcũqꝫ eſſent, fortunę ad= ſcripſit, ut quæ illum ex ancilla natum ſæ pe iuuiſſet, & poſtremo ad regiam digni tatem promouiſſet. Hinc Fortunæ Pri= migeniæ & Maſculæ, Conuertenti, Be= neſperanti, Videnti, ut quæ regat & fa= ciat omnia, templa conſecrauit. Paruæ quoqꝫ Fortunæ templum dedicauit, eo ſignificans, nihil tam paruum nobis ac= cidere

cidere posse, quod non dijs acceptum referre debeamus.

Matutæ templum uouit Camillus bello Veientium, dedicauitq́. Quod diu antè restaurauerat Ser. Tullius. Matutæ & Primigeniæ Fortunæ eodē die sacra faciebant Rom. & eodē quoq; die ædes earum simul sunt igne consumptæ. Caruilius Cos. ex Hetruscorum manubijs prope Matutæ, Fortunæ Forti templum faciendum locauit.

Vicus Publicus à foro Boario incipiebat, & in Auentinum ad Iunonis reginę templum ducebat.

In hac uicu prope Boarium forum Velabri ædes, in eo loco ubi nūc D. Gregorij cognomēto in Velabro templum est.

Auentinus olim à reliquis mōtibus disclusus Tyberi fuit. Priusq́ enim Tarquinius Priscus alueū Tyberis mutaret, eruptionibus, Auentini radices, sinu facto, abluebat: quapropter necesse fuit, ut Auētinum aditurus uelaturam faceret, id est,

quadrante dato, lyntribus eò ueheretur. Hinc à uehendo Velabrum locus is hodie, quà olim Tyberis sinu facto, transibat, dicitur.

Accæ Laurentiæ sepulchrum in Velabro quoq; fuisse, scriptũ reliquit Antias.

De Vertumno, eiusq; templo, Iano Quadrifronte, ædibus Africani, Basilica Sempronia, ac de Laneis Tabernis. Cap. VIII.

VErtumnum deum antiqui dixere, non solum qui rebus uendendis, emẽdisq;, fructibus deniq; ipsis, sed etiã qui mentibus humanis præesset, dictus à uertendo, quòd is mẽtes cogitationesq; pro suo arbitrio mutaret uerteretq; sæpe in diuersam sententiam. Huius signum & templum in uico Thusco ad Opis & Cereris aras cõstituerunt. Festa eius, quę mense octobri celebrabantur, Vertumnalia appellarunt.

Sunt qui Vertumnum & Ianũ Quadrifrontem eundem esse uoluerunt, hac ducti ratione, quòd Iani Quadrifrontis

tis templum in Velabro, ubi & Vertumni posuerunt, constitutum esse uelint. Iani autem templum, de quo etiã superius, quatuor columnis unam testudinẽ templi sustinet: quatuor insuper portas habet, & in frontispicio cuiusq; duodecim fenestellas, quę quatuor anni tẽpora cũ duodecim mensibus designãt. Ianũ autẽ in sacrificãdo principẽ posuit antiquitas, nomenq; ab eundo imposuit, unde domorũ quoq; transitus ianuæ appellãtur.

Ad Vertumni signum P. Africanus ædem habuit: quã deinde Sempronius cum Tabernis Laneis emit, et Basilicam, quam Semproniam uocãt, eodem loco, prope templum S. Gregorij in Velabro construxit.

De Argileto, domo Cornelij, Aequimelio, et Socordiæ sacello. Cap. IX.

ARgiletus à fine Vici Thusci incipiens, ad Marcelli theatrum terminatur. Fabius Pictor, à principio Vici Thusci, sub Cœliolo, inter circum Ma-

ximum,ad Auentinum usq; deduxit. Argiletus autẽ,ab argilla terra, cuius illic copia est,nomen habet. Vel ab Argo quodam, qui cum ab Euandro hospicio susceptus esset, uitæ insidias struxit, ut eo interfecto,ipse regnaret. Verum insidijs à socijs Euandri animaduersis,ab illis interficitur. Huic Euãder sepulchrũ in eo loco & locum ipsum consecrauit.

Imus autem Argiletus ad Marcelli theatrum est. In hoc uico opificum tabernæ erant, & in primis bibliopolarum. Has tabernas Argiletanas dictitabant.

Cornelius Domitianus in Velabro domum habitauisse fertur.

Aequimelium inter Velabrum & Capitoliũ,ad tabernas Laneas fuit. Hinc uero hoc nomen habet. Quòd Sp. Melius, ciuis Romanus regnum affectãs in hoc loco habitauit. Qui cum regnum affectare intelligeretur, occiditur, & bonis eius publicatis,domus solo æquata, area is locus à Romanis factus.

Murtiæ

Murtiæ Socordię templum ſub Auentino ad cliuum Publicũ fuit, ea parte qua ad ædẽ S. Priſcæ aſcenditur. Hinc Auentinus quoque ipſe Murtius aliquando dictus eſt.

Aſylum præterea quidam in hoc loco ponunt. Verum in Capitolio primum Aſylum fuiſſe ædificatum à Romulo, ſuperius indicatum. At poſtq; in Capitolio tãtæ opes ſunt cõgeſtæ, & Senatus ſubinde in eodem conueniret, non ſatis tutum uiſum eſt Romanis, in eum locum latrones, alioſq; omnis generis infames homines cõfugere atq; habitare, uiſum igitur illis tutius eſſe aliò Aſylũ trãsferre. Itaq; nõ ſolum uno loco, ſed pluribus deinde Aſyla eſſe cœperunt, nec Romæ modò, ſed alibi quoq; terrarum.

Circus quid ſit, unde dictus, & cuius rei cauſa inſtitutus. Cap. X.

CIrcus dicebatur locus is, ubi ludicra fiebant certamina. Dictus autẽ circus ob hoc quod in circuitu ſpectaculis ædificatis,

ædificatis, ibi ludi fierent, & quod illic circum metas ferretur pompa, et equi currerent. Erat autem forma oblonga inſtar arcus, in circuitu habens gradus ſpectatoribus apta ſedilia, ne alter alterius proſpectum impediret. In medio metæ duæ pari interuallo diſtantes. Carceres itē in prima circi parte. Carceres autem hinc uocati, quòd equi, donec magiſtratus ſignū pugnæ dediſſet, illic coërcerentur.

Ludorum uero celebritates, deorum feſta ſunt: ſiquidem ob eorū natales dies, uel templorū dedicationes cōſtituti ſunt, et fiunt. Et primitus quidem uenationes, quæ uocantur, munera, Saturno attributæ: Ludi uero ſcenici, Libero: Circenſes Neptuno & Cereri. Sic alij alijs dicati ludi, in eorum honorem et memoriā quotannis celebrabantur. Circenſes uero Ludi hinc dicti, quia in ripa fluminis agitabantur, in altero latere poſitis enſibus, &c. Verum de ludis, & ſpectaculis multa Siſinius.

De Circo Maximo. Cap. XI.

CIrcum Maximum primum instituit et fundamenta posuit Tarquinius Priscus, inter Auentinum & Palatinum. Cæterum magnificentiam ipsam addidit Cæsar & ampliauit. Quũ enim longus fuerit stadiorum trium cum dimidio, latus quatuor iugerum, Cæsarem in eam amplitudinẽ extendisse, & non Tarquinium, uolunt: id quod uerisimile est, quum Tarquinij temporibus ciuitas adhuc tam populosa non esset, neq; in tantum dedita spectaculis, ergo non tanto opus erat spacio, ut Cæsaris ætate. Habebat autẽ Circus tribus lateribus effossum stagnum, altũ latumq; pedes denos. Post stagnum porticus ædificatæ triplici tectura, hæ sedilia habebant in imo lapidea, superiora lignea, basim omnes porticus habebant eandẽ, cõiunctæ nãq; sphęricam cõstituebant formã. Capiebãt hæ hominũ cẽtum quinquaginta millia: reliqua uide apud Dionysiũ, Plinium, Liuiũ aliosq;

qui

qui de ędificijs Rom. scripserũt. Hũc cir=
cũ exornauit deinde Augustus, nã carce
res fecit marmoreos, metasq; deaurauit,
aliaq; multa addidit ornamenta. Postre=
mo collapsum, ampliorẽ & elegantiorẽ
reddidit Traianus. Post hũc insup Helio
gabalus colũnas pulcherrimas addidit,
auroq; illustrauit, pauimenta deniq; ipsa
ex chrysocola strauit. Verũ de Circi pul=
chritudine multis scribit Nazarius. Ta=
lis nãq; fuisse perhibetur hic locus, ut ho=
mines non tam ob ipsa certamina, quàm
loci amœnitatem illuc conuenirent. Ma=
ximus autem ideo dictus putatur, quod
deorum maximo Vortumno sacer esset,
uel, ob ludorum magnam sumptuosita=
tem & excellẽtiam, uel, quòd inter circos
Flaminium Intimumq; maximus esset.
Nam Plinius longum stadiorum trium,
latum uero unius fuisse scriptũ reliquit,
ut qui hominum sedentium caperet du=
centa sexaginta millia.

De

De templis et aris quæ in circo Maximo, uel in circuitu fuiße leguntur. Cap. XII.

Consus consiliorum deus fuisse perhibetur, ut qui hominum cõsilia celet, uel prodeat hominibus. Huic in circo Maximo sub tecto ara fuit, quæ significat, tecta consilia esse debere. Ob quam causam hęc ara etiam illi à ueteribus Romanis cõsecrata fuisse legitur. Illi namq; dum consilium de raptu uirginum Sabinarũ cepissent, veriti ne ante tempus proderentur, huic deo aram hanc dedicarũt, & simulachrum quoq; eius in ea constituerunt. Quæ quidẽ ara quadam temporum iniuria, & hominum in deos negligentia, ita neglecta mansit, ut tandem penitus ignoraretur. Tãdem iterum inuenta, reliquis temporibus tecta manebat, certaminibus uero equestribus detegebatur. Huic quoq; deo Consualia festa instituta, ludi quos in raptu uirginum Sabinarum instituerant, ad hanc aram ab eius sacerdotibus celebrabantur.

Neptunus

Neptunus eques itē in circo Maximo templum habuit. Hoc anno à Christo nato M. D. XXVI. post D. Anastasiæ templū in radicibus montis Palatini in circi fundamētis repertū est, et uestigia inuēta, ut certis cōiecturis templū hoc Neptuni fuisse comprobatū fiet. In huius honorē Circenses ludi à ueteribus sunt celebrati.

Genio quoqꝫ archanorum cōsiliorum duci, arā in circo Maximo constituerūt.

Prӕter has, habuit circus Max. tres alias aras: unam dijs Magnis: alteram dijs Penatibus: tertiam dijs cœli & terræ, à quibus oriuntur omnia. Hos Romani Genios, Penates, urbisqꝫ Præsides, & Custodes uocabant.

Liber, Libera, Ceres, et Proserpina, iuxta circum Maximū templa habuerunt: quæ Posthumius aduersus Latinos bellum gerens uouit. Idem rediens, re feliciter peracta, ædificauit, dedicauitqꝫ.

Solis deniqꝫ & Floræ templa in eodem fuere ambitu.

Veneri

Veneri item templum prope circum Max. fuit. Hoc Q. Fabius Gurges Cos. ex ære multatitio matronarũ ob ſtuprũ condemnatarum faciendum locauit.

Iuuentuti Lucinius non longe ab eo loco extra circum Max. ædẽ dedicauit.

Mercurius item templum ad circum Max. habuit.

Fortunæ Seiæ Plinij tempore ſimulachrum in circo Max. cernebatur.

De Naumachia circi Maximi. Cap. XIII.

NAumachia locus, hanc ob cauſam uocatur, ὅτι αὐθόθι ταῖς ναῦσι μαχέοιν το, id eſt, quòd ibi nauibus decertarẽt, nã illic loca inſtar lacunarũ effoſſa, ubi naualis pugnę ſimulachra quędã oſtẽdebant, ad iuuentutẽ Romanã exercendã, ut mari quoq; hoſtem laceſſere ac lędere noſſet. Huiuſmodi ludicra, nõ ſolũ in circis, ſed amphitheatris quoq; cõmittebantur.

De Obeliſcis duobus circi Maximi. Cap. XIIII.

OBeliſcus (Marcellino autore) lapis aſper admodum eſt, in figurã me-

 tæ

tę cuiuſdam ſenſim ad proceritatem con ſurgẽs excelſam, utq́; radium immitetur, graciliſcẽs paulatim, ſpecie quadrata, in uerticem productus anguſtum, manu leuigatum artifici. In pleriſq; literæ hieroglyphicæ ſunt inſculptæ, quibus nimirũ autorem aliaq́; memoranda referebant. De his notis, idem Marcellinus: Formarum autẽ innumeras notas hieroglyphicas appellatas, quas ei undique uidemus inciſas, initialis ſapientiæ uetus inſigniuit autoritas. Tantum ille. Pingebant autem uarias animalium ac uolucrum figuras, & ſæpe noua confingebant, quibus quod memoria dignum erat ad poſteros reſeruabant. Et is mos non in Aegypto ſolum, ſed alibi quoq; terrarum durauit, donec literæ ipſæ ſunt repertæ, tum hoc ceſſauit, & primum quidem unica litera integram dictionem, dictione orationem ſignificabant. Verum de his multa apud autores qui de notis his ſcripſerũt. Fiebant autem Obeliſci (Plinio teſte) ex

lapide

lapide simithe. Hos dijs erigebant, atque consecrabãt, in primis uero Soli, & ideo ijs excidendis radios immitabantur, ut dictum est, solares. Primus omnium Methres rex obeliscũ instituit. Romæ obelisci nulli excisi, sed aliunde allati, ob rei admirationem & ornatũ erigebantur. In circo igitur Maximo obelisci duo cernebãtur, alter erectus in altum stabat, octoginta octo pedum altus: Alter in naumachia iacẽs, centum triginta cum dodrante longus, præter basim. quẽ Augustus ex Hieropoli Aegypti ciuitates, Romã trãstulit: Verum erigere cum conaretur in duas partes fractus cecidit. Hic excisus à rege Semnefreteo, quo regnãte Pythagoras in Aegypto fuit.

De Fornice Sertinij in Circo, Loco Tuberonum in circo, & theatris, Lupanaribus, Pompeij domo, & Iuturnæ fonte. Cap. XV.

SErtinius Hispania deuicta, magnã copiam pecuniæ in ærarium retulit, et ex manubijs Fornices duos, alterũ in

foro Boario, alterum in circo Maximo excitauit. His fornicibus ſigna aurea, aliaq́ ornamenta impoſuit.

Heliorum familia haud diues, ſed magna exiſtimatione apud Romanos erat. Inter quos tanta concordia fuit ut ſedecim ſimul uno tẽpore in iiſdem ædibus habitarẽt. Quibus ob inſignẽ uirtutem, & res bene geſtas, locus à S.P.Q.R. in Circis & theatris, ut ſpectaculis intereſſe, & certaminibus poſſent, eſt donatus.

Apud circum Maximum Lupanaria, ubi meretrices corpore quæſtum faciebant. At hic locus poſtea ſolo æquatus, nunc area eſt.

Pompeij domus, prope circum Max. & in ea ſtatua Herculis conſtituta.

Iuturnæ nymphæ fons adhuc in Velabro ſcaturire iuxta cloacam Maximam quibuſdam uidetur.

De Septizonio Seueri. Cap. XVI.

SEquebatur poſt circum Maximum urbis pars ſexta, nempe mõs Cœlius.

Verum

Verum quia Septizoniũ Seueri, & Con ſtantini arcus, anteq̃ ad Cœlium ſit uen= tum, inter Palatinum & Cœlium occur= runt, de his, præſertim ſtructuris tam in= ſignibus, prius aliquid dicendum eſt. Se= ptizonium ergo magna quædam moles eſt, & quadrata, quæ ſeptem cingulis, id eſt, columnarum ordinibus inuicem ſu= perimpoſitis in modum quatuor porti= cuum ambitur: ita ut columnæ quanto altiores, eò minores, breuioresq́ue diſpo= nãtur: in cuius medio quatuor parietes, loculos quoſdam facientes, ſurgunt: in ſummo regum, & imperatorum conde= bantur cineres. Iulius Capitolinus ſepto dium nominat eam molem, Græci enim loca frequentia, ad quæ multæ perducun tur uiæ, Heptodia uocãt, ab ἑπτὰ & ὁδὸς. Plinius Septiſolium appellat, à ſeptem ſolarijs: In ſingulis enim ordinibus, co= lumnæ marmoreis trabibus inuicem ſu= perius iungebantur: alijs uero trabibus cum mole ipſa in interiore parte excita=

ta, & ita singuli ordines unam faciebant porticum, siue solariũ. Duo autem Romæ septizonia fuisse leguntur, Titi nempe, antiquissimum in uia Noua, non, longe à Seueri septizonio: huius ne uestigium quidem restare uidetur: Et Seueri huius adhuc supersunt, è regione templi S. Gregorij, tres, operis ambitiosi ueluti zonæ, columnarũ pulchritudine, & magnificentia spectabiles. Constitutum fuit autem in uia Appia ab ipso Seuero extructum, nunc quod reliquum est, ita inclinatur, ut iamiam ruere putetur.

De arcu triumphali Constantini Imperatoris. *Cap.* XVII.

ARcus triũphales erigebantur ijs solum qui prouincijs aut exteris nationibus debellatis, & rebus feliciter gestis, triumphum meriti uidebantur: unde etiam triumphales arcus dicti sunt. In his arcubus ob perpetuam rerum gestarum memoriam, loca ipsa, ubi bellum actum, machinæ & acies, si in terra pugnæ commissæ:

missæ:naues, si maritimæ fuerant, incide bantur. Verum ante Imperatorum tempora arcus excitauit nemo, & Plinij tem pore primum extrui cœpti sunt, ut Titi sit omnium antiquissimus. Ante Impera torum ætatem, statuæ & trophæa pone bantur. Postea multi sunt excitati, inter quos Constantini arcus insignis ad angulum Palatini, iuxta theatrum triumphalibus ornamentis conspicitur, & adhuc hodie propemodum illæsus superest. Hunc Cõstantinus ipse sibi, Mezen tio superato ad Miluiũ pontẽ, constituit.

De Cœlio monte & Cœliolo. *Cap.* XVIII.

COelius mons, olim à quercuum fre quentia Querquetulanus: postea à Cœle Vibenna Hetruscæ gentis duce, cui sedes in eo monte data à Romanis est, Cœlius est appellatus. Thuscorũ igi tur populus cum esset propter multitudi nem & loci munitiones suspectus, in uicũ, qui Thuscus ab ipsis est cognomi natus, migrare iussus. Qui uero extra

ſuſpicionem erant, Cœliolum, uel Cœlicolum, id eſt, paruum Cœlium occupa-rũt, is fuit ubi olim Diana colebatur, hodie D. Euangeliſtæ uirginis locus illic eſt & templum cõſecratũ. Mons hic poſtea à Tiberio Auguſtus eſt cognominatus.

De Fauni, Veneris, & Cupidinis templo, Curia Hoſtilia, Caſtris peregrinis, domo Lateranorũ, de Conſtantini & Seſoriani Palatio, ac de L. Veri ſtatua equeſtri. Cap. XIX.

IN Cœlij montis dorſo, templum forma circulari nunc D. Stephano, olim Fauno ſacrum, extat. Faunus autem, ἀπὸ τῆς φωνῆς, quod uoce, non ſignis futura perdiceret ſic eſt dictus. Albani antiquis temporibus montis eam partem inhabitarunt, ubi hodie S. Mariæ Dominicæ templum eſt.

Veneris & Cupidinis in Cœlio, non longe à porta Næuia, ubi nunc S. Crucis in Hieruſalem eſt, templa fuerunt.

Curia Hoſtilia duobus in locis Romæ fuit, altera namque in foro ad Pacis templum,

plum, ubi Hostilius Rex prius habitauit, altera in eo loco, in quo postea D D. Ioannis & Pauli templū est constitutū.

Castra Peregrina in Cœlio monte ad ortum æstiuum, uersus Esquilias constituta, quo in loco hoc tēpore quatuor Coronatorum templum colitur.

Lateranorum quoq; domus in eodem monte, ad Lateranorum Basilicam exstructa fuit.

Flauij Constantini Palatiū prope Lateranorum domum, inter portam Cœlimontanam & Gabuisam fuit.

Sesoriani uero Palatiū, apud Næuiam portam, & S. Crucis in Hierusalem templum est constitutum.

In Lateranensi platea statua equestris L. Veri fuit. Hāc alij M. Aurelij, Antonini, alij etiā Septimij Seueri fuisse tradūt.

De Amphitheatris, & in primis Statilij Tauri. Cap. XX.

SEquitur Statilij Tauri Amphitheatrum. Sed priusq; de ipso scribatur,

paucis, quid amphitheatrum ſit declarã-dum. Dicitur igitur amphitheatrum ἀπὸ τοῦ ἀμφὶ, καὶ θεῶμαι, id eſt, circũ ſpecto, qua in unum iuncta duo uiſoria, forma eſt hemicycli. Quidam Titum primum amphitheatrũ excogitauiſſe putant: alij C. Cæſarẽ in campo Martio primum extruxiſſe probant. Verum Statilius ante Titum amphitheatrũ poſuiſſe, autore Suetonio comprobatur.

In amphitheatris præmia decertaturis cum beſtijs præponebantur. Condemnati etiam horribile ſpectaculum hominibus exhibebãt, qui capti in ea clauſtra ad conflictandum cum beſtijs à lictoribus deducebantur.

Imperatores præterea anteq̃ in bellum proficiſcerentur, munera gladiatoria in amphitheatris exhibebant, ut milites ad pugnas, arma, uulnera deniq; & ſanguinẽ nõ reformidare aſſueſcerent, ne futuri belli pericula propter nouitatem, detrectarent. Statilij amphitheatrum magna

ex

ex parte adhuc ad S. Crucis in Hierusa-salem, prope mœnia extat. Eo autẽ tempore ab eo extructum, cum Augustus ciues Romanos, ut quisq; ciuitatẽ pro uiribus exornare cõdenderet, hortaretur.

Aquæductus cur inuenti, quibus modis aquæ ducerẽtur, cui usui, quis primus deduxerit, & quot aquæ deductæ. Cap. XXI.

CIuitas Roma ab initio, ut dictum est libro primo, angustis limitibus circũscripta, ad Tyberim populus propter aquæ copiam consedit. Verum urbe quotidie crescente, necesse erat alios in hũc, alios in alium locum remotius à flumine domicilia cõstituere, unde cum aquæ inopia laboraret, ut quæ longo itinere, & labore magno esset apportanda: Loca insuper, quod aquas fluentes non haberent, quibus sordes abluerent, & in Tyberim deriuarent, deniq; propter malum aërẽ, qui his fœtoribus inficiebatur, insalubria, ut plurimũ & pestilentia erãt. Suscepit igitur Nerua Princeps huic ma

lo

lo medendi curam, poſt hunc etiam alij, & aquæductus, ut aquam in ea loca urbis, quibus alioqui non erat deducerent, humana ſagaci induſtria excogitarũt. Et id quidem uia duplici, arcuato uidelicet opere, cum aqua ſupra terram dirigitur, certo libramine, riuulis effoſſis: & ſubterraneis cuniculis, cum per meatus ſubterraneos, ſiphones ac fiſtulas unda in urbẽ deducitur. Vnde accidit ut tanta in urbe undiq; aquæ fuerit copia, ut ſingulæ ferè domus ſuos habuerint fontes, in primis uero in Quirinalis radicibus, & eiuſdem mõtis dorſo, in uico Patricio, Saburra, uia Latina, Auẽtino, platea Iudæorũ, & alijs locis cõpluribus hac etiã ætate ſubterraneis meatibus abũdat. Deducebantur autem aquæ ex diuerſis locis, & alius aquæductus, pręſertim qui per arcus fiebat alio, altior erat, ſiue depreſſior. Ductuum igitur altitudines quinque primis tẽporibus fuiſſe dicũtur, altiſſimus Anio Nouus, proximus Claudiæ aquæ, tertiũ locum

locum tenet aqua Iulia, quartum Tepu la, sequitur hūc Martia, post hunc Anio Vetus, cuius libram sequitur Virgo, Appia, et infima omniū Alsietina, hęc Trāstyberinę regioni seruit, & aliјs in planicie locis in infimo constitutis. Quæ aquę in castella primū, ex illis à castellario certa mēsura distributę in loca destinata efflue bāt. Castellū autē est quod aquam publicam recipit, & in uaria loca transmittit. Castellarius uero castellorū custos. Erāt insuper in solo lacus, aquarum receptacula, qui pro coriarijs, fullonibus, alijsq; eius generis opificibus aquā pro necessitate conseruabant. His aquis certi custodes, & operariorum certus numerus decretus. Deniq; magna erat pœna constituta ijs qui aquæductus uiolassent, uel aquam aliò quàm leges, statuta publica, Censores, uel ipsi Aediles permisissent, deriuassent, uel plus etiā aquæ q̄ ipsis ab initio concessum esset sumpsissent. Ap. Claudius primus omnium arcuato opere

re

re aquam in urbem perduxisse memoratur. Sed de aquis ipsis Romanis, aquæductibus, aliisq; rebus ad hęc constitutis, ut ratione ducendi, instrumentis, mensuris, ponderibusq;, lege Frõtinum, qui uere & copiose de his rebus scripsit. Pręterea Sextũ Ruffum, qui de eadẽ re diligẽter tradidit. Frontini tempore nouem tantum aquæ in urbem ductæ, nempe, Appia, Anio Vetus, Martia, Tepula, Iulia, Virgo, Alsietana, quæ etiã Augusta est dicta: Claudia, Anio Nouus. Ruffus decem & nouem commemorat. unde liquet hunc longo tempore post Frontinum scripsisse.

De aquæductu aquæ Claudiæ. Cap. XXIII.

CAligula aquæductus duos inchoatos, è uita decedens, imperfectos reliquit. Hos D. Claudius suscipiens, magnificentissime absoluit: Et alteri qui ex fontibus Cæruleo et Curtio incipiens in urbem deducebatur, Claudiæ aquæ nomen imposuit: Alteri uero, ob discrimen

aquæductuum

aquæductuum Anienis, qui duo erant, suum Anionem Nouum appellabat, diuersum scilicet ab eo qui Vetus Anio nominatur. Claudia aqua igitur à porta Neuia per Cœlij montis dorsum in Auentinum perducebatur. Huius partẽ etiam in Capitolium deriuauit Caracalla.

De ijs quæ incertam sedem nunc in Cœlio monte habent. Cap. XXIII.

BRutus Cos. Tarquinio expulso, Carnæ deæ in Cœlio monte templum extruxit, cui, uoti reus, etiam sacrificauit. Hãc antiqui membris uitalibus præesse putarunt, & in eius tutelam membra eadem committebant, ut salua cõseruaret, illius altaribus sacra imponebant.

Agrippa item templum Claudio Cęsari extruere cœpit, quod eo defuncto Vespasianus absoluit: Nero funditus euertit, hoc in eodem monte positum fuit.

Mamurra Formianus Cæsaris fabrorum in Gallia præfectus, Romanorum omnium primus domum, quam in Cœ-

lio habuit marmoreis cruſtis exornauit. Claudij Centimali præterea domus in dicto monte fuit. Et Tetricorum, qui duo ex triginta tyrannis fuerunt. Item, Iunij Senatoris, in cuius ædibus, cum totius mõtis ædificia igne abſumpta eſſent, Tyberij effigies inuiolata remanſit. Iſthic & T. Claudij Clypti hymnologi ædes poſitæ dicuntur. In hoc monte Macellũ magnum, antrum Cyclopis, Spoliarium, & Armamentarium fuit.

De Appia & Noua uia, ac de Iſidis, Virtutis & Honoris, Quirini ſiue Martis æde, & Almone flumine. *Cap.* XXIIII.

SEquuntur loca quæ Auentinum uerſus, in Cœlio mõte memorabilia fuerũt. Via Appia itaq; prima occurrit, quæ à Conſtantini arcu incipiens, Brunduſium uſq; progreditur. & quia à Caracalla munita fuit; Nouę nomen poſtea accepit. At quæ uerè Noua uocatur, à Palatij porta principium capit, & per radices Palatini, ſupra circum Maximum, ad infimam

simã Piscinã ubi nũc D. Sixti templum est protenditur. Fuerunt etiam aliæ multæ uiæ quas Nouas uocarunt, quare diligenter cauendum, ne hic erretur, quod de diuersis sępe dictũ est, de una eademq; scriptum existimemus.

Inter Sixti ædem, Piscinam, & thermarum Antoniarum ruinas, Isidis Antenodoricæ templum ab Antonio Bassiano conditum fuit.

Honoris & Virtutis templum nõ longe à uia Appia, à M. Marcelli patre in Gallia ad Clastidiũ uotũ, annis septendecim pòst à filio M. Marcello dedicatur.

Martis templa duo fuere, unum Quirini intra urbem prope portam: alterum in uia Appia extra urbem.

Almo flu. per uiam Appiam, Auentiniq; radices in Tyberim labitur: oritur uero ab urbe pass. millibus X. in agro Marino: Appijq; riuũ postea uulgo nominarũt. In hoc flumine Mater deorũ singulis annis à Gallis sacerdotibus abluebatur.

De Thermis in genere. Cap. XXV.

THermæ à θερμὸν quod calidum signi ficat, Græca uoce significationē tra hit, nos uero loca quæ calentibus aquis, aut sine ipsis, fornice solo calefacto, lāuā di, aut sudandi usibus deputata, eodē no mine, quo Græci, thermas appellamus. Romanis frequentiorem olim, quàm ho die, lauandi consuetudinem fuisse, multę & uarię scriptorum autoritates cōtestan tur, idq; uarijs de causis, sicut etiam apud nos adhuc, factitatū, ut scilicet, sudorem, pulueremq; abluerent: sanitatis itē & uo luptatis gratia, unde factum ut mediocri ter etiā diuites, quisq; propemodum pri uata balnea possiderent: sed tamen diuer sa uariaq; ratione ædificata. Multa nāq; publica balnea instituta, ut plebs pro libi tu cum uellet illis uteretur. Seruius Ora ta primus pensilia balnea inuenit, atque extruxit. Deinde postq; luxuria in immē sum accreuit, mira opulentia, & splendo re lauacra sunt extructa, ita ut neq; mo-

dum,

dum, neque mensuram seruare uideren- tur, id quod ex uestigijs & ruinis etiam- num apparet. Et hæc loca ubi ista extrue bant, Thermas appellabãt. Quæ & ipsa uaria loca in se, & infinita propè contine bãt, uarijs nominibus insignita, usibusq; destinata, nam loca alia ad aquas calefa- ciendas, forma circulari erãt, unde aqua calida balneis in solo & pensilibus cõsti tutis suppeditabatur, quæ post lauationẽ immunda atq; inutilis reddita, per cana- les in cloacas deriuabatur. Habebant & apodyteria, in quibus balneum ingressu ri sese exuebant, uestesq; reponebant. In ijsdem locis & areæ, amplissimis portici- bus circunductis, camerataq; superbissi- mis fornicibus ædificata, in quibus di- uersi uariegatiq; coloris ex marmore co- lumnæ. Pauimenta item lithostrata, pa- rietes que marmoreis tabellis incrustata. Xysti, nemora, natatoria populi ludis de- litijsq; exposita, ubi sese reficerent, oble- ctarenturq;. Hæq; deliciæ ita trahebant

illorũ ſtudia in ſe, ut ſæpius quidã etiam uno die lauarẽt, & in balneis reges quoque promiſcue cum alijs cœnitarent, & lauarent. Habebant etiã priuata ſplendidiſſime extructa balnea: Vt Antonius Caracalla thermas ſuis ſumptibus extruxit, quę etiam ab ipſo Antoninæ thermæ ſunt appellatæ: Harũ ruinæ adhuc nonnullę ingentes conſpiciuntur, & columnæ ſtãtes quædam, quædam deiectæ cernũtur. Alij has ab Antonino inchoatas uolunt, & à Seuero perfectas; & exornatas. Conſtitutæ fuerant autem ad Auentini radices, ad uiam Ardeatinam, nunc ubi S. Balbinæ templum eſt. Sub thermis Palatium nobiliſſimum, cuius ueſtigia hodie uix apparent, poſuit.

DE

DE AVENTINI MONTIS AETYMOLOGIA ET IIS quæ in eo memoratu digna, Liber Quintus, CAP. I.

VENTINVS mõtium Rom. in ordine quartus est. Cuius ambitus & forma, quoniam libro primo descripta sunt, non est necessarium hic repetere. Verum unde sic dictus sit, & quæ in hoc tẽpla deorum, aliaq; ædificia fuerint, restat cõmemorandum. Auentinum igitur ab auibus, qui à Tyberi in hunc montem cubitum uolabant, appellatum existimãt: alij à Sabinorum rege, in eo occiso & sepulto: alij Sabinos, qui à Romulo ciuitate donati, in eo cõsederunt, ab Auãte prouinciæ eorum fluuio, huic monti nomen dedisse arbitrantur. Varro ab aduectu dictũ adserit. Nam, ut paulo antè dictum est, mons hic ab alijs montibus & ciuitate, olim paludibus & Tyberi exclusus,

unde qui hunc adire uolebãt, ratibus ad=uehebantur. Sunt etiam qui ab aduen=tu dictum autument, quod Dianæ tem=plum in eo sacrum Latini frequentarẽt, & in eum locũ aduentarent. Hic etiam Remurius est nominatus, à Remo qui in eius uertice ad auguria capienda con sedit & tandem in eodem sepultus. Ro=mulus itaq; inhabitari uetuit, ut quẽ fra=tri suo sacrum esse uellet. Hunc postea Ancus Martius muro cinxit, & ad habi tandum uolentibus concessit. Tametsi sint qui usq; ad D. Claudij tempora ua=cuum fuisse existiment, ut quem auibus obscœnis ominosum, intra mœnia reci=piendum uetuerint. Verum ubi indies multitudo accreuit, hunc quoq; reliquæ ciuitati coniunxerunt.

De Dianæ, Bonæ deæ, Herculis Victoris, Iunonis Regi=næ, Monetæ, Lunæ, Victoriæ, Mineruæ, et Libertatis templo, & ara Elicij Iouis. Cap. II.

IN uertice montis Auentini, Tyberim uersus, D. Sabinę templum est, in quo loco

loco prius Dianæ sacrum sacellum fuit. Idibus Augusti Romæ seruis dies festus esse consueuit, eo namq; die Ser. Tullius è serua natus, ædem in Auentino Dianę cõsecrauit, & diem sacrum seruis, ut qui in eius tutela sint, esse uoluit. Alij ab Anco ædem hanc ædificatam existimant, ex pecunia quam ciues nuper ex Politorio eò traducti contulerant. Hoc templum commune omnibus Latinis fuit, unde sæpe illud frequentabant.

In eodem propemodum loco, S. Mariæ cognomento Auentinæ ædes sacra constituta est. Hic locus prioribus seculis, Deę Bonę sacer fuit. Nã Claudia Vestalis templum illi in eo, idq; in Fatuę sororis Fauni honorem, excitauit.

In eadem crepidine, ubi hoc tempore D. Alexij templum, olim Herculis Victoris stetit. Prope hoc Iunonis Reginæ, ex Veientana præda à Camillo extructum. In ruinis thermarum Decij Imperatoris quoque Herculis templum fuit,

ubi S. Priſcæ à Chriſtianis poſtea eſt con ſecratum.

In dorſo Auētini Lunā ſacram ædem habuiſſe, Ouidius eſt teſtis.

Quæ hactenus in Auentino extitiſſe cōmonſtrata ſunt, certū locū aſſignatum habent, quæ ſequūtur, in Auētino quidem fuiſſe dubium non eſt, ſed qua parte, propter temporis longinquitatē ignoratur, ueluti eſt Victorię templum, quod ab Arcadibus conditum, ſacra ab ijſdem in illius honorem quotannis celebrātur. Mineruæ, & Iunonis templa in eodem monte fuiſſe, certis autoribus commonſtratur. Libertati ex multatitia pecunia à T. Gracchi patre templum conditum & dedicatum fuit. Atrium eiuſdem templi ab Helio Pæto & Cor. Cethego Cenſoribus refectum & ampliatum, nouiſſimè à Pollione quoq; reſtauratum. Libertatem uero in primis coluerunt Romani, cuius etiam aſſertores ſeipſos conſtantiſſimos perpetuo præſtiterunt.

In

In eodem monte Iouis Elicei ara à Numa excitata. Dictus est autem Eliceus ab eliciendo.

Murceæ item ara uetus in eodem monte fuit. Venerem autem Murceam à myrto ei dicata nominauerunt, uel, ut alij interpretantur, quod hominem preter modum non moueret, ac faceret hominem murcidũ, & nimis desidiosum, et inutilẽ.

Iunonis Monetæ quoque templum in Auentino dedicatum extructumq; fuit.

Camillus in eodem Matutæ matri templum consecrauit.

Laurentium sylua ibidem Ioui sacra: in hac Valentinianus Gallæ Placidiæ filius interfectus est, ut testatur Plinius.

De Caco, eiusq; spelunca. Cap. III.

CAcus, ut tradunt poëtæ Vulcani filius fuit, qui ore ignem fumumq; euomere creditus est. Hic loca uicina populationibus uexabat. Sed hunc seruum Euandri fuisse nequissimum et furacem, uerisimilior ratio est. Et ideo *κακόν* Arca

des nominauerunt. Hic ſpeluncam in Auentino Tyberim uerſus, è regione S. Mariæ Auentinę ædis, ubi fluuius proxime montem accedit, & uaſtiſſima rupes ſcabra prominet, ſpeluncæq; aptiſſima eſt, ad Tergeminam portã, habuiſſe coniectura certiſſime colligitur. Quem cum Hercules mactaſſet, arã in ſpeluncæ propinquo Ioui Inuentori excitauit.

De Armiluſtrio & quibuſdam alijs rebus in genere. *Cap.* IIII.

ARmiluſtrium dicitur locus ubi milites & arma luſtrantur ac recenſentur, in quo etiam armati milites res diuinas, tubis canoris faciebant. Hunc alij in Auentino, alij in circo Maximo uolũt fuiſſe, ſed hoc parum refert: Huc milites è bello reuerſi, arma reponebãt. arma nãq; Romani priuatim non habebãt quibus ad bellũ uterẽtur, ſed uel in Armiluſtrio, uel Tarpeia rupe reſeruanda tradebant.

In Auentino iuxta Iunonis Reginæ templum, Scalæ Gemoniæ fuere, locus

ſcilicet,

ſcilicet, præceps, quà facinoroſi, unco tracti, miſerabiliter necabantur.

Phyllidis domus, in eodem mõte prope Dianæ templum aliquando ſtetit.

Remuria eiuſdem montis locus, hunc Remus ſibi ad habitãdum elegit, inq́ eodem à fratre Romulo ſepultus, nomen huic dedit.

Thermas Decianas, in Decij Imperatoris honorem, in eodem mõte S.P.Q.R. ædificauit. Et prope has etiã Varianas. Traiani præterea in Franciſci Albertini uinea thermæ fuere.

Fauni & Pici quoq́ antra in Auentino fuiſſe fabulãtur. Italum item Auentinum incoluiſſe M. Cato refert.

Montis huius templa atque ædificia in uniuerſum D. Tyberij tempore exuſta memorantur.

De Teſtaceo monte, & de ijs quæ in eodem ambitu fuere. Cap. V.

PLanicies inter Auẽtinum, Tyberim ac urbis mœnia, quatuor laterũ inæqualium

æqualium eſt, in qua collis, quem uulgo Teſtaceum uocant ſurgit. Ambitus huius uix duobus millibus paſs. perficitur, altitudo centum ſexaginta pedũ eſt. Hic cucurbitę formam habere uidetur, cuius tamen pars altera, quæ Tyberim reſpicit latior eſt. Prope hunc collẽ Vitriariorum uicus, & lignariorũ habitatio fuit. Mons Teſtaceus autẽ hinc, ut nemini dubium eſt, in eo loco creuit. Fuit olim Romæ & alijs quoq; locis, ut etiã adhuc hodie in qbuſdam, magnus & frequens fictilium uſus, & id uel hinc certo colligitur, quod Numæ temporibus ſeptem figulorũ fuerint collegia. Hi enim non ſolum uaſa fictilia, ſed deorum quoq; ſimulachra, templorum ornamenta conficiebant, columnæ & parietes fictilibus incruſtatæ, imò cadauera quoque in fictilibus condebantur doliolis. Cum itaq; in tanta fictilium copia neceſſario multa frangerentur, quæ ſi in agros, cãpoſué abiecta fuiſſent, infrugifera reddita ac ſterilia: ſi in

aquam

aquam abiecta, aluei tandem expleti flumen redūdare necesse fuisset. Numa igitur, hoc opificum genus in uno loco habitare iussit, & inutilia, sordes, fragmentaq; in unū proijcere imperauit, ex quo collis quem deinde Testaceum appellarūt accreuit. Inter hos quoq; Venus Myrtea locum sacrū habuisse memoria proditum est.

De Pyramidibus, & sepulchro C. Cestij, ac Horreis Pop. Rom. Cap. VI.

PYramides quadratæ moles sunt, more flammæ in altum surgentes, ἀπὸ τοῦ πυρὸς appellatę. Stephanus, ἀπὸ τῶν πυρῶν, id est, tritico nominatas putat, quod in eum locum ubi erigebātur, ex omni Aegypto allatum triticum, magnam annonæ fecerit caritatem. Hæ à regibus Aegypti primū excitari cœptæ, ut uanas opes eo pacto effunderent, ne si magna auri, diuitiarumq; uim cōgregassent, uitæ insidiatores sibi pararent: denique ne plebs otiosa uitam trāsigat, &c. Postea Romæ

etiam

etiam ob admirationem & inanem gloriam opes in illos expendebant: Harum una adhuc ad portam Hostiensem mœnibus inclusa erectaque apparet. Hanc C. Cestij Septemuiri Epulonũ sepulchrum fuisse dictitãt: Blondus totius collegij Septemuirorum Epulonum sepulchrũ extitisse probat.

Epulones autem dicebantur, qui epulas dijs instituendi potestatem habebant.

Horrea Pop. Rom. CXXXX. inter Testaceum & Tyberim fuisse scribũtur.

In eodem ambitu ad Tyberim Hylerna lacus erat.

Capenam quoque oppidulum aliquando in ijsdem locis extisse, quidã adserũt.

De meta quæ Sudans dicta est, & Iouis simulachro. Cap. VII.

ESquiliæ iam ordine sequebãtur, sed quoniam hæ ab ortu hyemali uiam Labicanam, ab occasu conuallẽ CCCC. pedum latitudine eandem uiam complectentem, interiacet, priusque montẽ Esqui

liarum

liarum accedamus, quæ in Labicana & conualle sunt memoratu digna, recensebimus. Ad Cõstantini igitur arcũ triumphalem redeuntes (de quo superius) reliqua persequemur. Ad hunc igitur arcũ metæ antiquæ latericiæ dimidiata rotunditas apparet, quam metam Sudantẽ Victor appellat, quod ex ea aquas manasse aliquando fama sit, unde plebs ex proximi theatri spectaculis sitibunda, sitim extingueret.

In huius uertice æneum Iouis simulachrum stabat: quod Maiores fœdera facturi Iouis simulachrum adhibere cõsue uerint. Sed quia molestũ erat, præsertim si longinquis regionibus fœdera ferienda erant, simulachrum secum ferre, autem accersere, simulachri loco sceptrum adhibebant, quod Iouem deorum regem tanquàm præsentem significaret.

De

De Amphitheatro Titi Vespasiani, ac de templo Fortunæ & Quietis. Cap. VIII.

INter mõtes Cœlium & Esquilias amphitheatrum fuit. Hoc Vespasianus ædificauit, postea Titus eiusdem Vespasiani filius dedicauit, & exornauit, Thermis iuxtà celerrime extructis. Amphitheatrũ, uulgo Colosseum à Neronis colosso, qui in porticu domus Neronis extructus erat, uocabant. In eodem Theatri loco Neronis stagna prius fuere, de quibus in sequẽtibus, hoc libro. Amphitheatrũ hoc etiam Arenam appellabant, quoniam solum arena sparsum, ut decertaturi leuius caderent, minusq; offenderentur: sanguis denique citius absorberetur, ne athletę, quo minus alacriter aduersarium peterent, reformidarent: postremũ ut uncti pugiles ea conspersi, mutuo facilius apprehenderentur. Cauea ipsa, quæ ludorum diebus linteis opperiebatur, hominũ octoginta millia capiebat. Verũ de hoc uide plura apud Plinium,

Pomp.

Pomp. Lætum aliosq; rerum Romanarum scriptores.

Fuluius Flaccus ædem Fortunæ iuxta hoc Amphitheatrũ posuit tanto splendore, ut uix aliud templum magnificentia Romæ cum eo cõferri potuerit. Preter hoc etiam alia multa Romæ templa Fortunæ sacra fuerunt.

Quietis templum similiter in uia Labicana extructum fuit.

De Esquilijs. Cap. IX.

ESquiliæ à Varrone, sicuti etiam ab alijs in plures diuiduntur partes. Et singulis partibus olim à ducibus, qui ea inhabitarũt ante urbem cõditam, nomina sunt indita: ut pars una Cispius, altera Oppius, tertia Septius, sit dicta. Verũ de his copiose Varro. A posteris mutata ea nomina sunt, ut audiemus. Esquiliæ ab excubijs alij dictas putant: Nam cum Romulus Tatio non omnino confideret, ne scilicet clàm circunuentus obtruncaretur, aut regno eijceretur, excu-

bias nocturnas habere cōsueuit. Alij ab aucupibus dictas existimāt, qui illic quisquilijs proiectis, auibus illuderent.

Partem illam montis quæ secundum Labicanam uiam, Quadraginta Martyrū, Clementis, S. Petri in uinculis & Martini templis continetur, Carinarum nomine appellatam fuisse, probat Liuius. Ab ea parte, quoniam primum est inhabitata, merito auspicandum uidetur.

De Carinis, Curia Veteri, & Noua. Cap. X.

CArinæ secundum modum & formam carinarum, ædificia erant, intra Telluris templum constituta. Ruinæ harum adhuc prope templum S. Petri in uinculis cernuntur.

Iuxta eundem locum Curia quoq; uetus à Romulo condita fuit. Noua uero prope Compitū Fabriciū ædificata fuit.

De thermis Titi, et Philippi, Statua Laocoontis, Palatio Vespasiani, domo Balbini et Pompeij. Cap. XI.

THermarum Titi Imperatoris uestigia non procul à templo S. Martini

in

in montibus conspiciuntur. Sunt namq; illic cisternæ, quas Capaces, hodie uulgo Septem Salæ, à numero cisternarum nominantur. Huc usq; Aurea Neronis domus extensa fuit.

Non longe ab eo loco, anno M. D. VI. Felix ciuis Rom. in uinea sua Laocoontis statuam reperit. Hanc summi artifices Agesander, Polydorus, & Athenodorus Rhodij, ex uno lapide ipsum, liberos, draconumq; mirabiles nexus, admirādo artificio expresserunt, sculpseruntq;. Nūc Vaticani in Palatio Vespasiani, apud Titi Thermas uisit̃. Sed plura de hac apud Plinium. Historia ipsa apud Vergilium doctissime expressa habetur.

Post Titi Thermas, inter ortum & boream, ruinę aliarum quoq; apparēt thermarum. Has Philippi Imperatoris fuisse signis quibusdā illic inuētis confirmatur.

Supra Titi Thermas quidam Hadriani thermas collocant: quia hic locus adhuc Hadrianelus appellatur.

Balbini domus in Carinis fuisse autore Lampridio comprobatur.

Ibidē et Pompeij domus fuit, in qua Lenæus libertus eius grãmaticam docuit.

De Cliuo Virbio, domibus Ser. Tullij, Aurea Neronis, Vergilij, ac de turri Mecœnatis & eiusdem Hortis, simulq; de Fortunæ & Felicitatis templo. *Cap.* XII.

PArs ea Esquiliarũ, quæ S. Laurentij templo in Fontana imminet, Cliuus Virbius est appellata. Illic & Fagutalis lucus, in qua Ser. Tullij domus fuit.

Neronis Aurea domus, id spacij quod à Palatij ea parte quæ nunc S. Gregorij ædem, habet, inter Constantini arcum, Colosseum, Carinas, Esquilias, & Mecœnatis hortos fuit, totum occupauit: Quæ cum ipsa quoq; Neronis incendio consumpta esset: eam ubi restituit Aureã nominauit. Cuius amplitudo tanta fuit, ut in circuitu porticus triplices miliarias haberet. Stagnum præterea maris instar, ipsum denique circum septum urbis spe

ciem

ciem præbebat, rura item, & uineta, pa=
ſcua, ſyluas, pecudum & ferarum omne
genus. Domus ipſa et porticus auro per=
fuſa, gemnis diſtincta: deniq; nihil omiſ=
ſum quod ad uoluptatẽ luxũq; faciebat.

In ueſtibulo huius coloſſus, altus CXX.
pedes. Hic Nerone defuncto, Soli dedi
catus, nomen ipſum quoq; permutauit.
Coloſſum autem ab omnium primo in=
uentore denominatum putant.

In eadẽ domo ædem Fortunæ quoq;
incluſit Nero. Hæc dea ex lapide ſphen
gite, foribus ædium clauſis, totã domum
illuſtrabat, tantum à ſe ſplendorem hic
lapis prębebat. Hãc Ser. Tullius primus
conſecrauit, & à Segetibus Seiam deno=
minauit.

Apud Diocliriani thermas, uia eſt quę
ducit ad S. Antonij ędẽ in Eſquilijs, iſthic
turris celeberrima Mecœnatis, in hortis
eiuſdẽ cõſtituta fuit. Horti ipſi amœniſ=
ſimi in Cãpo Eſquilino erãt. In his Pria=
pus, de quo multa Vergilius, colebatur.

Iuxta Mecœnatis hortos, Vergilij domus erat.

Felicitatis templũ in parte domus Aureæ, Neronis incendio abſumptum eſt.

Supra hortos Mecœnatis Aggeres Tarquinij Superbi, mirabile opus, conſtituti fuerunt.

De Siſimini Baſilica, Cãpo et foro Eſquilino, Luco Querquetulano, Iunonis Laciniæ, & Martis, de Fano & ara malæ Fortunæ. Cap. XIII.

BAſilica Siſimini in Eſquilijs apud ædem S. Mariæ Maioris fuiſſe memoratur.

Campus Eſquilinus, prope Mecœnatis turrim, inter montes, ſuper Aggeres, & urbis mœnia eſt. Campus hic olim Foculus, quod cadauera in eo comburerentur nominatus. At quum nidor ciuitati officeret, tota ciuitas, cũ Auguſto, communi conſenſu, campum Mecœnati donarunt, ex quo ille hortos ſuos elegantes admodum exornauit. De his Cicero, atq; alij multa.

Forum

Forum item Esquilinum, in eodẽ mõte fuit.

Pars illa Esquiliarum quæ respicit Lucum Querquetulanum, Iunonis Laciniæ lucum habuit.

In iisdem Esquiliis, Fanum & ara Malæ Fortunæ fuere.

In uia quæ ad portam Interaggeres ducebat, in ipsis Tarquinij aggeribus Gordiani arcus ex marmore, ornamẽtis triũphalibus conspicuus fuit. Ex illius ruinis S. Gregorij in Damaso templũ extructum.

De cliuo Suburrano, Arcu Galieni, Macello Libyæ, uia Prænestina, & Marij trophæis. Cap. XIIII.

IN capite Suburræ, cliuus Suburranus, ab ipsa Suburra nominatus, facilem in Esquilias ascensum præbebat.

Mox apud ædem S. Viti, arcus triumphalis Galieni Imperatoris occurrit, ex lapide Tiburtino conspicuus.

Prope hũc Lybiæ, uel, ut alij uolunt Liuianũ Macellũ fuit, hoc à Macello quo-

dam denominatũ nonnulli uolunt. Qui cum in urbe latrocinia exerceret, deprę hensus, & à Censoribus damnatus, domus eius publicata, ut illic opsonia, & alia quę ad uictũ sunt necessaria uẽderentur. Et ita à Macello, ut dictũ est, nomen retinuit. Alij à domo quæ ibi diruta Macellum cognominata, aliã in eisdem ruinis ædificatã, prioris nomen retinuisse.

Hinc uia Prænestina principium capit, ducitq; ad portam Esquilinam.

In uia hac occurrit à sinistra lateritia moles semidiruta, in qua duo trophæa marmorea erecta, id est, cum spolijs trunci excitati. Hæc à C. Mario triũpho Cimbrico erecta fuisse dicuntur. Quę cũ Sylla disiecisset, C. Cæsar Dictator postea restaurauit. Locus hic ab incolis hac adhuc ætate Cimbrum appellatur. De trophæis consule plutarchum, ValeriumMax. & alios.

De

De domo Aeliorum, Sacello Mariano, regione Tabernola, Thermis & domo Gordiani, Basilica Caij & Lucij, ac de Palatio Liciniano. Cap. XV.

AEliorum domus in eo loco stetit, ubi nunc monimẽta Mariana, & Sacellum Marianum est.

Esquiliarum pars plana, Esquilias inter & Cœlium montem Basilicam'que Lateranensem, hodie Merulana, pro Mariana, apud ueteres Tabernolæ regio dicebatur.

Prope S. Eusebij templum in Prænestina uia, Thermæ & Gordiani domus ædificata fuit. Thermarum ruinæ adhuc cernuntur, unde facile earum amplitudinem splendoremq; æstimare licet.

Inter portam Esquilinam & Næuiam haud procul à mœnibus, ruinæ quædam insignes apparent. Hunc locũ uulgo Galutij thermas uocant. Sed isthic olim insignis illa Basilica fuit, quã Cęsar sub nepotũ Caij & Lucij nomine erexit.

Iuxta S. Balbinæ ædem, ad Vrſum Pileatum, Palatium Licinianum ſtetit.

De aqua Martia ſiue Traiana, & Iſidis templo. *Cap.* XVI.

AQuæ Martiæ ductus, per Taurinam portam tranſiens, per Campum Eſquilinum, ad Dioclitianas thermas in proximos colles perducebatur. Hęc olim aqua Auſeia eſt appellata. Oritur autem ex Piconia fonte in montibus Pelignorum, & per Marſos, et Fucinum lacũ Romã labitur: inter cæteras aquas quæ Romam influunt, frigidiſſima ſaluberrimaq́ꝫ. Hanc Ancus Martius in urbem perducere primum auſpicatus, excepit Q. Martius Rex: Agrippa poſtremo aquæ ductum reſtituit.

Eadem Traiana quoq́ꝫ uocata à Traiano, qui eam in Auentinum perduxit. De aqua Martia, lege plura apud Plinium & Frontinum.

Iſidis templum in Eſquilina regione à P. Victore ponitur.

De

De Suburra, domo Cæsaris, & Læliæ, ac de uico Patricio. Cap. XVII.

SVburra uicus frequentissimus, à foro Romano incipit, & rectà per forum Neruæ, ad diuum Suburranum, de quo supra, hoc libro, unde uię Prænestinæ initium est terminatur. Dicta est autem Suburra, quod sub terrea Carinarũ muro fuerit, uel quod sub urbe antiqua: uel, ut Varro existimat, à pago Succusano.

In Suburra uico Cæsaris domus prius dũ adhuc tenui fortuna cõtẽtus esset fuit.

Lupanaria quoque aliquot in eodem uico fuisse aliquãdo, scribit Martialis.

Vicus Patricius oblique, à Viminali ad Dioclitiani Thermas finitur. De hoc uico plura superius libro præcedenti.

Lælia quoq; domus in eodem uico extitit, ut Martialis testatur.

De Suburra Plana, templo Syluani. Cap. XVIII.

VIminalis ab occasu Quirinalis partem oppositam habet, ualli uero interiacẽti, planæ Suburrę nomẽ fuit.

Ad

Ad radices fermè Viminalis è regione S. Agathæ Syluani templum fuisse, multa extant indicia.

Decem item Tabernæ in eadem ualle fuere olim, à numero nomen sortitæ.

Puteus quoq; D. Probę, in eodem colle, quem Proba iuxta S. Mariæ in Cāpo ædem ipsa fecit.

De Viminali, Palatio Decij, Lauacro Aggrippinæ, Thermis Olympiadis, & Nouati, ac de domo Q. Catuli, Craßi, & C. Aquilij. Cap. XIX.

Viminalem collē, Varro inter Esquilias cōmemorat. Dictus est autem Viminalis à Ioue Vimineo, cuius aræ in eodem monte erant, uel à uiminum illic crescentium copia.

In primo cliuo, apud S. Laurētij in Panis perna ædem, Decij Imperatoris Palatium olim stetisse, ex ruinis demōstratur.

Non procul ab eodem loco, uersus S. Vitalis templum, Agrippinæ matris Neronis lauacra fuisse memorantur.

Olympiadis thermę uersus Suburram ponuntur

ponuntur, quarum uestigia in montis supercilio, adhuc deprehenduntur.

Nouitianæ itẽ Thermę, apud S. Prudentię templum, in monte Viminali ædificatæ fuerunt.

Habuit quoq; Viminalis tres nobilissimorũ domus præclaras, scilicet M. Crassi, Q. Catuli, & C. Aquilij. Harum uestigia adhuc in dorso collis eiusdem manifesta cernuntur.

In eodẽ olim sacrificiũ quoddã celebrabatur, quod Fagutal incolæ uocabant.

De thermis Dioclitiani, Bibliotheca Vulpia, Campo Viminali, porta Interaggeres, & Quirinali ualle. Cap. XX.

THermæ Dioclitianæ in dorso Viminalis dirutæ cernuntur. Atq; ex earundem ruinis facile magnificentiam, & splendorẽ earũ colligere licet. Has Dioclitianus & Maximianus Herculanus inchoârunt, in quibus extruendis XL. millia Christianorum seruili cõditione multis annis laborarunt. Hæ postea à Constantino

ſtantino & Maximiano nouis Imperatoribus abſolutæ atque dedicatæ, de inani thermarum ſumptu, quem impenderũt Romani, lege Senecã, qui eum pulcherrimè depingit.

In ijſdem thermis Vulpia bibliotheca, ab Hadriano, uel, ut alij uolunt à Traiano eò translata fuit, in qua libri lintei, elephantiniq́; principum geſta, s. c. autore Pollione conſcripta erant.

Poſt thermas ſuper Tarquinij Superbi aggere, Cãpus Viminalis ad mœnia uſq; diffunditur. Ibidẽ Interaggeres porta adhuc clauſa cernitur. Tametſi in Cãpo Eſquilino poſita ueriſimilius uideat̃.

Ibidem aquæ ſalientis puteus, quẽ Viuarium incolæ uocãt, ad hũc in eodem Campo animalia multifaria ab ijſdẽ includebãtur. Latibula ferarũ adhuc quoq; eorũ conſpiciũtur. Ex quo etiã apud nos loca altilibus nutriendis accommodata uiuaria uocare conſueuimus.

Interſtitium inter Dioclitiani thermas

&

& Constantini arcum, Vallis Quirinalis appellatur. In hac Romulũ Proculo occurrisse tradunt.

In eadem Fortunæ Publicæ ædes sacra fuit.

De monte Caballo, Quirinalis etymologia, Turri Militiarum, Balineis Pauli, Sacello Neptuni Thermis Constantini, de domo & uico Corneliorum. Cap. XXI.

MOns quem hodie Caballum uocãt, Quirinalẽ ueteribus dictum, multis indicijs & rationibus probatur, adeo ut nemini, rerum Romanarum perito, hic dubium relinquatur.

Quirinalis igitur mõtium ordine sextus, à fano Quirini, Varrone teste, nomẽ trahit. Secundum alios à Quiritibus, qui cum Tatio Curibus uenientes, in eo castra posuerunt. Collis hic oblongus: nam etiam eum collem complectitur, qui inter Collinam & Collatinam portam est. In hoc Lunæ Obeliscus, literis Aegyptiacis inscriptus: Secundum latitudinem à

septen

ſeptentrionem in meridiem uſq; ad turrim, nunc Comitum, porrigitur.

In primo cliuo, ſupra Traiani forum, Turris Militiarũ occurrit: ubi olim Traiani milites ſtationem habentes, turri nomen dederunt.

Eodem cliuo Pauli Balinea extructa: Qui locus uocabulo corrupto, hodie Bagnanapoli appellatur.

In deſcenſu Quirinalis Suburram uerſus, Sacellum Neptuni aliquando ſtetit, id quod ex picturis & ueſtigijs illic repertis apparet.

Hinc ſeptẽtrionem uerſus Conſtãtini Thermas fuiſſe, ruinæ eius loci probãt.

Domus Corneliorũ, in Corneliorum uico, qui adhuc nomen retinet, extructũ fuit. Verum de his alibi quoq; plura.

De Saturni, Bacchi, Solis & Quirini templo, & Porticu, Capitolio ueteri, Sacello Iouis, Iunonis, & Mineruæ, et de domo Pomp. Attici. Cap. XXII.

IN Corneliorum uico, de quo proxime mentio facta, ſtatuæ duæ coloſſeæ erant,

erāt,ſenum duorum,hi nudi,manu cornucopiæ tenent. Has Saturni & Bacchi ſtatuas fuiſſe putāt,cum etiam in propinquo illorū tēpla ſtetiſſe certū ſit, & multis indicijs,ipſis quoq; ruinis,cōprobetur.

E regione Conſtātini Thermarum, in montis ſupercilio,dimidiata ex marmore turris,quam Meſam incolæ uocant,uidetur. Hanc ex Solis ornamentis ab Aureliano excitatis fuiſſe putāt. Coluit nãq; hic Imperator Solē præcipue, ideoq; in numiſmate, SOLI INVICTO, inſcriptionem habet. Et mater eiuſdem, Solis ſacerdos,& ob id templū Soli excitauit.

In dorſo montis,prope dictas thermas equi duo apparent, Praxitelis,& Phidiæ opera cōſtituti. Hos Tiridatis regis fuiſſe tradunt,& Romam translatos.

Ea Quirinalis pars quæ Martiam uallem reſpicit, mōs cum templo Clatræ & Apollinis uocitata eſt.

Haud longe iſthinc, poſt collem hunc alius ſurgit cliuus, ubi Capitoliū uetus,

ſacellum Iouis, Iunonis & Mineruę fuiſſe, uetuſtis literis compertum.

A dextra, è regione locorum iſtorum, ad S. Vitalis ædem, Pomponius Atticus domum, ab auo hæreditate acceptam, cognomento Pamphilianam, inhabitauit. Hæc admodum amœna propter ſyluam quæ illi imminebat fuiſſe ſcribitur.

Eo loco poſtea Quirini templum conditũ, quod perpetuo clauſum, quo arcanũ eſſe ſignificabant, Romulus humi'ne iaceret, an in deorũ numerũ relatus eſſet.

Iſtic & porticus nominis eiuſdem fuit, ubi componendorum negotiorum, & ſponſaliorum trãſigendorum cauſa conconueniebatur.

De Alta Semita, domo Sabini, Vico & ſtatua Mamurri, foro & hortis Salluſtij, ac de Campo Scelerato. Cap. XXIII.

ALta Semita, à Thermis Conſtantini, ad portã Viminalem, per Quirinalis dorſum producta, quadrato lapide ſtrata fuit.

In

In eadē uia ad Malum Punicum, Flauij Sabini domus fuit: in qua Domitianus natus fuiſſe commemoratur.

Vicus Mamurri, & eiuſdem ſtatua ad S. Suſannæ templum olim extitiſſe confirmatur.

Non longe ab eodem templo Salluſtij forū, & horti elegantiſſimi ad Campum Sceleratū, prope Collinam portā diffundebātur Hortorum & Tiburtinæ uillæ adhuc ueſtigia extant, in ualle profunda, inter mōtem ipſum, & uiam quæ ad portam Salariam uiā prębet. In colle, Salluſtij domus conſpicitur. Hæc ab incolis Saluſtrium appellatur. de his uide Ciceronem & alios.

Vltra hortos Salluſtij, prope Collinam portam, locus eſt editus, illic olim Veſtales inceſtus condemnatæ, & uiuæ ſepultæ, ex eo totus ille cāpus, & uia ipſa quæ ad hunc ducit, Sceleratus eſt appellatus.

De tẽplo Salutis, Dij Fidij, Fortunæ Primigeniæ, Honoris, Herculis, Quirini, & Senatulo mulierum. Cap. XXIIII.

QVirinalis sacras ędes plurimas habuit, licet harũ certus locus hodie ignoretũ, ueluti Apis, & Salutis, à Fabio pictore tẽpla depicta, ea Claudij tẽpore incẽsa sunt. A Iunio Bibaculo Dictatore cũ triumpharet de Equis, uota, Cẽsor locauit, secundo Dictator dedicauit.

Sanctus & Fidius dij Sabinorum fuerunt. Hos, domo migrantes, secum cum omni supellectili in mõtem Quirinalem transtulerunt. Idq; numẽ uerbis quidem trinum, re unicum esse dixerunt. Tribus igitur ipsis templo uno in hoc mõte ædificato, unius Sancti nomine appellabatur. Obtinuitq; huiusmodi nominis opinio sanctitatis magnã uim obtinere iusiurandum, quo in trino & unico Numine Medium quis Fidium affirmaret.

Fortunę Primigenię in eodẽ mõte Domitianus prætor urbanus templũ posuit.

Herculis

Herculis præterea templa, & Honoris in eodem monte fuere.

Senatulum item mulierum in Quirinali fuit, ubi prius quotannis solennibus diebus matronarum conuentus fiebāt.

Agonalia etiam in Quirinali celebrata fuisse, memoriæ proditum est.

De Foro Archimonij, Pila Tiburtina, domo Martialis, Circo Floralium, Floræ templo, Officinis minij, & Cliuo publico. Cap. XXV.

INter collem Hortulorum, (de quo supra libro primo, & capite sequēti) & Quirinalem, uallis quadrata, & oblonga est, in eius parte, quæ Clatræ & Apollinis mōti subiacet, Archimonium forum est. Nam ædi quoque in eodem loco hodie constitutæ S. Nicolai, cognomētum de Archimonijs est.

Haud multo post locus est, Pila Tiburtina cognominatus. Illic domus Martialis stetit, ut ipse Martialis testatur.

Hanc Circus Floralium sequitur, ubi quotannis in honorem Floræ deæ, Flo-

ralia festa celebrabantur. Flora autẽ Romæ scortum insigne fuit, quæ cũ arte meretricia ingentes opes congessisset, Pop. Rom. hæredem constituit, ea tamen sub conditione, ut annis singulis, eius diem natalem celebrarent. Verum quum hoc Senatui ridiculum uideretur, pudẽdæ scilicet rei dignitatẽ tribuere, deam Floram, quæ floribus pręesset confinxerunt & eam festis his, ut arbores & fruges bene florescerent, ac prouenirent placabant. Huic deæ templum etiam consecratum fuisse legimus.

Mox Officinæ minij conficiẽdi occurrunt. Iuxta has etiam cliuus Publicus.

De Colle Hortulorum, templo Solis, et sepulchro Neronis. *Cap.* XXVI.

HOrtulorum collis pauca memoratu digna cõplectitur. Inter quæ domus Pincij Senatoris, qui et portę et mõti cognomẽ fecit, hodie enim mõs Pincius, & porta Pinciana dicit̃. Domus uestigia, ad murũ antiquũ in eodẽ loco cernũtur.

Ad eoſdem muros moles, forma hemicy-
cli occurrit, quam Solis templum fuiſſe
autumant.

In eodē colle è regione ſepulchri Mar
celli, in uia Flaminia, in Domitiani ſepul
chro, Neronis quoq; ſepulchrū extitit.

Hortulorum autem collis, à hortis, qui
ſub ipſo, olim perpetuis irrigui aquis fer
tiliſſimi erant, nomen accepit. Ex colle
hoc magiſtratum petituri in campū Mar
tium olim deſcendebant.

DE VRBE PLANA ET THEATRO IN GENERE. Liber Sextus. CAP. I.

T certius quid quoq; loco pla
næ urbis cōſtitutum fuerit, ſci
ri poſſit, linea recta à Capito-
lio, per Pantheona ad Tybe-
rim prope S. Rochi ædem ducatur. Itaq;
urbs propemodum in duas partes æqua
les diſtributa: altera pars à fronte & latere
Tyberim: altera à foro Traiani, uſque ad

Theatrũ Marcelli nepotis ex ſorore Octauia fuit. Huius pars adhuc inter Capitoliũ, & Tyberim, ubi nũc Palatiũ Sabellorũ eſt, cernitur. Capiebat autẽ hominũ octoginta millia. De hoc Theatro uide plura apud Aſconium.

Iuxta ipſum theatrum, Octauię porticus, ab eodem Auguſto in gratiã Octauiæ ſororis excitata. In ea Proſerpinæ raptus, Bacchus, & Satyrus, Praxitelis opera fuere. Apollo, Diana, nouẽ Muſæ Timarchitis opera. In hac porticu etiam Iunonis ædem ponit Plinius, & eiuſdem deæ ſimulachrum.

Iuxta eandem porticum Octauiæ Curia ſtetit, & in ea Cupido fulmen tenens. Hæc curia olim id ſpacij, quod hodie D. Nicolai in Carcere, & S. Mariæ in Porticu occupabat.

Marcello defuncto, Octauia mater eius prope Theatrũ Bibliothecam inſtituit. Primus autẽ Pyſiſtratus tyrannus Athenis omnium diſciplinarum libros publi

cè legendos poſuit, Romæ uero Aſi-nius Pollio.

De Circo Flaminio, & templo Apollinis. Cap. III.

CIrcum Flaminiũ in eo loco fuiſſe, ubi hodie Apothecæ obſcuræ ad ædem S. Catharinæ, ueſtigia adhuc demonſtrant. Dictus eſt autem Flaminius circus, quod circũ Flaminium campum ædificatus fuerit: uel à Cos. Flaminio, qui ad Traſimenum lacũ occiſus eſt. In hoc ludi Apollinares, equeſtresq; celebrabantur. In hunc etiam Senatus ſæpe conſultandi gratia ex Capitolio deſcendẽs conuenire conſueuit. Neptunus quoq; ædẽ in eo ſacram habuit.

Apollinis templum in eodem loco fuiſſe oſtenditur, ubi nunc S. Mariæ templum eſt ſub Capitolio, inter Forum Holitorium, & circum Flaminium, prope portam Carmentalem.

De

De Vulcani, Martis, Bellonæ, Herculis, Iouis Statoris tẽplo, de Columna Bellica, Ara Neptuni, Porticu Corinthia, & Colosso Martis. Cap. IIII.

IN Circo Flaminio templa deorum celeberrima fuere, uelut Vulcani, Martis, & Bellonæ quod uersus portam Carmentalem fuit.

Ante Carmentalem portam, columna marmorea stetit, hãc Romani Bellicam cognominarunt: Erat enim belli inferendi index. Romani antiquitus hunc morẽ belli indicendi retinuerũt: quod Præco, aut ex Fœcialibus unus in eã terram; cui bellum illaturi erant, cum alijs signis, hastam conijciebat: uerum cum imperio propagato remotissimis nationibus bellum sæpe indicendum esset, ne esset necesse, ut dixi, hastam in eam proijcere, in dictam columnã, uersus eam partẽ, quò profecturi erant hastam, figebant.

Herculi Magno, custodi circi Flaminij, ædem in eo constituerunt, is enim in aditu, ab ea parte, ubi nunc S. Luciæ in Apothecis

Apothecis obſcuris templum eſt, poſitus fuit.

M. Fuluius Herculi Muſarũ, templum ex cenſoria pecunia poſuit. Audiuerat namq; in Græcia Herculẽ Muſagetem, id eſt, ducem, comitemq; Muſarum eſſe. Idẽ Fuluius omnium Camœnarum ſimulachra ex Ambracienſi oppido Romam tranſtulit, & ſub Fortiſſimi numinis tutela conſecrauit, ut mutuis auxilijs iuuarẽtur, quies Muſarum Herculis defenſione, & uirtus Herculis uoce Muſarũ. Hãc ędẽ uetuſtate deformatã, reſtituit Martius Philippus, Auguſti uitricus.

In eodem circo etiã Iouis Statoris templum fuiſſe uolunt.

Ibidem & arã Neptuni, quæ olim ſanguine manarit, extitiſſe indicijs quibuſdam colligunt.

Octauius porticum, ab æreis columnis Corinthiam uocatam, excitauit. Hęc inter circum & templum S. Nicolai ſtetit: & Chalcaria quoq; appellata fuit.

Coloſſus

Coloſſus Martis, apud circum Flaminium, in templo Bruti Callaici fuit.

De Porticu Mercurij, et Octauij theatro, domo, atrio, & Porticu eiuſdem, ac de templo Veneris Victricis. Cap. V.

INter circum Flaminium et Tyberim, in ueſtibulo, nũc ædis S. Angeli in piſcina, porticus extat, Mercurio, uel, ut alij uolunt, Iunoni ſacra. Hanc igne exhauſtam, L. Septimius Seuerus reſtituit. Porticus uero quæ in platea Iudæorum, quam Ceuram uocant, Seueri Imperatoris fuiſſe uolunt.

Pompeius inter Marcelli & Hadriani molem omnium primus mãſurum theatrum extruxit, alia enim, ſpectaculis et ludis finitis demoliebantur, & cum opus erat, noua excitabantur. Hoc theatrum cũ Pompeius magna ex parte abſoluiſſet, Caligula extremam manum impoſuit. Poſtea Theodoricus Oſtrogatorum Rex inſtaurauit. Capiebat autem & hoc hominum LXXX. millia.

Prope

Prope hoc theatrum, etiam atrium, seu Curia fuit: Atrium hoc nũc Satrium uocãt: & Pompeij domus, & ante domum porticus. Hæc Pompeij ædificia, Philippo ludos scænicos celebrãte, igne cõsumpta sunt. Iuxta idem Theatrum, D. Claudius Tiberio Cæsari arcũ marmoreum excitauit.

Veneris Victricis templum in eodem theatro fuisse aiunt.

De Thermis Agrippinis, Pantheone, eiusq; porticu, ac Boni Euentus templo. Cap. VI.

A Pompeij arcu uersus septentrionẽ, thermæ Agrippinæ occurunt harũ uestigia in eo loco, qui nunc Cyambella ab incolis appellatur, conspiciuntur. Agrippinæ autem ab ipso Agrippa, qui eas ædificauit denominatæ sunt. Lege Plinium Nat. Hist.

Prope prædictas thermas templum antiquissimum, & inter urbis uetusta templa, hodie nobilissimum, ferè integrum adhuc manet, hoc, quia omnibus propemodum

modum dijs ſacrum erat, Pantheona uo care placuit, hoc mundi, id eſt, ſphærica forma fuit. Hodie S. Mariæ Rotũdæ uocãt. Huius templi ſæpe Plinius & alij meminere, ad quos lectorem remittimus. In huius templi pronao Auguſti & Agrippæ ſimulachra fuere. Martis quoque, & Veneris. In Veneris ſimulachri auricula Cleopatræ unio prætioſus pendebat. Mineruæ item ſimulachrũ Phidiæ opus. Hercules inſuper, ad cuius ſimulachrũ Pœni humanis uictimis ſingulis annis olim ſacrificabant. In templum hoc multis gradibus, ſicut & in cætera, aſcendebatur: à ueteribus enim tẽpla in ſublimi extruebantur, & unico tantum aditu. Porticum huic templo Agrippa addidit, opus admiratione ſumma dignum, hæc à quibuſdam Prothyron appellabatur. Et Porticus nihil aliud ſignificat, quàm πρὸ τῆς θύρας ornamentum aut ueſtibulum. De hac quoque multa hinc inde tradidere ſcriptores. Hoc templum primum D.

Hadrianus,

Hadrianus, postea Antonius Pius instaurarunt.

Templi Boni Euentus uestigia adhuc quadrata & oblonga perspiciuntur inter Mineruæ, & S. Eustachij plateas. Hic deus olim colebatur ut omnia prospere feliciterq; euenirent. Simulachrum eius habitu pauperis, dextra pateram, sinistra spicam tenentis erat.

De thermis Neronianis, & Alexandrinis, & de Circo qui Agon dicitur. Cap. VII.

POst S. Eustachij ædẽ, inter Pantheonis et Longobardorum plateas, thermarum & fornicuum Neronis uestigia cernuntur.

Prope has Alexãder alias nouas, aqua quam Alexandrinam uocant, inducta, excitauit, splendidas admodum & amœnas, de quibus multa Lampridius. Iuxta has Hadriani thermas fuisse quidam existimant, & in eo loco, ubi S. Aloisij templum est collocant.

In urbis Planæ parte celeberrima uesti-

gia circi spaciosissimi, quē hodie Agonē uocāt, cernūtur: sic dictus, quòd Agonalia, à Numa in Iani honorē instituta, in eo ad diē IX. Ianuarij celebrent, uel quòd omnis generis spectacula, quæ à Græcis agona dicuntur, in eo edere consuetudo fuerit. Hunc à Nerone uel Alexādro extructum uolunt: utpote quorum alia quoq; ornamenta in eodem loco fuerūt: cōsueuerunt enim Principes ferè in uno loco monimenta sua ponere.

De Neptuni templo, Terento, Ara Ditis, ac Palude Caprea. Cap. IX.

IN ripa Tyberis, ubi nūc S. Blasij, olim templū Neptuni stabat: id ab Hadriano restitutum. In eo tabulæ quæ naufragia picta habebant, reponebantur.

Terentus in campo Martio locus est, eò sic dictus, quòd in eo ara Ditis occultata esset, uel, quod aqua Tyberis profluētis ripas eius loci tereret: Aut quòd Euander ex Arcadia in eum locum profectus, cum classe constitisset.

Illic Proſerpinæ etiam aram ſub terra bello Albano, ut ipſis ſolis cognita eſſet, occultauerunt.

In eodem Campo Palus Caprea quibuſdam fuiſſe uidetur, ubi Romulus ſubita tempeſtate exorta, è medio ſublatus eſt. De qua re Liuius.

De domo Coruina, uia Lata, & templo Iſidis. Cap. X.

ALtera urbis Planæ pars, ſecũdum radices Quirinalis, à foro Traiani ad portam Flaminiam producitur.

In ea parte urbis, prope Capitoliũ domus Coruina ab ea gente ædificata fuit, & in hanc uſq; diem uetuſtum nomẽ reſeruat, Macellum namque Coruorum uulgo dicitur.

Ab ea domo ad Septa campi Martij uia Lata; antiquo nomine retẽto, producitur. In eadem uia S. Mariæ templum, cognomento, in uia Lata.

In eadem uia Iſidis templum olim conſtitutũ, prope Septa ad S. Marcelli ædem

fuiſſe

fuiſſe dicitur. Iſis autem Aegyptiorũ dea fuit. Ea quoq; Romæ cum Oſiride, qui Serapis eſt cognominatus colebatur. A quibus Iſeum & Serapeum loca publica in regione Flaminia fuerunt. In Iſidis autem templo cum inceſtus cõmiſſus eſſet, Tiberius ſacerdotes eius templi crucibus affigi, & templum euerti iuſſit. Fuerunt etiam alia templa huius deæ Romæ. Caracalla enim eius ſacra Romam tranſtulit, & ſumma obſeruatione coluit.

De arcu Camilli, templo Mineruæ, & foro Suario. Cap. XI.

DEſcendenti à uia Lata, Pantheona uerſus, arcus antiquiſſimus occurrit, hunc Camillo quidam, ſed falſò, erectum putant, nam eius tẽpore arcus adhuc longo pòſt tẽpore in uſu nõ erãt, neceſſe eſt ergo alterius fuiſſe Imperatoris.

Mineruæ templum inter arcum hunc et Pantheona extruxit Cn. Pompeius, in quo omnium ſuorum geſtorũ ſummam breuiter complexus eſt, & alia in hono-

rem urbis Rom. inſignia in eo cõſtituit, atq; exornauit. De hoc lege Plinium.

Ad Quirinalis radices, in Columnenſium hortis, prope cliuũ, qui nũc in montẽ Caballum ducit, forum Suarium olim fuerat. Suarium autem à ſuibus in eo uenundãdis dicitur. Varro namq; teſtis eſt, ueteres loca cõſtituta habuiſſe ubi res peculiariter uenderent, & ab ijs rebus locis ipſis quoq; nomina impoſita: Sic à bouibus, forum Boariũ, à piſcibus Piſcarium, à ſuibus Suarium, ab holeribus Holitorium forum uocatum, &c.

De Campo Martio, ſiue Tyberino. Cap. XII.

QVoniam libro primo, de campo Martio, ſatis ubi fuerit declaratũ eſt, non erit neceſſe hic repetere. Verum unde dictus ſit Martius, breuiter hoc loco conſiderãdum. Dictus eſt igitur Martius, quod Marti ſacer eſſet. Nã Tarquinijs regno eiectis, quicquid agrorum & fructuum quoq; habebant, ijs qui nullos habebãt agros diuidebãt, unico campo

po Martio excepto, hic quoniam Marti dicatus fuit, ut in eo ludi fierent, & iuuentus exercitaretur, fructus quoque, qui tum forte creuerant, sacros existimabant, fas igitur nō esse putabāt eos distribui, sed in Tyberim conijciebant, unde nata est insula Tyberina, de qua infra, libro ultimo. Hoc campo igitur, præter natiuā loci pratorūq; amœnitatē, ornamenta etiā, & statuæ illustrium uirorum in eo erigebātur. Et ex Capitolio, cum ille locus angustus nimium esse cœpisset, propter ornamentorum, quæ quotidie inferebātur, multa ex eo in Campum Martium trāslata sunt. Hic cāpus Tyberinus dictus ab antiquis, sicut etiā Tyberis Martius.

De porticu, templo, columna, & Palatio Antonini Pij, ac de Septis, siue Ouilibus. Cap. XIII.

INter Sciarræ Pantheonisq; plateas, iuxta S. Stephani templū in Trullio, porticus cernitur, quā pleriq; propter eiusdem templi propinquitatem, Antonini Pij fuisse arbitrantur. Columna insuper

Antonini haud procul distat. Hanc Colchis instar Traiani columnæ (de qua supra) altissimã excitauit. Inter columnam hanc, et porticũ, hic Imperator Palatium quoq; insigne habuisse memoratur.

Inter eandem columnam & aquã Virginem Septa Campi Martij fuisse dicuntur. Erant autem Septa, loca tabulis ligneis inclusa, & undique uallata, in quibus Pop. Rom. in Magistratus creatione suffragia laturus includebatur: Eadẽ ob ouilium similitudinem, Ouilia ab aliquibus sunt appellata: Hęc à Liuio iuxta uiam Fornicatam Flaminiãq; ponũtur.

De monte Citatorum, Villa Publica, Templo Neptuni, & Ponte in Campo Martio. Cap. XIIII.

SVrgit inter Columnã Antonianam, & S. Laurentij in Lucina ædem, tumulus, qui nunc Citorus, pro Citatorum appellatur. Nõ quod mõs esset, sed quod in eum, tanq; in mõtem, Pop. Rom. Magistratibus creãdis suffragia laturus conueniret. Sunt qui Acceptorium à suffra

gijs

giis accipiendis: siue Septorum, à proximis Septis nominatum existimant. Hūc collīculū ex ruinis porticus alicuius, aut uillæ Publicę creuisse uolunt. Fuit enim olim Villa Publica in modū Curiæ, domus ampla: in hāc Legati hostium, quibus neque in urbem patebat aditus, neque in Græcostasi hospitium concedebatur, recipiebantur.

Iuxta Septa, templū cum Porticu pulcherrima Neptuno exornauit M. Agrippa, ut autor est Dionysius.

Apud Citatorum collem, & Antonini columnā, pōs iuxta Septa erat, per quē citati datis suffragiis, ne laturis sese immiscerēt, et cui tulissent suffragium, significare possent, transeūtes separabantur.

De aqua Virgine, Lacu & Aede Iuturnæ, ac Pietatis. Cap. XV.

AQua Virgo, quæ adhuc potu suauis antiquum nomen retinet, prope Salarium pontem concipitur, & profundissimo ducta cuniculo, per Collati-

nam portam influens, ſub Hortulorũm colle attollitur: deinde arcuato opere per Martium campum deducta, multis accolis aquam in uſum adminiſtrat, & Lucullanis hortis finitur.

In Martio campo etiam Iuturnæ, Turni ſororis fons & lacus aqua ſaluberrima fuiſſe dicitur: & hãc Nympham à iuuando Iuturnã dictam, recte affirmãt, quòd hæc ægrotos iuuare putaret. Locus ipſe corrupto uocabulo, hodie Lotreglio appellatur. In eodem campo, ubi nunc S. Saluatoris tẽplum eſt, Pietatis olim extitiſſe memoratur.

De arcu Domitiani, Obeliſco campi Martij, & Amphitheatro Claudij Imperatoris. Cap. XVI.

ARcus triumphalis mutilatus, ornamentiſq; omnibus nudatus, inter S. Sylueſtri & Laurentij in Lucina ædes ſacras, uiam amplexus Flaminiam, Domitiano Imperatori adiudicatur. Hinc, præter alia indicia, illi addicunt, quod is Imperator multos ubiq; arcus excitauit.

Hunc autem arcum Tripolim uocant, ut qui à tribus ciuitatibus deuictis nomen acceperit.

Obeliscus quoque in Campo Martio quem Augustus ex Hieropoli Aegypti ciuitate Romam transtulit. Et prȩter insignia, & inscriptiones mirabiles quæ in eo uidebantur: Augustus quoq; alia, nō minori admiratione ornamenta adiecit. Sed de his legere Plinium præstat.

Claudius Imperator iuxta Septa in cāpo Martio amphitheatrum, statuis & colūnis pulcherrime exornatū ædificauit.

De Valle Martia, Palatio, & Porticu Augusti, de Domitiani Naumachia, & Flauiæ gentis templo. Cap. XVII.

VAllis Martia à campo Martio nomen habet, inter Tyberim & Hortulorū collē iacet, in hac, loco cæteris depressiori, Domitiani Naumachiȩ, ubi nauales pugnas olim cōmisit, apparēt. Hoc loco antea Augusti Naumachiā fuisse, uerisimile est, quȩ cū à Domitiano repur

gata esset, ab ipso postea nomen retinuit. Lege Suetonium.

Iuxta hanc Naumachiã, Flauiæ gentis templum fuisse putatur.

In hoc campo Porticũ, & Palatiũ Augusti ædificatã fuisse, probat Iulius Capitolinus.

De Augusti Mausoleo, & iuxta eum Obeliscis duobus, deq; Marcelli sepulchro. Cap. XVIII.

AVgustus in ualle Martia, inter uiã Flaminiam, & ripam Tyberis, iuxta S. Rochi ædem, Mausoleum sibi & omnibus Imperatoribus, toti deniq; genti suę sepulcrũ instituit. Moles hæc instar turris est, quę ad portã Populi cõstituta, et spoliata suis ornamentis cernitur: quã Marcelli sepulchrum fuisse uolunt. Mausoleum autẽ propter Mausolei regis Cariæ sepulchri similitudinem, quod ei Artemisia uxor extruxit, suum etiã cognominauit Augustus. Lege Cassiodorum, Strabonem & alios eadem de re.

Iuxta

Iuxta Augusti Mausoleum, obeliscos duos fuisse testantur ruinarum uestigia.

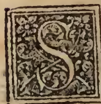
De Via Flaminia, Trophæis Marij, & quibusdã alijs ornamentis campi Martij in genere. Cap. XIX.

CN. Flaminius, M. Lepidi collega, deuictis Liguribus, uiam Flaminiã strauit. Hæc à Placentia per Naruiã, Fulligneum, Nuceriam, Callium, Fortunæ fanum, Pisaurum Ariminum ducebat. Vide Liuium & Suetonium.

Inter Augusti Mausoleũ, colleq́ Hortulorum, trophæa Marij de Iugurtha fuere. Trophæa autem Varrone teste, à τροφῆ, uoce græca, quæ fugam significat, dicta sunt, quod hostium in fugam conuersorum occisorumq́ spolia & exuuiæ in stipitibus suspendi consuetudo esset. In Campo Martio, Syllæ Hirtij & Pansæ, Iuliæ, Britannici, Drusi, D. Claudij, & aliorum fortium uirorum sepulchra fuerunt. Alia itẽ innumera ornamẽta, de quibus supra quoq; hoc libro.

DE

DE TYBERINO FLVMINE. Liber Septimus. CAP. I.

SEquebatur iam ordine Ianiculum totaq; Transtyberina regio, sed quoniã hæc â reliqua urbe flumine Tyberi separatur, de eo quoq; pauca quædã dicere conuenit. Et primum quidem nominis ratio explicãda est. Tyberim igitur ἀπὸ τῆς ὕβρεως dictum existimant. Siculi enim quũ Carthaginenses olim prælio superassent, ut eorũ ciuitas firmior esset, fossam & aquã circumduxerunt, quam in hostium contumeliam, ὕβριν uocarumt. Iidem cum iuxta Romam postea castra posuissent, flumini hoc idẽ nomẽ imposuerũt, prius Albula illi nomẽ erat. Alij à Tyberi, rege Thuscorũ qui in ripis eius occisus est. Varro à Tyberi regulo Veientiũ uicino, Tyberim nomẽ accepisse existimat: In sacris Tyberinus, communi sermone Tyberis, in poësi Tybris legitur. Antiquis

etiam

etiam Rumon, quasi ripas ruminans, dicebatur. Vna urbis parte Terẽtus, quòd ripas tereret appellatus. Oritur autem in Apennino supra Arnũ, tenuis primum: & anteq̃ Romã intrat, XL. amnibus in se receptis, ita auctus excreuit, ut onerariȩ maritimæq́ naues, in eo Romã usq; pertrahi possint. Hic Thusciam ab Vmbris, Sabinis, & Latinis dirimens, urbem à septentrione ingreditur, à meridie inter Hostiensem, & Portuensem, à dextris Ianiculum, à sinistris urbẽ relinques, prope Hostiã in mare Tyrrhenũ uno ostio exoneratur. In ripa huius, tanq̃ numini sacra, nihil ædificare licebat. Aluei quoq; & riparum, custodes cõstituti erant. Sed de flumine hoc Plinius & alij multa memoriȩ tradiderunt.

De Pontibus supra Tyberim extructis. Cap. II.

CVm Tyberis, ut dictũ est, adeo profundus sit, ut etiã naues maximas ferat, pedibus transiri nequit, ergo pontibus instructis, urbem Trãstyberinæ regioni

gioni cõiungere necesse fuit. Primus itaque Hercules Gerione occiso, põtem in eo loco, ubi postea Sublicius constitutus est construxit. Ante urbẽ cõditam etiam pons Sacer uocatus, Tyberim transibat, in quo homines deijciendo in Tyberim, Saturno sacrificabatur: Sed eo sacrificãdi ritu per Herculem abrogato, iussit stirpea hominum, simulachra quæ Argeos uocabantur, deijci. Post urbem conditam pontes extructi numero octo, scilicet Miluius, Aelius, Vaticanus, Ianiculensis, Cestius, Fabricius, Palatinus, & Sublicius: hos omnes prẹter Sublicium Totilas demolitus est.

De Ponte Miluio. *Cap.* III.

MIluius pons, quem nunc Moluiũ uocant, in uia Flaminia situs est, & ultra primum lapidem ab urbe distat. Hic à M. Scauro in Censura Syllanis tẽporibus extructus. Hunc sæpe demolitum iterumq́ restauratum aiunt.

De ponte Aelio, nunc S. Angeli, Vaticano, siue Triūphali, ac Ianiculensi, siue Aureliano. Cap. IIII.

POns, nunc S. Angeli, olim Aelius, ab Aelio Hadriano denominatus. Is enim pontē ipsum, & iuxtà sepulchrū, quod Hadriani Molem uocāt excitauit. Infra hunc pons est, qui in Vaticanum montem & campum mittit, & ob id Vaticanum: alio nomine uero Triumphalem, pontē quia per ipsum triūphantes in Capitolium lęti Ioui congratulatum ascenderent, cognominarunt. Huius pontis pilæ è regione S. Spiritus hospitali, in Tyberi adhuc uidentur.

Tertius à proximo Ianiculo Ianiculensis: & à uia, uel porta Aurelia, Aurelij pons quoq; dictus est. Antoninus Pius hunc marmoreum strauit: qui ciuilibus bellis demolitus Ruptus est dictus. Hūc postea Xystus IIII. Pont. Max. instaurauit & suum illi nomen indidit.

De

De Ponte Fabricio, & Cestio. *Cap. V.*

POst Aurelium pontem stadio uno, è regione Theatri Marcelli, in medijs Tyberis fluctibus, insula surgit: hanc prius pōs Tarpeius, à rupe Tarpeia propinqua, postea Fabricius, à L. Fabricio, qui eo ponte insulam urbi coniunxit, est cognominatus. Idem pons nunc Quatuor capitū à quatuor marmoreis simulachris quadrifrontibus ad pontis aditū collocatis appellatus est. At qui eandem insulam Transtyberinæ regioni connectit, Esquilinus, siue Cestius olim, nunc pons S. Bartholomæi est uocatus.

De Insula Tyberina. *Cap. VI.*

DE huius insulę origine, supra in descriptione Campi Martij habuimus. Liuius, & Dionysius etiam hanc historiam copiose describunt. Habet hæc biremis formam, ubi latissima est, teli iactum non excedit: Longitudo stadia circiter duo complectitur. Hæc olim Lycaonia dicta: Aesculapio, cuius simula-

chrum ex Epidauro in eam aduectum, sacra est. De Aesculapio, eiusque fano, lege Plinium.

Ioui item templum in ea est à C. Seruilio Duumuiro dedicatum, à L. Furio annis sex antè, bello Gallico uòta. In eadem insula propter Aesculapiũ in agris ægri ponebantur. Et prope eiusdem dei templum erat nosocomion, id est, ægrorum sanandorum locus: Quòd hic deus medicinæ inuentor, cultorque esset.

Fauni in eadem fanum fuit, sed propter flumen, huius uestigia uix apparẽt amplius. Faunus primus dijs fana templaque consecrauisse dicitur, & ob hanc causam ab eodẽ templa dijs sacra, fana sunt appellata. D. Iulij statua illic fuisse Cor. Tacito, & Suetonio autoribus comprobatur.

De Ponte Senatorum, siue Palatino & ponte Sublicio. Cap. VII.

INfra dictã insulã, ad teli iactum septimus pons est, qui Senatorum à Senatoribus

toribus dicitur. Hic etiam à monte Palatino propinquo, Palatinus uocatus. Hodie ab æde S. Mariæ uicina, S. Mariæ Aegyptiacæ pons nominatur.

Sequitur ultimus pons Sublicius, qui etiã uetustissimus habetur. hic primũ ligneus ad Auẽtini radices ab Anco Martio, sine clauo ferreo, & fulturis, contignatione sola ita compactus, ut belli tempore adimi posset. Sublicius autem à sublicibus, id est, magnis trabibus dictus. Aemilius Lepidus hunc postea lapideum compegit, & ex suo nomine Aemilium donominauit. Sunt qui ex marmore stratum uelint, & inde pontẽ Marmoreum appellatum. In hoc olim pauperes à transeũtibus stipem petentes sedebãt. Ex hoc facinorosi in Tyberim etiam præcipitabantur. Hic quoq;, ut alij pontes, sæpe demolitus, ab alijs atque alijs instauratus.

De

De Transtyberina regione, Rauenatiũ, & Fortis Fortunæ templo, Thermis Sauerianis, hortis Cæsaris, ac de aqua Alsietina, & de pratis Mutijs. Cap. VIII.

TRanstyberina regio, à monte Ianiculo, qui illi plurimus imminet, priscis tẽporibus nomẽ habuit: Rauenatiũ etiam urbẽ ab antiquis nominatam reperimus, à Rauenatiũ classe, qui cum Romanis auxilium tulissent, in Ianiculo habitandi potestas, ne aliquando ab hostibus mons occuparetur, est data. Et cum hæc regio à uilissimis hominibus, & sordidas artes exercentibus incoleretur, nihil memorabile in ea propemodũ, preter pauca quædã, fuit. Seuerinus Thermas illic extruxit. Cæsar hortos & Naumachiam ibidem adornauit. Fortis Fortunæ templum quoq; eadem regione Tiberij tempore dedicatum.

Alsietina aqua, ex Alsietino lacu, uia Claudia in hortos Augusti, & Naumachiam perducta, Transtyberinæ regioni seruiebat. Hæc aqua Augusta etiam ab

aliquibus eſt nominata. Vide Frontinū, qui de aquis Romanis copioſe cōſcripſit.

Mutius cū ſe pro patria mori ultro obtuliſſet, à Pop. Rom. regione trans Tyberim donatus eſt. Et hic locus prata Mutia hac tempeſtate adhuc uocatur: Iuxta Naualia Transtyberina olim Ludi piſcatorij celebrabantur.

De ſepulchro Numæ, & Cæcilij poëtæ, Tribunali Aureliano, Ianiculo, & hort.s Martialis. Cap. IX.

NVmæ regis ſepulchrum ſub Ianiculo fuiſſe, arca eius, & libri illic longo pòſt tempore effoſſi, cōprobant. Vide Liuium, Solinum, &c.

Tribunal Aurelianum, & Naualia in eadem Transtyberina regionem fuiſſe, ab ijſdem autoribus commonſtratur.

Ianiculo, Ianus, qui in eo habitauit, & poſtea ſub eo ſepultus, nomē dedit. Hic eandem illic ciuitatem ædficauiſſe fertur. Ianiculus etiā Antipolis dictus eſt, ut Roma Saturnia.

Cæcilius poëta ſub eodem Ianiculo ſepultus

pultus fuisse prædicatur. Martialis horti amoenissimi in eodem Ianiculo, ut ipse libro primo testatur, fuere.

De monte & Campo Vaticano, templo Apollinis, & Martis, Naumachia, Circo, & hortis ac, de Obelisco Cæs. Cap. X.

VAticanus mõs, & campus ipse, extra urbem in Transtyberina regione fuere, & eo loco ubi hodie est S. Petri templum, et Pontificis Palatium: Vaticanus autem dictus est, à Vaticano deo, cuius instinctu uaticinia illic edita, credidit antiquitas. deum Vaticanum ideo dixere, quod penes hũc uocis humanæ initia essent, quoniam pueri simulatque in lucem edũtur, huius dei syllabam primam statim proferunt.

Apollinis templum in Vaticano, eo loco fuisse putant, ubi hodie S. Petronillæ: & Martis, ubi S. Mariæ cognomento in Febribus in uia olim Triũphali est. Gellius scribit Iulium Paulũ poëtam in Vaticano hortos habuisse.

Vallis Vaticana ibidē uidetur, in hac Nero pro regendis equis ſpacium incluſit. Cōuenticula itē & Cauponas ibidem adornauit. Hortos quos illic Nero habuit, ad uaria Chriſtianorū ſupplicia obtulit. Totumq́ hoc ſpaciū incluſum Circū appellauit. Naualia præterea, ſtagna, Naumachiæ illic fuere. Obeliſcus quoq́ Cæſaris in uia Triumphali adhuc erectus conſpicitur.

De uia Triumphali, aqua Sabbatina, ſepulchro Scipionis. Cap. XI.

DE uia Triumphali etiā ſupra mentio facta eſt, dicta Triumphalis eſt, quod pompa triumphalis per eam in Capitolium procedebat, hæc ut & aliæ, ſilice ſtrata fuit. Continuabatur autem olim ad porticū poſteriorem S. Celſi, & campum Floræ petebat, ab hoc templum olim Iunonis, nunc S. Angeli: hinc ad S. Georgij templum in Velabro. In Pontificalibus hortis multæ aliūde illuc tranſlatæ conſpiciuntur antiquitates; ut Nili ſimu-

li simulachrum, & omnia animalium in eo crescentium genera. Tyberis, cum lupa, urbis cõditoribus ubera præbentem. Apollinem cum arcu & spiculis. Laocoontis statua, de qua supra. Cupidinẽ iuxta Venerem. Et alia multa illic in porticu & hortis apparent.

Sabbatina aqua, à Sabbatino Anguillariæ lacu Romam perducta: postea ab Hadriano aquæductu restituto, in D. Petri Basilicã ad sacerdotũ usum perducta.

In Vaticano campo, nõ longe ab Hadriani mole, meta, seu pyramis olim stetit: sub qua Scipionis Africani sepulchrũ fuisse ferunt.

De Mole Hadriani & Pratis Quintijs. Cap. XII.

AElius Hadrianus, iuxta Aeliũ pontem, è regione Mausolei Augusti, ingentem molem, pro suo sepulchro excitauit. In hoc primum ipsius, postea omniũ Antoninorũ cineres sunt reconditi. Hæc hodie Pontificum præsidium est. Eadem quoq; Crescentij arx, à Cre-

ſcentio quodã duce factioſo, qui eũ diu tenuit denominata eſt. Vide Procopiũ.

Prata Quintia in Campo Vaticano, à Q. Cecinnato cognominata fuerunt. Lege Plinium. Hodie Aprata nominãtur.

De ijs quæ extra portam Flumentanã, & Collatinam fuere, uel nunc ſunt. Cap. XIII.

FLaminia uia primum extra portam Flumẽtanam occurrit. Hæc, ut antè quoque demonſtratum, à Cn. Flaminio Ariminum uſq; perducta. Hãc ſilice intra urbem, extra urbem glarea ſtrauit: Sic omnes quæ Romæ ſunt uię, munitæ dicuntur. In hac uia Auguſtus pontes quatuor extruxit, quarum ueſtigia hodie uix apparent. Ad hãc Cæſar uillã, quam ad Gallinas uocabat habuit. Rationem nominis tradit Liuius. Viæ Flaminiæ iuncta fuit Claudia, in qua Ouidij horti extiterunt.

Aemilia uia, à Lepido Flaminij collega conſtrata, ab Aemilia regione, Bononiam uſq; ducit. Aemiliæ autem uię duę

fuiſſe

fuisse perhibētur, una quę Flaminiã excipiebat: altera quam Scaurus strauit, quę per Pisas & Lunã in Sabatios ducebat. Tyberina item uia fuit, & Cassia, extra portam nũc Viridariam, quæ Sutrium, Vetrellam, Viterbium'que in Vulsinensem mittebat.

Clitellæ loca quædã sunt in uia Flaminia, parum decliuia deuexaq́ʒ.

Extra Collatinam portã, uia eiusdem nominis est.

De ijs quæ extra portam Collinam fuisse traduntur. *Cap.* XIIII.

VIa Collinæ portæ Salaria uocatur, Sabini enim salem in urbẽ per eam inferebant. In ea Salarius pons fuit. Ducit autem Salaria in Sabinos: Excipitur uero à Numentana. In Salaria Veneris Erycinę templum à Fabio Dictatore uotum, dedicatũ uero à L. Portio. Ibidem Veneris Verticordiæ simulachrum erat, sic dictum quod hominũ à libidine uerteret animos. Honoris item templum

& ara in ea: & Licinij Augusti tonsoris sepulchrum.

De ijs quæ extra Nomentanam portam, & Interaggeres fuere, uel hodie sunt. Cap. XV.

EXtra Numentanam uia, nominis eiusdẽ incipit: hac itur Numẽtum. Eadem Ficulnensis, à figlinis in eo loco constitutis sic appellabatur. Næniæ quæ cãtu flebili, funeribus interesse solẽt, extra portam hãc templum habuisse dicuntur. Ita alijs dijs immitibus, qui humano generi nocere creduntur, templa, sed extra portam, ut minus noceant, constituerũt, ut Febri, Marti Vltori: Nemesi, &c. In Numẽtana uia, circa templũ S. Agnetis, Bacchi uetustissimum templum apparet. In eadem Numentanus pons est, è Narsete eunucho extructus. Inter hanc & Salariam Suburbanũ Neronis liberti fuit, in quo Nero mortẽ sibi consciuit.

Extra Interaggeres portam Castrum Custodiæ est, ubi milites Dioclitiani in statione fuerant. Illic Viuarium quoque, nunc

nũc Viuariolum uocatum cernitur, ubi uariæ beſtiæ, ad uoluptatẽ potius, quàm uſum nutriebantur.

De ijs quæ extra portam Eſquilinã, Næuiam, Cœlimontanam, & Gabiuſam, fuere, uel ſunt. Cap. XVI.

A Porta Tiburtina, uia eodem nomine procedit, quę Tibur ducit. In ea pons Mameus eſt, uulgo Mamolo uocatur, nomen ab Alexãdri matre, que eum reſtaurauit, habet. Iſthic & Puticolę, à puteorum multitudine nominatæ ſunt. Lucanus quoq; pons, extra eãdem portam Anienem trãſit. Anio Vetus, & Nouus extra eam portam concipiuntur.

Extra portam Eſquilinã Labicana uia eſt, & Prænestina. In Prænestina aqua Appia, ab Appio Claudio in urbem ducta initium ſumit. Virgo aqua in eadem uia militibus olim demonſtrata, ex eo loco in urbem deducitur.

Verum de aquis Romanis uide Frontinum, hic cuiuſq; ortum, aquæductum finem ac uſum pulcherrime deſcribit.

A porta

A porta Cœlimontana incipit uia Cāpana: quæ Latinæ iungitur: Inter Cœlimontanam & Latinam, Gabiusa porta constituta est, & ab hac uia olim Gabiusa exibat, & hæc Gabios ducebat, hi ad Prænestinam uiam habitant.

De ijs quæ extra portam Latinam & Capenam fuere uel sunt. Cap. XVII.

Latinæ uiæ Latina porta & nomen & principium dedit. Hæc per Leuicanum, nūc Valmontanum ac Latinos producitur. In hac Fortunæ muliebris tēplum olim stetit, & eiusdem deæ simulachrū. De hoc Val. Maximus. In eadem uia Tepula aqua cōcipitur. A porta Appia, uia eiusdē nominis egreditur, & ab Appio Claudio Capuā usq; strata. Consule Strabonem.

Ad Capenam portam Martis Bellatoris, uel Gradiui templū fuit, & in eo Martis ancile. Iuxta idem templum lapis Manalis, qui in ciuitatem per siccitatem allatus, statim pluuia exorta, unde Mana-

lis

lis appellatus fuit. In uia Capena Deæ Bonę sacrariũ stetit: apud hoc Clodium, & M. Papyrium interfectos affirmant. Iuxta Capenam portam ara Apollinis, Spei, Mineruæ, Honoris, templa fuisse aiunt. Tempestatis item ædem à Marcello conditam. Ridiculi quoq; templũ ibidem constituerunt. Cũ enim Annibal in ea parte castra posuisset, irrisus illususq; discedere coactus est. In Appia uia pons Valentinus fuit, à Valente Imperatore extructus. In eadem prope Masicũ montem Sinuessa est. Hæc uia sepulchra insignia habuit, ut Calatini, Scipionum, Seruiliorum, Metellorum, Tulliorũ, Ennij, Pompeij, Horatiorum, aliorumq;. In ea parte etiam campus, ubi Horatij depugnarũt, cernit̃, & in eo aqua & fons Mercurio sacer erat: ad hũc cum Pop. Rom. accessisset, primus quisq; in eam lauri ramum intingens, proximos ea spargebat. Mercuriũ inuocãs, ut aspersis peccata, præsertim periuria delerẽtur. Lucus etiã

Egeriæ

PVB. VICTORIS DE VRBIS ROMAE REGIONIBVS & Locis libellus.

REGIO PRIMA, *Porta Capena.*

Vicus & Aedis Camœnārū.
Vicus Drusianus
Vicus Sulpiti Vlterioris.
Vicus Sulpiti citerioris.
Vicus Fortunæ Obsequentis.
Vicus puluerarius.
Vicus Honoris & Virtutis.
Vicus Trium ararum.
Vicus Fabriti.
Aedis Martis.
Aedis Mineruæ.
Aedis Tempestatis.
Area Appollinis.
Area Spei.
Area Galli, siue Thalli, siue Galliæ.
Area Pinaria.
Area Carsuræ.
Lacus Promethei.
Lacus Vispsani uel Vespasiani.
Balineum Torquati.
Balineum Vectij Bolani.
Balineum Mamertini.
Balineum Abascantiani.
Balineum Antiochiani.
Thermæ Seuerianæ.
Thermæ Cōmodianæ.
Arcus diui Veri Parthici.
Arcus diui Traiani.
Arcus Drusi.
Mutatorium Cæsaris.
Almo fluuius
Vici.9
Aediculæ.10
Vicomagistri.36
Curatores.2

De-

Thermę Traiani Cęsa. Augusti
Thermę Philippi Cęsa. Augusti
Lacus pastoris
Schola quæstorum
Schola Capulatorum
Porticus Liuia
Castra Misenatium
Suburra
Vici.8
Aediculæ.8
Vicomagistri.24
Curatores.2
Denunciatores.2
Insulæ.2757
Domus.160
Horrea.18
Balineæ priuatæ.80
Lacus.65
Pistrina.12
Regio in ambitu continet pedes.12450

REGIO QVARTA,
Templum pacis.

TEMplum Remi
Templum Veneris
Templum Faustinæ
Templnm Telluris
Via Sacra
Basilica Constantini
Basilica Pauli Aemilij
Sacri portus
Forum Transitorium
Balneum Daphnidis
Porticus Asidata
Area Vulcani cum Vulcanali, ubi lotos à Romulo sata, in qua
Area sanguine per biduum pluit
Buccina aurea, uel Buccinum aureum
Apollo sandalarius
Horrea Cartharea uel Tastaria uel Testaria
Sororium tigillum
Colossus altus 102. & semis, habens in capite radios 7. singuli pedum 22. & semis
Meta sudans
Carinæ
Domus Pompeij
Auita Ciceronum Domus
Vici.8

Q Aediculæ.8

Aediculæ.8
Vicomagiſtri.32
Curatores.2
Denunciatores.2
Inſulæ.2757
Domus.138
Horrea.8
Balineæ priuatæ.75
Lacus.78
Piſtrina.12
Regio in ambitu conti-net pedes.13.Mil.

REGIO QVINTA, *Exquilina cum turri & colle Viminali.*

LAcus Promethei
Macellum Liuiani
Nymphæum diui Alexandri
Cohortes 7 uigilum
Aedis Veneris Erycinæ ad portam Collinam
Horti Planciani, uel Plautiani
Horti Mæcenatis
Regia Serui Tulli
Hercules Sullanus
Amphitheatrū caſtrēſe
Cāpus Exquilinus & Lucus
Cāpus Viminalis ſub Aggere
Lucus Petelinus
Templum Iunonis Lucinæ
Iugus fagutalis
Domus Aqlij iur econſulti Q.Catuli,&M. Craſsi
Ara Iouis Viminei
Minerua medica
Iſis patricia
Lauacrum Agrippinæ
Thermæ Olympiadis
Vici.15
Aediculæ totidem
Vicomagiſtri.60
Curatores.2
Denunciatores.2
Inſulæ.3850
Domus.180
Lacus.79
Horrea.23
Balineæ priuatæ.75
Piſtrina.12
Regio in ambitu conti-net pedes.15900

Regio

REGIO SEXTA,

Alta semita.

Vicus Bellonæ
Vicus Mamuri
Templum Salutis in colle Quirinale.
Templum Serapæum
Templum Apollinis, & Clatræ
Templũ Floræ, & Circus
Floralia
Capitolium Vetus
Diuus Fidius in Colle
Forum Sallusti
Fortũa Publica in Colle
Statua Mamuri plumbea
Templum Quirini
Domus Attici
Malũ Punicũ ad quod Domitianus, DD.
Templum gentis Flauię & erat domus sua
Horti Sallustiani
Senatulum mulierum
Thermę Diocliutianę
Thermę Constantinianę
Balinea Pauli
Decem Tabernę
Ad Gallinas Albas
Area Calidij
Cohortes 3. uigilum
Vici. 12
Aediculę. 16
Vicomagistri. 48
Curatores. 2
Denunciatores. 2
Insulę. 3505
Domus. 145
Horrea. 18
Balineę priuatę 75
Lacus. 76
Pistrina. 12
Regio in ambitu continet pedes. 15. Mil. 600

REGIO SEPTIMA,

Via Lata.

Lacus Ganymedis
Cohortes 7. uigilum, aliter primorum uigilum
Arcus nouus
Nymphęum Iouis

Aedicula Capraria
Campus Agrippę
Templum Solis
Caſtra Gentiana, aliter Gipſiana
Porticus Conſtantini
Templum nouū Spei
Templum nouum Fortunę
Templum nouū Quirini
Sacellum Genij Sangi
Equi ęnei tiridatis
Forum Suarium
Forum Archemorium
Horti Argiani
Pila Tyburtina
Ad manſuetos
Lapis pertuſus
Vici.10
Vicomagiſtri.40
Curatores.2
Denunciatores.2
Inſulę.3385
Domus.120
Horrea.25
Piſtrina.16
Balineę priuatę.75
Lacus.76
Regio in ambitu conti net pedes.12700

REGIO OCTAVA.

Forum Romanum.

Roſtra populi Romani
Aedis Victorię, cū alia ędicula Victorię uirginis dd.à Portio Catone
Templum Iulij Cęſaris in foro
Victorię aureę ſtatua in tēp. Iouis Opt. Max.
Ficus Ruminalis & Lupercal uirginis
Columna cum ſtatua M.Ludij
Gręcoſtaſis
Aedis Opis & Saturni in uico Iugario
Miliarium aureum
Senatulum aureum
Pila oratia, ubi trophęa locata nuncupantur Curia
Templum Caſtorū ad lacum Iuturnę

Templum Concordię
Equus ęneus Domitiani
Atrium Mineruę
Ludus Aemilius
Iulia porticus
Arcus Fabianus
Puteal Libonis
Iani duo celebris mercatorum locus
Regia Numę
Templum Vestę
Templum deûm Penatium
Templum Romuli
Templum Iani
Forum Cęsaris
Stationes municipiorum
Forum Augusti cum ęde Martis Vltoris
Forum Traiani cũ templo & equo æneo & colũna Cochlide quæ est alta pedes 128. habetq; intus gradus 185 fenestellas 45
Cohortes sex uigilum
Aedicula Cõcordiæ supra Græcostasim
Lacus Curtius
Basilica argentaria
Vmbilicus urbis Romę
Templum Titi & Vespasiani
Basilica Pauli cũ phrygijs columnis
Ficus Ruminalis in Comitio ubi & Lupercal
Aedis Vęiouis inter Arcem & Capitoliũ prope Asylum
Vicus Ligurum
Apollo translatus ex Apollonia à Lucullo 30. cubitum
Delubrum Mineruæ
Aedicula Iuuentæ
Porta Carmentalis uersus circũ Flaminium
Templum Carmentæ
Capitoliũ ubi omniũ deorum simulachra celebrantur
Curia Calabra, ubi põtifex minor dies pronunciabat
Templum Iouis Optimi Max.

mi Maximi
Aedis Iouis Tonãtis ab Agu. DD. in cliuo Capitolino
Signum Iouis imperatoris. A prçnestæ deuectum
Asylum
Templum uetus Mineruæ
Horrea germanica
Horrea Agrippina
Aqua cernens quatuor Scauros
Forum Boarium
Sacellum Pudicitię patricię
Aedes Herculis Victoris duç, altera ad portã Trigeminã, altera in foro Boario cognomine Rotunda & parua
Forum Piscarium
Aedis Matutę
Vicus Iugarius, idẽ & Thurarius, ubi sunt arę Opis & Cereris cũ signo Vortumni
Carcer imminens foro à Tullo Hostilio ædificatus media urbe
Porticus margaritaria
Ludi literarij
Vicus unguentarius
Aedis Vortumni in uico Thusco
Elephantus herbarius
Vici. 12
Aediculæ totidem
Vicomagistri. 48
Curatores. 2
Denunciatores. 2
Insulæ. 3880
Domus. 150
Balineæ priuatç. 66
Horrea. 18
Lacus. 120
Pistrina. 20
Regio in ambitu continet pedes. 12867

REGIO NONA.
Circus Flaminius.

STAbula 4. factionum
Aedis antiqua Apollinis cum lauacro
Aedis Herculi magno custodi

custodi Circi Flamini
Porticus Philippi
Aedis Vulcani in circo Flaminio
Mimitia uetus
Mimitia frumentaria
Porticus corinthia. CN. Octauij, quæ prima duplex fuit
Crypta Balbi
Theatrum Balbi. Capit loca. 30245 Cęsar dedicauit & appellatur à Vicinitate
Iupiter Pompeianus
Theatrũ Marcelli. Capit loca. 30000. ubi erat aliud templum Iani
Delubrum. CN. Domitij
Carcer.160.uirûm
Templũ Bruti Callaici
Villa publica, ubi primum populi cẽsus est actus in cãpo Martio
Campus Martis
Aedis Iuturnę ad aquã Virgineam.
Septa trigaria
Equiria
Horti Lucullani
Fons Scipionum
Sepulchrũ Augustorũ
Ciconiæ nixę
Pantheon
Theatrum Pompei
Basilica Macidij
Basilica Martiani
Templum diui Antonij cum Cochlide columna quæ est alta pedes.175.habet Intus gradus 206. & fenestellas.56
Thermæ Hadriani
Thermæ Neronianæ quæ postea Alexandri
Thermæ Agrippæ (nę
Templũ Boni euentus
Aedis Bellonæ uersus portam Carmẽtalem, ante hanc ædem columna index belli inferendi
Porticus Argonautarum
Meleagricum

Isæum
Serapęum
Mineruium
Minerua Chalcidica
Insula Phelidij, Siue Phelidis
Vici.30
Aediculæ totidem
Vicomagistri.220
Curatores.2
Denunciatores.2
Insulę.3788
Domus.140
Balineæ priuatę.63
Horrea.22
Pistrina.20
Regio in ambitu habet pedes.40500

REGIO DECIMA
Palatium.

Vicus Padi
Vicus Curtarum
Vicus Fortunę respicientis
Vicus salutaris
Vicus Apollinis
Vicus cliuusq; diei
Roma quadrata
Aedis Iouis Statoris
Casa Romuli
Prata Bacchi, ubi fuerũt ędes Vitruuij Fundani
Ara Febris
Templum Fidei
Aedis matris deũ, huic fuit conterminum delubrum Sospitę Iunonis
Domus Ceioniorum
Suelia
Iouis cœnatio
Aedis Apollinis ubi lychni pendebant instar arboris mala ferentis
Aedis deæ Viriplacę in Palatio
Bibliothecæ
Aedis Rhamnusiæ
Penthapylon Iouis arbitratoris
Domus Augustana
Domus Tyberiana
Sedes imperij Romani
Auguratorium
Ad mammęam, hoc est Dietæ

Mammęæ

Mammæ
Ara palatina
Aedis Iouis Victoris
Domus Dionysij
Domus Q. Catuli
Domus Ciceronis
Aedis Dijouis
Velia
Curia Vetus
Fortuna Respiciens
Septizonium Seueri
Victoria Germaniciana
Lupercal
Vici.6
Aediculæ totidem
Vicomagistri.24
Curatores.2
Denunciatores.2
Insulæ.2644
Domus.88
Lacus.80
Horrea.48
Pistrina.20
Balineæ priuatæ.15
Regio in ambitu habet pedes.12600

REGIO VNDECIMA,
Circus Maximus.

CIRcus Maximus qui capit loca.385. Mil.12. portæ
Templum Mercurij
Aedis Ditis patris
Aedis Cereris
Aedis Veneris opus Fabij Gurgitis
Aedis Portũni ad pontem Aemilij, olim Sublici
Porta Trigemina
Salinæ
Apollo Cœlispex
Aedis Portumni
Hercules Oliuarius
Ara Maxima
Templum Castoris
Aedis Cereris
Aedis Pompeij
Obelisci duo, iacet alter, alter erectus
Aedis Murciæ
Aedis Cõsi subterranea
Forum Holitorium in eo columna est Lactaria ad

ria ad quam infantes lacte alendos deferunt
Aedis Pietatis in foro Holitorio
Aedis Iunonis Matutæ
Velabrum maius
Vici.8
Aediculæ totidem
Vicomagistri.32
Curatores.2
Denunciatores.2
Insulæ 1600.
Domus.89
Balineę priuatæ.15
Horrea.16
Lacus.60
Pistrina.12
Regio in ambitu continet pedes.11500

REGIO DVODECIMA, *Piscina Publi.*

VIcus Veneris almæ
Vicus piscinæ publicæ
Vicus Dianæ
Vicus Ceios
Vicus Triari
Vicus aquæ salientis
Vicus laci tecti
Vicus fortunæ Mãmosę
Vicus Colapeti pastoris
Vicus portæ Radusculanæ
Vicus portæ Nęuiæ
Vicus Victoris
Horti Asiniani
Area radicaria
Caput uiæ nouæ
Fortuna Mammosa
Isis Antenodoria
Aedis bonæ deæ subsaxanæ
Signum delphini
Thermæ Antoninianę
Septem domus Parthorum
Campus lanatarius
Domus Chilonis
Cohortes 3. uigilum
Domus Cornificij
Priuata Hadriani
Vici.12
Aediculæ totidem
Vicomagistri.48
Curatores.2
Denunciatores.2

Insulæ

Insulæ.2486
Domus.114
Balineæ priuatę.44
Lacus.80
Horrea.26
Pistrina.20
Regio in ambitu habet pedes.12000

REGIO XIII.
Auentinus.

VIcus Fidij
Vicus frumentarius
Vicus trium uiarum
Vicus Ceseti
Vicus Valeri.
Vicus Laci miliarij
Vicus fortunati
Vicus capitis canteri
Vicus trium alitum
Vicus nouus
Vicus Loreti minoris
Vicus armilustri
Aedis Consi
Vicus columnæ ligneę
Minerua in Auentino
Vicus Materiarius
Vicus mundiciei
Vicus Loreti maioris
ubi erat Vortumnus
Vicus fortunæ dubiæ
Armilustrum
Templũ lunę in Auentino
Templum commune Dianæ
Thermæ Varianę
Templum Libertatis
Doliolum
Aedis Bonæ deæ in Auentino
Priuata Traiani
Remuria
Atrium Libertatis in Auentino
Mappa aurea
Platanon
Horrea Aniceti
Scalæ Gemoniæ
Porticus Fabaria
Schola Cafsij
Templum Iunonis reginæ à
Camillo. D D. Veijs captis
Forum pistorium
Vici 17
Aediculę totidem

Vicomagi-

Vicomagiſtri.74
Curatores.2
Denunciatores.2
Inſulæ.2488
Domus.103
Balineæ priuatæ.64
Lacus.78
Horrea.26
Piſtrina.20
Regio in ambitu habet pedes.16200

REGIO XIIII, *Transtyberim.*

VIcus Cenſorij
Vicus Gemini
Vicus Roſtrati
Vicus Longi aquilæ
Vicus ſtatuæ ſiccianæ
Vicus quadrati
Vicus Raciliani maioris
Vicus Raciliani minoris
Vicus ianiculenſis
Vicus Bructanus
Vicus larum ruralium
Vicus ſtatuę Valerianę
Vicus Salutaris
Vicus Pauli
Vicus Sex. Lucei
Vicus Simi Publici
Vicus Patratilli
Vicus Laci reſtituti
Vicus Saufei
Vicus Sergi
Vicus Ploti
Vicus Viberini
Gaianium
In inſula Aedis Iouis, & Aeſculapij &
Aedis Fauni
Naumachiæ
Corniſce
Vaticanius
Hortus Domitij
Ianiculum
Mamæ ſacellum
Balineum Ampelidis
Balineum Priſcillianæ
Statua Valeriana
Statua Sicciana
Sepulchrum Numæ
Cohortes.7.uigilum
Caput Gorgonis
Templũ fortis fortunæ
Area Septimiana
Ianus Septimianus
Hercules cubans
Campus Bruttanus

Campus

Campus Codetanus	Insulæ.4405
Horti Getæ	Domus.150
Castra Lecticariorum	Balineę priuatæ.86
Vici.22	Lacus.180
Aediculæ totidem	Horrea.22
Vicomagistri.88	Pistrina.22
Curatores.2	Regio in ambitu habet
Denunciatores.2	pedes.33488

SENATVLA TRIA.

Vnum inter Capitolium & forũ ubi magistratus cum senioribus deliberãt: alterum ad portam Capenã: tertiũ citra ædem Bellonę in circo Flaminio, ubi dabat̃ senatus legatis quos in urbem admittere nolebant: quartũ senatulũ matronarũ in Quirinale Antoninus pius Bassiani filius fecit.

BIBLIOTHECAE.

Vndetriginta publicæ, ex ijs pręcipuæ duę Palatina & Vlpia.

OBELISCI MAGNI SEX.

Duo in circo Maximo, maior est pedum.132. Minor pedum.88.& semis.unus in Vaticano pedum 72. unus in cãpo Martio pedum 72. duo in Mauseolo Augusti pares singuli ped.42.& semis.

OBEILISCI PARVI.

XLII in plerisq; sunt notæ Aegyptiorum.

PONTES VIII.

Moluius, Aelius, Vaticanus, Ianiculensis, Fabricius, Cestius, Palatinus, Aemilius, qui ante Sublicius.

Campi

Seueriana,Antoniana,Alexandrina.

VIAE XXIX.

Appia,Latina,Labicana,Campana,Prçnestina,Tiburtina,Collatina,Nomentana,quç Figulensis,Salaria,Flaminia,Aemilia,Claudia,Valeria,Ostiensis,Laurētina,Ardeatina,Setina,Quintia,Gallicana,Triumphalis,Patinaria,Ciminia, Cornelia,Tiberina,Aurelia, Cassia, Portuensis, Gallia,Laticulēsis,Capitolia 2. uetus & nouum, Amphitheatra 2. Colossi 2. Columnç Cochlides 2.Macella 2.theatra 3.ludi 5.naumachiæ.5.

NYMPHAEA. XI.

Equi ænei inaurati, 24. equi eburnei 49. tabulç, signa sine numero: Arcus marmorei,36.lupanaria,45.latrinç publicæ,144.cohortes prætoriæ,10.cohortes urbanç,4.cohortes uig.6. excubitoria, 14.uexilla ,2. cōmunia,castra peregrina, castra Misenatium,castra tabellariorū,castra lecticariorum,castra uictimariorum, castra Salgamariorum, castra Salicariorum, castra equitum singulorum.2.Mensæ olearię,24000.

BASILEAE, PER THOMAM PLATTERVM, ANNO M. D. XXXVIII. *Mense Martio.*

